

TWAR

5
1999

Putnova kniha je cenná ve třech ohledech. Jednak tím, že pokrývá řadu bílých míst (...). Dále tím, že největší Putnovy slabiny (...) mohou působit jako výzva k fundovaným reakcím. A nakonec tím, že si říká o „doplňující“ otázku: může literatura existovat bez kontaktu s křesťanstvím?
Antonín Petruželka

LITERÁRNÍ OB TÝDENÍK

4. března

20 Kč

Perspektivy čestiny

Jaroslav Bartošek

Vážená redakce,
v příloze Vám zasílám příspěvek doc. dr. Jaroslava Bartoška, CSc., s názvem *Perspektivy češtiny. Jeho obsah jsme spolu s prof. Z. Palkovou z FF UK prokonzultovali a stavíme se za něj.*

S pozdravem

prof. dr. OLDŘICH ULIČNÝ, DrSc.,
vedoucí katedry českého jazyka
FF UK v Praze

První desetiletí v obnovené české demokratické společnosti přineslo mnoho změn. Některé jsou i dnes hodnoceny jako dlouhodobě nutné a účelné, zatímco o některých se začíná pochybovat, zda nebyly příliš motivovány revolučním radikalismem a exhibicionismem. Některé změny devadesátých let jsou motivovány tendencemi a intencemi světovými, jiné se vztahují na naše domácí poměry.

Nadnárodní a globální rys mají změny směřující k vyšší míře volnosti, nezávislosti, k masové společnosti s jejím homogenizačním trendem, ale i s vyšší variantností, pestrostí a diferenciací. Poněkud paradoxní ovšem je, že „svět“, vstupující k nám seriózně, se snaží přizpůsobovat se naší národní historii a kultuře, zatímco my se často snažíme být světovější než svět; občas přebíráme i to, co bychom nemuseli, a za národní identitu se někdy spíše stydíme, pokud o ní vůbec něco víme či chceme vědět.

Popsaná situace v české společnosti se plně vztahuje i na stav a perspektivy vývoje českého jazyka. Jazykovědci diskutují a kladou si otázky, každý po svém. Tak vypadají často i jejich odpovědi. Pokusím se proto raději o shrnutí otázek.

Má čeština jako jazyk malého národa vůbec šanci přežít ve světě charakteru globální vesnice a expanze angličtiny? Není lepší učit se světovým jazykům a češtinu odsunout do sféry soukromé, intimní

a emotivní komunikace, která nepotřebuje studium, pěstování a hájení?

Potřebujeme bohatě diferencovaný a moderně popsaný národní jazyk s konsenzuálním vymezením komunikačních sfér a situací pro jeho jednotlivé útvary a formy, tj. zvláště jazyk odborný, žurnalistický, informační, básnický, běžně mluvený, hovorový, regionální varianty a tzv. jazyky pro zvláštní určení, psanou a mluvenou podobu jazyka apod.? Je stírání rozdílů a neurčitost v této oblasti žádoucí, nebo nežádoucí?

Je žádoucí definovat tzv. spisovnou češtinu, anebo stačí prostě operovat s pojmem *čeština* pro volně stratifikovanou sumu jazykových prostředků? Má se termín a pojem *spisovná čeština* vztahovat jen na psané, anebo na psané i mluvené komunikáty? Je základním kritériem spisovnosti spíše veřejnost a psanost v protikladu k intimitnosti (soukromnosti) a mluvenosti? Která jiná kritéria definují spisovný jazyk (standard)?

Je žádoucí užívat a rozvíjet pojem *kultura (spisovného) jazyka* v opozici s *kultivovanou řečí*? Je kritériem kulturnosti konsenzuální užívání jazykových prostředků na základě kulturních norem, anebo má být takovým kritériem pragmatická *komunikační úspěšnost* bez ohledu na užití výrazové prostředky?

Kdo má rozhodovat, co je kultivované a nekultivované řečové chování a kulturní nebo nekulturní jazyk? Mají jazykové normy a jejich kodifikace mít povahu (parlamentních) zákonů? Mají mít charakter kulturní normy definované akademií a vysokoškolskými bohemistickými pracovišti? Anebo mají mít své „jazykové kodexy“ jednotlivé redakce, vydavatelství, instituce a školy? Mohou mít svůj „jazyk“ komerční i veřejnoprávní TV a rozhlasové stanice podle regionu, kterému slouží, a podle převažujících segmentů jejich veřejnosti?

Je spisovná čeština pouze nástroj k do-
rozumívání a má se vyvíjet a hodnotit jen
z hlediska této instrumentální užítkovosti,
anebo je spisovná čeština i jev kulturní, tzn.
zdroj poznání naší duchovní i materiální
minulosti a současnosti a sama je i kulturní
hodnotou nejvyšší úrovně? Je spisovný ja-
zyk vedle své instrumentální funkce také
významným prestižním reprezentativním
jevem a plní také důležité funkce národně
sjednocovací, odlišovací a přispívá k pocitu
národní hrdosti? Vyžaduje proto loajalitu
i za cenu toho, že je nutné spisovnému ja-
zyku se učit, pěstovat a hájit ho s určitými
materiálními a finančními náklady?

Je účelné studovat spisovný jazyk, po-
drobně ho popisovat a kvalifikovaně na zá-
kladě jazykové analýzy podávat uživatelům
inteligentní doporučení, anebo postačí
kvantitativní popis češtiny a frekvenční
analýza textů?

Je vůbec žádoucí mít jediný spisovný
standard, přijatelný pro všechny uživatele
češtiny, zvládnutelný institucionálním vzdělá-
váním a výchovou, anebo je účelné odmít-
nout výuku spisovné češtiny v odlišném
prostředí tzv. prvního (mateřského) jazyka
jako psychologický teror, který může vést až
k neurózám při „přepínání kódů“ v soukro-
mé a veřejné komunikaci? Podobá se pro-
středí tzv. české diglosie (užívání spisovné
a běžné češtiny) bilingvistu ve smyslu uží-
vání více autonomních jazyků, nebo biling-
vistu v podobě užívání navzájem vzdále-
ných podob mluvené a psané řeči, jako je
tomu např. v angličtině? Je studium tzv.
druhého nebo dalšího jazyka pro psychiku
dítěte škodlivé, anebo je naopak prospěšné
jak pro rozvoj osobnosti, tak i pro uplatnění
ve vyšších sférách profesní specializace?

Má spisovný standard mít unifikova-
nou podobu, přijatelnou pro všechny regio-
nální, věkové a sociální skupiny (byť i s tra-
dičními specifikacemi danými různě zdů-
vodněnou stratifikací), anebo má být vari-
antní? Nebude liberální (variantní a alterna-
tivní) spisovná kodifikace příčinou ztráty
tzv. komunikační spolehlivosti (bezpečnosti)
v krizových situacích, v komunikaci se
stroji, při velení v armádě a policii, v dispe-
činku apod.?

Má se mluvená podoba spisovné češti-
ny co nejvíce shodovat s psanou, anebo má
mít mnoho odlišností? Je tedy účelnější ví-
ce času věnovat výuce unifikovaného stan-
dardu a snaže rozumět psané i mluvené po-
době, anebo ve volnějším podmínkách při-
pustit, že část populace nebude umět číst
a psát, bude-li se orientovat jen na mluve-
nou formu kodifikovanou autonomně?

(Pokračování na straně 4)

OBSAH:

Z korespondence

Karla Kryla

Vladimír Šiler

Profesní étos

učitele

Ze čtenářského

deníku A. Burdy

Rozhovory

se Zd. Kožmínem

a M. Děžinským

Anketa: Hranice

umělecké svobody

Atlantic – letter

Miroslav Zelinský

Rozhovory

s Aspektem

Jak se dělá

antologie

Bohdan

Chlíbaec

Matinée

Muž předsouvá spodní čelist
k hornímu rtu,
k úžasu světa: na ten zanedbaný hřeben
lze i hrát!

Žena s úsměvem nese chronický ischias,
batolí se v předklonu.

A to jsou prosím jen dva,
kteří možná ani za nic nemohou.

Chlapec si navlékl přes obličej
tlusté střevo,

jeho sestře nateklo víčky za tváře.

Nejsou to však zdaleka všichni,
kteří tam jdou.

Proč mám však vědět, že něco takového
vůbec žije.

A k tomu ten v rohu zahrál
tříkrát forte tikem svého ramene.

•••

Co chcete od člověka,

aby se ještě více podobal zvířeti?

Žena vydrhla svým obličejem schody

a mísy na dermatologii,

ale i jí se týká reprodukce

a celoživotní povinnost hledat něhu.

Spěchá před pohledy mužů v noční

tramvaji.

Každý druhý je mrzák,
tak snad i ona má naději.

Ze sbírky *Temná komora* (Host 1998)

Kdo nás reprezentoval Česká centra - únor

Berlín: Filmy Fr. Vlácil. Mezinárodní fórum mladého filmu. Portrét komponisty Petra Ebena. **Bratislava:** Výstava Adrieny Šimotové a Petra Stritzka. Výstava Dva prezidentí - V. Havel ve fotografii Tomáše Němce a Michal Kováč očiama Pavola Demeše a Petra Brenkusa. Koncert Pražského tria. Výstava dětských výtvarných prací. Literární kvarteto - diskuse o knihách (Jiří Olič, Jana Juránová, Josef Chuchma). Setkání českých a slovenských křesťanských farářů. Febiofest na Slovensku. **Brusel:** Výstava české grafiky. Promítání filmů 60. let. Výstava Ivy Mrázkové. **Budapešť:** Setkání lexikologů. Filmy I. Pavlaskové, V. Chytilové, I. Vojnára. K. Kachyni. **Bukurešť:** Propagační přednáška a cesta Rut Kolínské, zakladatelky mateřských center v Rumunsku. Výstava laureátů Ceny Jindřicha Chalupceckého. **Haag:** Výstava bronzových plastik Adriaena de Vries, dvorního sochaře císaře Rudolfa II. České filmy na Mezinárodním filmovém festivalu v Rotterdamu za účasti Tomáše Vorla. Představení divadelního souboru Amnesty International: Václav Havel - Dopisy Olze. **Kyjev:** Moderní česká fotografie. **Londýn:** Josef Koudelka ve Walesu. Divadlo Praha '68. Exil - kolekce ze života romské menšiny. Výstava z galerie MXM. Petr Parléf a jeho doba - seminář. **New York:** Jan Antonín Pacák - výstava malovaného porcelánu. Česká fotografie. **Paříž:** Setkání mládeže v klubu ČC. Textilní obrazy Naděždy Svobodové. Pásmo českých animovaných filmů pro děti. Beseda s Pavlem Kohoutem. **Sofie:** Vyhlášení soutěže mladých překladatelů. Výstava fotografií Pavla Váchy. Pohádky Karla Čapka - představení nově přeložené knihy. **Varšava:** České umělecké sklo. Literární večer - setkání s Gabrielou Vránovou. Dobytí severního pólu - cimrmanovské představení Teatru Tradycyjnego z Krakova. Hudební bohemika ze sbírek Národní knihovny ve Varšavě - výstava. **Vídeň:** Rudolf Mejsnar - Obrazy a tapiserie. „L'art brut“ - umění v původním stavu - výstava z Galerie Hl. m. Prahy.

Šance pro knihu

„Literatura je součástí duchovního života národa a zaručuje jeho pokrok.“ Pokud tento citát Josefa Hory zazní z úst generálního ředitele „žraloka mezi kabelovými televizemi“, který je navíc Američan, je to jistě milé překvapení. Právě tak totiž uvedl představitel společnosti Kabel Plus, a.s. pan Dea nový literární cyklus Tři minuty s... (českou knihou).

V seriálu, který zahájil od 22. února na informačním kanálu „Posel“, má český autor zhruba tři minuty na to, aby divákům přiblížil svoji knihu, která není na trhu déle než čtyři měsíce. Způsob, který si pro její uvedení zvolí, závisí na jeho rozhodnutí: může upozornit na souvislosti, zamyslet se nad obsahem, přečíst ukázkou apod. Do jeho příspěvku Kabel Plus pokud možno nezasahuje, neboť nejde jen o výpověď o knize, ale především o samotném spisovateli. Díla nežijících autorů jsou představována literárními historiky, editory či redaktory. Půjde vždycky o knihu původní, (ne o překlad), být třeba v reedici, a to z oblasti krásné, dětské a populární naučné literatury a z oblasti literatury faktu. Aby se zájemcům o knihu opravdu vyhovělo, lze uvést i jejího nakladatele.

Každá část cyklu, vysílaná osmkrát během dvou dnů, je věnována témuž autorovi. Prý to ovšem neznamená, že v budoucnu nemůže být uváděn jeden autor denně - záleží jen na počtu vydávaných titulů. Autoři za své účinkování nejsou honorováni a Kabel Plus od nich ani od nakladatelů nežadá žádné platby ani protislužby, kromě poskytnutí jednoho výtisku knihy pro dotáčky pořadu. O uvedení konkrétního spisovatele na obrazovku v daném měsíci rozhoduje to, jestli se včas přihlásí na telefonním čísle 02/61 10 71 36, faxem na 02/61 10 71 09 nebo e-mailem: frantisek.malina@kabelplus.cz. Rovněž se lze hlásit prostřednictvím Obce spisovatelů, PEN Klubu, Českého literárního fondu a odboru literatury a knihoven Ministerstva kultury ČR, kterým budou oznamovány termíny natáčení. Mezi autory, jejichž třímínutový portrét již Kabel Plus natočil, jsou například Jaroslav Putík, Miloš Pojar, Eva Kantůrková, Eda Kriseová (na obr.), Petr Šabach, Vlastimil Třešňák, Martin Nezval, Zdeněk Šmíd, Petr Kovařík, Markéta Zinnerová aj. Pokud o pořad projeví zájem i další televize, poskytne jim ho Kabel Plus zdarma. Zároveň se ozvala televize Galaxie, takže k 750 tisícům diváků informačního kanálu „Posel“ se aktuální informace o české literatuře dostanou do dalšího milionu domácností. **ŠC**

Běloruský PEN klub svolal v Minsku 16. 2. spolu s tamní Asociací novinářů, Helsinským výborem a dalšími organizacemi hájícími svobodu slova konferenci o nové taktice ochrany práv novinářů. Důvodem byl jednak nový dekret prezidenta Lukašenkina o úředním povolování masmédií i společenských organizací, jednak ultimatum hrozící zákazem šesti běloruským novinám, které uvedly inzerát, že 16. května se podle ústavy mají konat prezidentské volby - o nichž prezidentský úřad doposud mlčí. Zadávatel byl rozeznáný běloruský parlament, který se schází a pracuje na úrovni soukromé organizace. Za tragédií považovali účastníci konference skutečnost, že většinu voličů je další okleštění svobody slova zcela lhostejné. A inteligence? „Co si budeme namlouvat, běloruská inteligence jsou ti, kdo sedí v tomto sále“, řekla představitelka Helsinského výboru. (Foto Jana Červenková.)

TVAR – bratrstvo

Na pátém večeru diskusí o literárních časopisech byl recenzován obyděník, který držíte v ruce. První recenzent Jiří Zizler nejprve shrnul celou historii Tvaru (i Kmene) a poté mj. charakterizoval práci redakce jako roztěkanou, s malým zasahováním do textů a se snahou přerovat některé autory (např. Hrbáč). Druhým recenzentem byla Libuše Hezcková, která se zabývala loňským ročníkem Tvaru. V úvodu zmínila, že Tvaru příliš nerozumí a že ho nedokáže dočíst do konce. Články nemají potřebu čtenáře informovat (předpokládá se tedy zaslíbenost), na druhou stranu se tu ale objevují komentáře, které čtenáře podceňují. Špatná práce redakce byla doložena Kožmínovým článkem o Derridovi, kde byly uvedeny citace z německého překladu. Další výtka šla na adresu redakce ohledně tykání v rozhovorech. Hezcková zmínila Novotného články jako nekontrolovatelný proud slov. V souvislosti s Tvarem 14/98 je prý důležité si uvědomit, že M. Bauer je mladý, a tedy nemá dostatek materiálu, aby sestavil celé číslo. Redakce Tvaru a okruh přispěvatelů je podle Hezckové bratrstvem antikapitalistickým, antipražským a antiintelektuálním, které hraje hru, jejíž neznalost neumožňuje proniknutí.

ONDŘEJ HORÁK

Zpráva o stavu Společnosti

Naštěstí je to mnohem optimističtější zpráva, než jakou nám nedávno oznámila naše vláda. Taky jde o společnosti menší, ba docela malou, totiž občanské sdružení - Společnost přátel PEN klubu. 18. února měla už šestou výroční valnou hromadu a bylo konstatováno, že od vzniku v roce 1992 její činnost nabrala docela pěkné obrátky. Pořady v podkroví Valdštejnské jízdárny ve spolupráci s PEN klubem mají úspěch. Čtvrteční autorská čtení se pro velký zájem nevejdou do sudých týdnů a přetékají do lichých. Jejich součástí se staly výstavy obrazů, fotografií a plastik obnovované každý měsíc. Mikulášský literární festival se loni konal popáté, koncem března se chystá (šestý) Velikonoční, jenž se třinácti pořady pro děti i dospělé rozrostl téměř na čtrnáct dní. Nemluvě o výjezdních zasedáních a jiné účasti na kulturních aktivitách po našich krajích.

Vypadá to na velkou sebechválu, a tu je třeba korigovat. Bez pomoci členů PEN klubu a bez finanční podpory Ministerstva kultury (které poskytuje malý grant na činnost) by to Společnost vlastními silami neutáhla, jakkoli je založena na dobrovolné práci. Členství není nijak limitováno. Přijímá všechny lidi dobré vůle, u nichž dosud nevyhasl zájem o literaturu. Výhody? Za pouhé dvě stovky ročně člen dostává pozvánky a bulletin, má slevu na vstupném a právo zúčastnit se všech akcí Společnosti i PEN klubu. **-LL-**

Literární soutěž Šrámkovy Sobotky

Soutěží se v kategoriích podle žánru: 1.) *Básně* - nejméně 80 veršů, nejvíce 200. 2.) *Próza* - 5-20 stran. 3.) *Studie* z oboru literárních věd o autorech východočeského regionu, historické a vlastivědné práce o vývoji přírodních, sociálních a kulturních poměrů ve vých. Čechách (rozsaah neomezen).

Účastníkům soutěže musí být víc než 15 let, vyřazení jsou, kdo získali tuto cenu už dvakrát za

sebou. Práce musí být původní, dosud nezveřejněná. Zašlete po dvou exemplářích (psáno jen po jedné straně) A4, 30 ř. po 60 úhozech, na stroji či počítači - do 15. dubna 1999 na adresu: Okresní úřad Jičín (Havlíčková 56, 506 14 Jičín). Vyhlášení výsledků 4. 7. 1999.

Oznámili TVARu

- **Ústav české literatury FF Masarykovy univerzity** ohlašuje program 3. semestru cyklu *Česká literatura ve středoevropských souvislostech*: 5. 3. - Česko-polské literární vztahy po 2. sv. válce (Mgr. V. Burian). 19. 3. - Skazové vyprávění a hospodská historika (Doc. PhDr. Jiří Holý, DrSc.). 2. 4. - Thomas Bernhard a Peter Handke (Prof. PhDr. Jaroslav Střítecký, CSc.) 16. 4. - Obraz německy mluvících postav v české literatuře 19. a 20. stol. (PhDr. Václav Mairl, CSc.). 7. 5. - Ivan Laučík v česko-slovenských souvislostech /PhDr. Fedor Matejov, CSc. 21. 5. - Strět paměti a dějin (Jonathan Bolton). Vždy v posluchárně č. 5 od 10.15 do 11.45, seminář od 12.00 do 13.30 - na FF MU v Brně.

- **Památník národního písemnictví** pořádá: 9. 3. *Křest knihy Fr. Nepila Dobré a ještě lepší jitro* (17.00). 10. 3. *Lidová poezie* (F. L. Čelakovský, J. Janáček). (17.00) 14. 3. *Přednáška PhDr. Pavly Pečinkové Josef Čapek a avantgarda* (14.00).

- **Ústav pro českou literaturu AV ČR a OÚ Strakonice** zvou na *Pietní akt k 200. výročí narození F. L. Čelakovského* na Olšanském hřbitově 7. 3. ve 14.00. Setkání ve 13.45 ve vestibulu stanice metra Flora (trasa A).

- **Český PEN klub** zve na podvečery: 4. 3. *Řecká noc - poezie Spirose Vergose*. 11. 3. *Básně dětí z terezínského gheta*. 18. 3. *Dopisy Mileny Jesenské - Alena Wagnerová*. Vždy v 17.00.

- **Společnost F. X. Š.** uzavírá kritický cyklus o časopisech 9. 3. časopisem *Souvislosti*. Recenzent Robert Krumphanzl. FF UK, místnost č. 200, v 18.30.

Tipy TVARu

- **Divadlo Na zábradlí** uvádí *Barboru Hrzánovou* ve hře o Edith Piafové *Smrt v růžovém* - 9. 3. v 19.00, 20. 3. ve 14.00.

- **Kruh přátel knižní kultury** v Plzni pořádá v Polanově síni 10. 3. besedu o knihách s *Lubou a Rudolfem Pellarovými*, 17.00. 3. 2. večer výběru z *Karla Čapka*. Vždy v 19.00.

- **Uměleckoprůmyslové muzeum** zve na výstavu *Letem českým světem 1898 - 1998* - do 11. 4.

Pod policejní ochranou

Nažída Sara Bibi, afghánská uprchlice pracující pro BBC v severním Pákistánu, byla přepadena cestou na místní tržiště. Poté, co se jí podařilo uniknout, začala dostávat dopisy vyhrožující smrtí, z nichž jeden byl údajně napsán na hlavičkovém papíře afghánského ministerstva vnitra a podepsán jménem šéfa afghánské rozvědky. To vše vyvrcholilo návštěvou neznámého muže, který důrazně žádal, aby z BBC odešla. Novinářka je od té doby odkázána na život s policejní ochranou.

V Pešaváru v severním Pákistánu se poslední dobou novináři uprchlí z Afghánistánu stále častěji uchylují do úkrytu a ochrana pákistánské

policejní není zjevem výjimečným. Důvodem jsou agresivní výhrůžky přívrženců afghánského hnutí Taliban. Nadřídnu kolegovi, šéfredaktoru Hašidovi, který řídí deník vydávaný v jazyce urdu, se každé dva měsíce ozývá v telefonu hlas s afghánským akcentem - islámští fundamentalisté mu vyhrožují smrtí, neboť prý „pohrdá islámským Talibanem“. Jde o jeho článek o údajném zneužívání afghánských dětí v různých náboženských seminářích. I jeho se pokusili přepadnout dva ozbrojení Afghánci na cestě domů, zasáhli však jeho příbuzní. Také Hašid se skrývá pod policejní ochranou. Některé mešity v Pešaváru jsou přesevředeny, že by se měla vyhlásit fatva proti těm, kdo by se pokusili Hašida zabít.

Útok střelnou zbraní už zažil Abdul Hafiz Azizi, pracující pro dvojazyčný deník. Stalo se tak rovněž po sérii výhrůžných dopisů v souvislosti s jeho články - redaktor od té doby žije v úkrytu již několik měsíců. (červ)

Zlatá stuha 1998

Obec spisovatelů a Klub literatury pro mládež oznámily výsledky soutěže o Zlatou stuhu 1998. **Poesie pro děti:** *Jedna, dva, tři, čtyři, pět* (Ivan Blatný), nakl. Akcent - Blok. Cena Denise Wagnérové - ilustrace. **Encyklopedická literatura pro mládež:** cena nakl. Libri za vydavatelskou činnost v této oblasti. **Pověsti a báje:** *Příběhy, na které svítilo slunce* (Eduard Petiška), nakl. Albatros. Cena Jindřovi Čapkoví - ilustrace. *Sestra volavek, Kámen vládců* (Luisa Nováková - autorka a ilustrátorka), nakl. Akcent - Blok. Cena - výtvarná a literární pojetí. **Populární naučná literatura:** *Zvířata celého světa* (Jiří Felix), nakl. Aventinum. Cena - celková kvalita edice. **Překlad:** *Strašidýlko* (Ottfried Preussler), nakl. Albatros. Cena překladatelce Naděždy Slabihoudové. **Komiks:** *Rychlé šípy* (Jaroslav Foglar), nakl. Olymp. Čestné uznání Václavu Noskovi - Windymu za ediční poznámku.

Pan Vajíčko uvádí Fest

Právem nezapomenutelná kreslená postavíčka pana Vajíčko, známá všem žijícím televizním divákům od Košic až po Aš, osobně uvede 1. ročník stejnojmenného filmového festivalu. Akce se koná pod záštitou pana Vajíčko. Festival zahájí v neděli 21. března v 8.00 monoskop a ukončí ve 24.00 státní vlajka v režii Věry Chytilové.

Program festivalu tvoří obnovená premiéra jednoho běžného dne (monoskop - diskuse). Po přestávce Ante, laponský chlapec. Ve 24.30 uvede pan Vajíčko v hlavním sále Divadla Na zábradlí záznam utkání v kopané na ME 1976 Sarajevo!

Festivalový místní národní výbor ve složení Petr Čtvrtníček - prezident nadace Pan Vajíčko, Jiří Bartoška - prezident Nadace Film - festival Karlovy Vary, Václav Havel - pan prezident České republiky a Omar-Tin Huba (Slovensko) uvede na sklonku festivalu úplný záznam vysílání barevného zkušebního obrazce.

(Z Divadelních novin Divadla Na zábradlí.)

Kde dostanete TVAR

PRAHA = Tvar už ve čtvrtek! Academia, Národní 7 Academia, Václavské nám. 34 Fišer, Kaprova 10 Fortuna, Ostrovní Jan Kanzelsberger, Národní 11 Knihkupectví na FFUK, nám. J. Palacha 2 Knihkupectví na Mústku, Na Příkopě 390/3 Prospektrum Na Poříčí 7 Mafa - Aurora, Opletalova 8 Paseka, Ibsenova 3 Samsa, Pasáž u Nováků V Jámě 3 Seidl, Štěpánská 26 Svoboda, Na Florenci 3 Tabák (Česrea), Kaprova (u FF UK) U knihomola, Mánesova 79 Volvox globator, Opatovická 26 Zvon, Jindřišská 23 Redakce Tvaru, Na Florenci 3 (6. patro)	FRÝDEK-MÍSTEK Wembley tabák, Růžový pahorek 508 HODONÍN Knihkupectví, Národní tř. 21 JIHLAVA Knihkupectví Otava, Komenského 33 LITOMYŠL Paseka, Smetanovo nám. NÁCHOD Knihkupectví Milena Hašová, Palackého 26 OLOMOUC Studentcentrum, Křížkovského 14 OSTRAVA Fiducia, Mlýnská ul. Knihkupectví Artforum, Puchmajerova 8 PLZEŇ Knihkupectví Fraus, Goethova 8 PRACHATICE Knihkupectví Nahofe, Křišťanova 11 SEDEC - PRČICE, VOTICE, SEDLČANY Knihkupectví A. Podzimek TŘEBON Carpio, nám. T. G. M. 93 VSETÍN Malina, Dolní nám. 347 ZDAR NAD SÁZAVOU Buček, vlakové nádraží
BRNO Český spisovatel, Kapucínské nám. 11 Barvič-Novotný, Česká 13 Knihkupectví P a Š, Palackého 66 Ženišek, Květinářská 1 ČESKÉ BUDĚJOVICE Omikron, nám. Přemysla Otakara II. č. 25 FRANT. LÁZNĚ s. f. »od Františka«, Národní 13	...a na novinových stáncích PNS, Mediaprint-Kapa a ostatních distributorů Tvar distribují firmy A.L.L. Production, Transpress, Mediaprint-Kapa, RAM, PNS a redakce. Objednávky do zahraničí přijímá redakce.

Pět odpovědí ----- Jarmily Balážové „Vážím si rodičů, kteří obětovali vše...“

1. Jste šéfredaktorkou měsíčníku 1. Amaro Gendalos (Naše zrcadlo), který vychází už ve třetím ročníku. Jak jste se k novinám dostala?

K vydávání informací pro Romy i ostatní, které tyto poznatky zajímají, jsem přičichla již v necelých osmnácti letech. Ještě coby studentka brněnského gymnázia oslněna změnami v devětaosmdesátém roce a tím, že se nejednou v hojně míře začali společensky a politicky angažovat i Romové, jsem začala naprosto primitivní formou vydávat cyklostylovaný bulletin Roma adadžives (Romové dnes) v Brně. Šlo o graficky neestetická, nicméně informačně snad přínosná čtyři čísla, která v podstatě vycházela z bulletinu romské občanské iniciativy. Ten měl však omezený náklad a nemohl obsáhnout všechny lokální události. Odešla jsem do Prahy studovat žurnalistiku, součástí mého studia se stala i práce pro média určená Romům. Pracovala jsem v Českém rozhlasu jako „vedoucí redaktorka celoplošného romského rozhlasového vysílání“. Té funkci se však dnes lze jenom smát, dlouho jsem dělala vedoucí jen sama sobě, v té době ještě neexistovala síť příspěvatelů a spolupracovníků. Byla tu jen malá hrstka schopných lidí, a ty všichni přemlouvali a přetahovali si je od romských časopisů přes naše vysílání po televizní magazín Romale. Snažila jsem se především zmnožit a zobjektivizovat rozhlasové informace o Romech objevující se v médiích majoritních. Když v roce 97 přišla nabídka ujmout se Amara Gendalos, váhala jsem - v rozhlasu jsem měla za sebou spoustu práce, tady to znamenalo rozjít všechno od začátku. Patřím však k lidem, kteří neradi kritizují, aniž by se sami pokusili ukázat, co se dá dělat jinak. A já romské časopisy kritizovala dost často.

2. Kdo jsou vaši čtenáři a čím se lišíte od jiných romských časopisů?

Od začátku bylo jasné, že nechceme, aby nás četli pouze Romové, hodláme nabídnout čtenářům vyšší profesionální úroveň, aktuální společenské, politické i kulturní informace zpracované v co nejširším

žánrovém spektru, aktuální kvalitní fotografii. Tím, a také mnohdy nám vyčítanou kritičností, se lišíme od ostatních romských časopisů. Snažíme se do jisté míry udržet i romštinu, některé články jsou dvojjazyčné. Vycházíme v nákladu patnáct set kusů, ale čtenáře nemohu blíže určit. Nemůžeme si dovolit příliš se specifikovat, Romové obsahují všechny vrstvy.

3. Řekněte nám něco o vaší rodině, jaké jsou vaše kořeny?

Mám tři mladší sourozence a pocházím z tzv. dělnických poměrů, což by jistě bylo nesporným kladem v dobách minulých. Pro mne to však zůstalo kladem i v dobách těchto. Vážím si rodičů, kteří obětovali vše, aby nám poskytli podmínky ke studiu. Oni sami patří k velmi přirozeně inteligentním lidem, nesmírně objektivním. Pocházejí však z početných rodin, jejich dětství a dospívání poznamenala chudoba a starosti. Chtěli nás toho uchránit, někdy se to podařilo, jindy ne, ale zcela jistě nám byli vzorem a dobrými rodiči. Nejvíce si cením toho, že nás učili sebevědomí a zodpovědnosti vždy nést důsledky za své chování. My se nikdy nemohli doma vymlouvat na to, že jsme v něčem neuspěli, protože nám někdo dělal problémy kvůli původu. To oni jako výmluvu nikdy nebrali a já jsem dnes ráda. Netrpím mindráky a myslím, že ani nedostatkem sebevědomí a schopnosti se normálně uplatnit. Na druhé straně nám rodiče nikdy nemohli s učením pomoci, tomu složitějšímu už vůbec nerozuměli, ale přesto se nám věnovali a činí tak dodnes. Čím mě můj romský původ obohatil... je to emotivní záležitost, obohatil mě tím, čím, kohokoli jiného jeho původ. Tíhnu k nějakým tradicím, kořenům, mám pocit souznělosti, miluji humor nám typický, romské balady a dlouhé vlasy u žen.

4. Měla jste někdy problémy se spolužáky a s okolím?

Samozřejmě. Kdo z těch, na nichž jejich původ či etnicitu poznáte, kdo se s ní zcela zřetelně ztotožňuje, se s nějakými problémy nesetkal? Mám celou škálu více či méně

ošklivých, nepřijemných, ale mnohdy i závažných historek. Nechci ale o nich hovořit, každý se musíme s něčím prát, vyrovnávat. Já nepatřím k depresivním uplakávkám, nesnáším pocit, že se něco nedá řešit, že z toho průšvihy není úniku. Konstruktivita rozhodně patří k mému vnímání a k způsobu života. Navíc pevně doufám, že se situace v téhle zemi jednoulepší. Pravda, nastávají okamžiky, kdy je ta víra nepoměrně menší, až hraničící s totální bezmocí (moje sestry byly například napadeny skin-heady). Kdybych ale nedoufala, nemá cenu se v této zemi zdržovat. Ale člověk přece nemůže tak jednoduše opustit svoji vlast. Ztotožnit se s jazykem, který mu není vlastní od dětství. Opustit povolání, k němuž vedla dlouhá cesta. A navíc se velmi nerada vzdávám.

5. Měla by se česká a romská kultura zblížovat?

Dlouhou dobu jsem pracovala především v romských médiích, i přes značné výtky řady lidí. Stálo mi ale za to jim čelit, byla to snaha dokázat, že i romské vysílání či tisk mohou být na značné profesionální úrovni, a víra, že i s protiromskou averzí se dá něco dělat. Po těch devíti letech mám pocit, že je čas pro jiný model. Jakákoliv separace, byť v romském médiu, je už na škodu. Považuji za důležitější, aby se společnost naučila své minority (náboženské, etnické, sexuální, vozíčkáře...) vnímat jako svoji přirozenou součást. Proto teď pracuji v české televizi jako dramaturg pořadů pro děti a mládež, kde se právě o toto snažím. Navíc jsem zpracovala pro vedení televize koncepci, jak toho správného začlenění dosáhnout. Gendalos jsem si ponechala, pší i pro Cosmopolitan, teď budu režírovat dokument o nevidomé romské sochařce - ten se ale bude vysílat v normálním čase a prostoru, ne v Romale.

Před rokem 1989 každý nadšeně kvitoval zprávu o Romech, po revoluci se toho zveřejňovalo víc, ale leckdy to bylo poznamenáno neobjektivitou a neznalostí. Informace o Romech se daří šířit, ale jde to pomalu a vnímají je pouze některé vrstvy obyvatelstva. Chce to čas a vytrvalost, člověk se musí obrnit trpělivostí a uvědomit si, že jde o běh na dlouhou trať.

Otázky položila
(-rv-)

SLOVENSKÉ DROBNICE (44)

Pod názvem Stretnutie s každodenností pripravil Slovenský inštitút v Prahe výstavu komornej tvorby štyroch umelcov - maliara Stanislava Harangozó, ktorý sa v priestoroch inštitútu predstavil už na jeseň minulého roku samostatnou výstavou svojich obrazov, grafika a ilustrátora Karola Ondreičku a sochárov Alojza Drahoša a Vladimíra Durbáka. Čo je spoločné pre všetkých vystavujúcich umelcov strednej generácie, je skutočnosť ich pedagogického pôsobenia na katedre výtvarnej výchovy Pedagogickej fakulty v Bratislave. Stanislav Harangozó vo svojich pasteloch kombinovaných akrylom hýri farbami. Popri motívoch krajiny, všedného dňa a krásneho ženského tela prichádzajú aj hlbavejšie námety Vierozevstovia, Veľkomoravská, alebo Pietá. Kritika ho označuje za pokračovateľa Janka Alexyho, ktorého techniku pastelů si v svojej súčasnej tvorbe osvojil. Karol Ondreička vo svojej tvorbe každodennosti rozvíja postupy nizozemských maliarov prelomu stredoveku a novoveku. Pričom tu nejde o epigónstvo. Pri hlbokotlačových grafikách rafinované spojenie techniky a nápaditá voľba námetov, či už ide o Radosti, Slávnosti, umocňujú výsledný dojem. Komorná plastika obidvoch sochárov - Alojza Drahoša a Vladimíra Durbáka - predstavuje ich práce z posledných dvoch rokov. Durbákové námety, či už je to Plesová dáma, Akty, Intímne pohľady, sú vyvažované vážnosťou Mučeníka, Pútnika či Zvonice. Alojz Drahoš zaujme svojimi Zrkadleniami, Tajomstvom, ale aj Utrpením, ktoré poukazuje na širokú škálu jeho záujmov. Výstava je veľmi dobre vyvážená a dáva možnosť urobiť si predstavu o najnovšej tvorbe všetkých štyroch vystavovateľov.

Klub slovenskej kultúry pripravil s Naladateľstvom Lidové noviny pri príležitosti uvedenia knihy Dušana Kováča Dejiny Slo-

venska besedu s autorom. Dušan Kováč už v úvode besedy poznamenal, že pusť sa do takéhoto diela nebola ľahká úloha. Práve tohto typu vychádzajú buď z pera jedného autora, alebo sú dielom kolektívny. Kolektívne práce majú nespornú výhodu v tom, že každý z autorov je odborníkom na obdobie a problematiku, ktorou sa zaoberá. Riziko spočíva v tom, že sa ťažko zachováva jednotný štýl. Pokiaľ sa takého diela uchopí jeden autor, ťažko sa môže vyhnúť niektorým zjednodušeniam a vždy hrozí, že sa mu prihodí nejaká chyba. V súčasnosti už málokedy nachádzame historikov, ktorí sa ako bádatelia zaoberajú viacerými storočiami či niekoľkými obdobiami. Dušan Kováč, ktorého doména je vo výskumnej práci na 19. a prvej polovici 20. storočia poznamenal, že bolo pre neho výhodou, že ako riaditeľ Historického ústavu SAV a člen redakčnej rady Historického časopisu už z titulu svojej funkcie sa musel zaoberať výskumami, ktorých vo svojom výskume dosiahli jeho kolegovia, ktorí sa zaoberajú inými obdobiami. Napriek tomu by si netrúfol predložiť verejnosti takúto prácu, ktorá by nebola prečítaná a posúdená ostatnými kolegami. Dejiny Slovenska sa odohrávali predovšetkým v rámci dvoch štátnych útvarov - v Uhorsku a v Československu, ale napriek tomu sa dejiny Slovenska týmto rámcem celkom nevyčerpávajú. Predmet dejín Slovenska, ktorý sa ustálil v slovenskej historiografii, sú dejiny súčasného slovenského teritória kombinované s dejinami slovenského etnika. Kováč venoval pozornosť aj dejinám Rómov na Slovensku a dejinám slovenských židov. Dejiny Slovenska vyšli v dvoch mutáciách: v českej (v preklade Emila Charousa) a v slovenskej. Česká vydanie bolo rozšírené o kapitolu venovanú česko-slovenským vzťahom. Slovenské vydanie je zase dovedené až do volieb v sep-

tembri 1998. Pri besede sa autora pýtali, ako podľa jeho názoru zhodnotí história rozpad Československa. Dušan Kováč povedal, že historik, pokiaľ je seriózny a objektívny, vychádza z dokumentov, materiálov a tých je k histórii rozpadu Československa veľa. Seriózny historik nikdy nebude môcť povedať, že rozpad Československa bol výsledkom nejakého emancipačného procesu. To je úplne falošné. Slovinci boli emancipovaní už v rámci Československa, hovoriť o nejakéj emancipácii znamená niečo zakrývať. Tu skutočne došlo k rozpadu spôsobom dosť neobvyklým. V roku 1939 bola situácia iná, bol tu medzinárodný tlak. V roku 1993 bolo celkom pokojne možné dať obyvateľom slovo, nech sa k tomu vyjadria. Že sa to nestalo, považuje za veľmi vážnu chybu, ktorú nemôže prehliadnúť žiaden historik v budúcnosti. Kováčova kniha Dejiny Slovenska je zdariť práca a zaslúži si dôkladnejšiu recenziu.

Jaroslav Marek, profesor histórie brnenskej filozofickej fakulty, má so Slovenskom spoločného viac než len rodisko, ktorým je Nitra. Jeho neobyčajne zaujímavá kniha Česká moderní kultura nie je len kompendiom pre človeka postmodernej doby, aby mu pomohla nájsť v posledných dvoch storočiach korene k dnešku v oblasti kultúry, ale prináša podnety, ktoré stoja za zamyslenie. Dovoľte mi citovať: Bez slovenského podielu personifikovaného v osobnostiach P. J. Šafárika, Jána Kollára a F. Palackého, ktorý prežil rozhodujúce roky svojho intelektuálneho dozrievania na Slovensku, by české národné obrodenie išlo inými cestami. Prichádzajúci zvonku mali jasnejší zrak a väčší odstup od malosti českého prostredia. Prinášali do neho prvky aristokratickosti a noblesnosti, akú mal z Čechov iba Dobrovský.

VOJTECH ČELKO

Čumim, čumim, čumim na bednu

V úterý 23. 2. vysílala večer ČT2 finský dokument Chlapec - hrdina č. 001 věnovaný jednomu z přízračných mýtů stalinské epochy, Pavlíku Morozovovi, který byl léta dáván za příklad, že udal vlastního otce, nepřítel režimu. Vystupují tu Pavlíkovi vesničtí spolužáci, dnes sedmdesátiletí, poznamenání legendou mnohokrát připomínanou. Uplatní se i ruské mystično: autoři nedávne kampaně proti legendě prý zemřeli všichni v jeden den. Vystupuje tu však i svědek pátrající v archivu, který dokládá, že u soudu s rodinou Morozovových se žádný politický moment neobjevil, šlo pouze o rodinné spory: Pavlík udal otce z pomsty, že opustil rodinu se čtyřmi dětmi, a on dvanáctiletý se stává jejím živitelem. Dědeček je navíc odsouzen k bídě - vzal jim pole a dal je otci do nového manželství. Nakonec vlastní rukou zavraždí Pavlíka, protože v něm cítí nepřítel, i jeho mladšího bratra, který šel náhodou do lesa s ním. U soudu pak uvede, že Pavlík se „pletl do věcí, do kterých mu nic nebylo“. Pavlík ve skutečnosti ani nebyl pionýrem, tato organizace v těch letech v zapadlé vesničce za Uralem ještě neexistovala. I jeho tvář na skutečné školní fotografii není tak romantická, jak mu přisoudila zidealizovaná podoba. Připomíná to proslulé Rádio Jerevan - kdyby nešlo o tragédii, nejen rodinnou.

Film ukazuje, že legenda o „příkladném pionýrovi“ byla nejspíš uměle vytvořena, aby rozbila ruskou rodinu a upevnila režim. Pozoruhodné jsou rozhovory s dnešními dospívajícími v Pavlíkově vesnici. Zaslýcheme obdiv k tehdejšímu vrstevníkovi, že se postavil proti otci, a vedle toho i hodnocení zcela utilitární: nebyť jeho, nikdo by do naší Šepetovky nepřišel, takhle jsme turistickou atrakcí. „Příklad“ proslulého rodáka však kořeny nezapustil: dnes krade každý, jinak by se nedalo žít, já bych za to příbuzného neudal, říká nejstarší z výrostků.

Film, který si vzal za cíl oddělit skutečnost a legendu, se mohl dostat dál. Škoda že nikdo nesrovnával různá pojetí hrdiny Pavlíka v literárním zpracování. Pohled tak mohl být obohacen o rozdílné morální přístupy. Je jistě jiný například Gubarevův příběh, který z otce udělal zároveň kriminálního zločince, od „zbasnění“ Ščipačevova, v němž zákonem je pouhé jméno Stalin.

JANA ČERVENKOVÁ

O tom, jak chodím do práce

Chodím po nohou, pán Bůh nám je dal k chůzi, vždyť nepoužívaný orgán jak známo zakrní. Vstávám brzy, abych se nemusel hnát, abych měl čtyřicet minut na rozkoš z pohybu vlastní silou, abych si užil. Není to zmarňený čas, vždyť při chůzi lze vnímat, ba i myslet. Také hlava, není-li používána, mohla by se mi scvrknout.

Nejdřív potkám dva flákače u banky, mají uniformy, tváří se důležitě, hlídají. Pak dojdou k staveništi, utěšeně roste. Je to věž bábelská, jako mravenčiči pilně zde pracují dělníci rozmanitých jazyků, jen té češtiny pomálu. Kampak se poděli zedníci čeští... Do Bavor za lepší? - S rozdychtěnými psy při výkonu se mýjím, s jejich věrně sloužícím panstvem. Odvracím tvář, abych neviděl holčinky s cigaretkami z maminčiny kabelky. Kryji se před ušatými klučičky vystřelenými zeleným světlem na přechodu, vyhýbám se tomu, co lidé zanechali na chodníku po psech. Pohledem kárávým nabádám maminky vlekoucí děťátka do školky k trpělivosti. Pozdravím sojku v městském parku, zatímco nohy mě kráčeji k cíli, nesou mě do práce.

Když jsem měl pajdavou nohu a musel tramvají, byly tam uši ucpané hudbou a oči plné novin, otrávení zdraví lidé, nasupení, zavření do sebe jak zaklapnuté škeble. Seděli nebo viseli, z vlastního rozhodnutí čekali, až tam budou. Nežili. Měl jsem chuť nasadit si čepici s rolničkama a potřásat hlavou, abych je z toho vytrhl. Ale copak jsou šašek?

Noha už je v pořádku, opět si užívám chůze po dvou: Levá, pravá... Tím se liším od ostatních. Uvědomuji si ten záznak, kterému se batole učí celý rok, a moudrý dospělák jej vymění za čtyři kola. Šlapu si to do práce a vím, že tohle a teď je ten život, který nám kdysi slibovali. Uvědomuju si, že jsem součástí čehosi velkého, a když uklouznou a spadnu, že se zase vednu.

IVAN BINAR, Svobodná Evropa

Perspektivy češtiny

Jaroslav Bartošek

(Pokračování ze strany 1)

• Nepovede současná jazyková nezávažnost brzy ke kolapsu mezi jazykovým chováním starších generací a generace mladé, která užívá kodifikované jazykové prostředky - od pravopisu přes slovní zásobu a větnou skladbu po textovou výstavbu a mluvenou interpretaci - jen ve škole?

• Mají u nás platit tradiční kritéria pro tzv. směrodatné zdroje jazykové normy a kodifikace (vzdělání, profesionální užívání jazyka na veřejnosti, veřejné oficiální komunikační situace), anebo má být jazykové vzdělání a dovednosti předpokladem pro vykonávání funkcí poslanců, ministrů, státních úředníků, společenských představitelů, žurnalistů, učitelů, vědců apod.?

• Mají mít spisovatelé, textaři v oblasti populární hudby, publicisté a reklamní tvůrci licenci užívat básnického a jiného nespisovného jazyka, anebo jejich úzus má být automaticky uznán za spisovný? Nezanikne při praxi druhého typu specifikum persvazivních a beletristických komunikátů, ztratí-li se neutrální pozadí v podobě spisovného jazyka *vysokého standardu*? Zůstane pojem *kultivované vyjadřování* srovnatelný s pojmem *kultivované oblékání, bydlení či společenské chování*? Bude proto muset být tento pojem definován jako kulturní norma získaná konsenzem a loajalitou vzdělaných vrstev občanů, anebo pro tuto kultivovanost vytvoří normu servilní publicisté a komerční manipulátoři v masmédiích, v módě a v reklamě konzumní společnosti, kterým přináší zisk podobně jako v zábavním průmyslu?

• Jaké je očekávání vzdělaných vrstev obyvatelstva vzhledem k pojetí kultivovaného vyjadřování a kultury samotného jazykového systému? Jaké jsou názory učitelů, lékařů, vědců, zákonodárců a odborníků na věcnou interní i externí komunikaci v prestižních firmách a organizacích?

• Užívají prestižní zahraniční firmy a organizace, které se u nás etablovaly, konzervativní varianty českého jazyka na všech jeho rovinách (tzv. vyššího stylu, vyšší varianty) počínaje dokonalou dikcí, přes přechylování ženských příjmení až po větnou stavbu a textovou výstavbu? Nekazíme jejich nabývanou češtinu nekvalitním překladem či dabingem samí?

• Užívají čeští manažeři a reprezentanti moderního podnikání prestižní, konzervativnější podobu řečové komunikace, podobně jako konzervativnější odívání a normy společenského chování, anebo mluví, odívají se a chovají spíše s nedbalou intelektuální normou? Je konzervativní a nepřiznankové řečové chování znakem podnikatelské distance a naopak expresivní emotivní a nápadné vyjadřování umělců je příznakem individuality, vstřícnosti a neformálnosti? Je žádoucí tyto diferencující rysy poznávat, popisovat a užívat v jazykové komunikaci?

• Mají učitelé při výkladu i při zkoušení užívat spisovné češtiny, anebo hovorové a regionálně zabarvené podoby, zejména ve výslovnosti a tvarosloví?

• Má se společenská oficiální konverzace ve vyšší společnosti vést ve spisovné podobě mluvené řeči, anebo má mít spíše intimní, tzn. nespisovný ráz? Je naopak přijatelné pro soukromou nevěřejnou komunikaci užívání spisovné variety češtiny?

• Je řeč profesionálních rozhlasových a TV mluvčích (redaktorů, reportérů a moderátorů) moderní a kulturní, anebo obsahuje hodně rysů archaizujících či slohově nízkých? Věnují rozhlasové a TV stanice potřebnou pozornost kultivovanému vyjadřování, anebo se chovají tržně a dávají přednost očekávanému vkusu svého publika? Je srozumitelnost rozhlasových a televizních zpravodajských pořadů přiměřená, anebo je zřejmá tendence kvantitativně informací obětovat kvalitě jejich interpretace?

Uvítal bych odpovědi a návrhy na jejich realizaci.

z korespondence

Karla
Kryla

*12. 4. 1944

†3. 3. 1994

Karel Kryl v Los Angeles, 80. léta, foto Jiřina Fuchsová

Hranice - nádraží 17. 3. 1968
Milej Mirku,

promiň mi laskavě mé nedostavení se na oznámenou mi schůzku ve Viole. Byl jsem bohužel nucen odcestovat do Ostravy, kde se natáčela „Fronta na písničku“, v níž jsem slíbil Markétě Černé účast. Tudiž v den, na nějž Koenigsmark označil místo a čas schůzky, jsem již v Ostravě. Byl jsem předběžně informován Honzou Duškem, že se jedná o nějaký program v DK v Ústí. Můžeš-li tedy oznámit alespoň některé detaily, budu Ti velmi zavázán. Pakliže se mnou ovšem dosud počítáš.

Jinak jsem nastěhován do Prahy, pokusím se letos o udělání zkoušek na dramaturgii na FAMU. Budu se ale pravděpodobně muset žít sám, což, jak předpokládám, nebude lehké. Mrzelo by mne, kdybys se zlobil, nemám na tom skutečně úmyslné viny. Ten text, který je na druhé straně, je má poslední sociální balada. Ale snad bude lepší, když Ti ji zahraji, až se zase uvidíme.

Karel Kryl
Vladislavova
Praha 1

Romeo a Julie

Chodili okolo kostelních portálů
ulice spěchaly odněkud nikam
mijeli neony večerních lokálů
asi se divíte, proč to tu říkáme
Dva lidé v ulici nebyli z Verony
chodili okolo setmělých oken
vzali se za ruce, hráli si na zvony
hráli si na zvony a byli spolu

Dva roky později v ulici sněžilo
na ruce s prsteny padaly vločky
vedli se pod paží. Město je střezilo
bílé, jak kožíšek angorské kočky
Dvojice pomalu vešla pak do domu
na okna vzápětí záclony spadly
Verona vskutku už nechybí nikomu
nechybí nikomu z těch, kdo jsou spolu

Dál chodí okolo milenci mlčící
večer jim ze světél pletence uvil
chodí a nevidí ulice běžící
jako ta dvojice, o níž jsem mluvil
Vidám ji vracet se z púlnočních
dýchánek
jeho zas v hospodě u sklenky režně
před lidmi dále si říkají Milánku
Proč vám to povídám!
Je to tak běžné...

...

Praha 25. 3. 68
Milej Mirku!

Jelikož jsem si vědom, že v této chvíli s velikou pravděpodobností uvažuješ nad dalším rozšiřováním mikrofonních žvástů pro „všechny mladé“, zastihne Tě pravděpodobně tato korespondence až ve středu, kdy jest už aktuální čas. Teď zrovna jsem se zabýval poslechem toho programu a zjistil jsem, že jsem byl vždycky jaksi pro demokratizaci a všichni ti, proti nimž jsem psal

písničky nějak zmizeli v proudu, všechny žáby, jež dosud seděly na pramenech, jsou pojednou jednomyslně na straně progresivních sil, i Hendrych i Hoffman i milionek menších Hendryšků, Hoffmannů, Mesteků a menších i větších katů a káp. Jak tak na to s trpkostí koukám, mám názor, že bude lépe zůstat nadále v opozici. Nevím, ale domnívám se, že vězt se v jednom vlaku s gaunery znamená dvojí: Bud: 1. jedeme na správnou stranu, ale v návalu ve vlaku se budou vrážet nože do zad, nebo: 2. bude vlak příjemný a nenatřískaný, ale pak zaručeně jede na jinou stranu.

Je mi trpko a pachut v ústech je nesnesitelná ve chvílích, kdy hyeny mluví o rehabilitaci mrtvol, kdy krysy, místo aby zalezly do děr, šíří nákazu a zřejmě se jim povede nákazu rozšířit.

Jak jest řečeno, jsem zhnusený tím vším, protože mám dojem, že se věnuji nějaké sebeobyečnejší práci.

Ty písničky, co mám udělaný, nejsou, alespoň z poloviny, k ničemu.

Vždyť je všechno ideální, překrásné a líbezné; přidejte se na naši stranu a budete spaseni. Už jenom to Amen chybí.

Toho prvního příjedu. A zaspívám. Taková Ústecká opožděná premiéra. Smích se na papír napsat nedá, zbývají slova nasrat, jo nasrat. Tak to abys věděl je poslední a definitivně poslední protiválečná píseň. Okecávat válku po všech stranách je strašně jalové. Poslouchám si protestní písně v rozhlase; co je najednou angažované mládeže, co je najednou nadšených zastánců demokracie a lásky mezi lidmi. Jenomže tohle už je jiná kapitola. Tady už se nedá bojovat. Tahle fronta se zdá dobojovaná a je osud lidí, jdoucích v čelní linii, že na ně rády a uznání, ba ani úřady nečekají a než se vrátí z fronty, je už všechno obsazeno prominentními synáčky. Je opravdu trpko.

Už skoro měsíc jsem nesáhl na pero. Nejsm schopen téměř ničeho, chodím koukat na Prahu a nic mě nevzrušuje. Že bych už stárnul? Asi to tak bude.

Venku svítí slunce a lítají eroplány, kdoví co nesou, možná lidi, nebo psaní nebo pumy. Ale to zjištění mne nějak neděsí. Řekl bych, že jsem vůči němu trochu apatický a je mi z toho nanic.

Teď, s křížkem po funuse, ozývá se něco lidí, chtějí písničky (což neplatí o Tobě, Tys je chtěl vždycky), lidi, kteří se trásli hrůzou, zda písně nejsou příliš silné, lidi, kteří se báli lámat si vaz, si teď hraji na odvážné a je to hrůzně trapná fraška. Jak dál?

Karel

Promiň mi laskavě ten pesimistický tón, nelze jinak. Zazvoním ve čtvrtek. K.

...

Milej Mirku,
aniž bych předpokládal, že Tě zastihnu nikoli na dovolené, píšu Ti, jelikož venku prší, Praha je nevládná, v kvartýře zima a jestli teď střechou neteče, za chvíli jistě bude.

Jsem pilnej jako fčelička, zaměstnavatel v mý osobě si vůbec nestěžuje na dělníka v mý osobě, takže odborový svaz v mý osobě má celkem pokoj. Mám dojem, že jsi neslyšel meých posledních pět písniček. Byl jsem v Ostravě, asi měsíc, tak jsem zase vydělal nějaký peníze.

Je to mizerie, KOČKY Karlovarský mně udělaly čáru přes rozpočet. Byli jsme domluveni, že s nima pojedou přes prázdniny ven - teda celý srpen a ono hownight, najali si kameramana navíc a místo nemají. Tak v tý okurkový sezóně civím v Praze, peníze docházejí a není do čeho píchnout. Tak mám taky vztek na celýho Kima. Kdyby byl něco řekl, tak jsem si udělal jinej plán. Ale teď je dost pozdě plánovat, všichni, co mě zvali ven, jsou už odjetý a samotnému se nechce nikam.

Slyšel jsem z Ústí Mikroforum, taky Kata, moc jsem se styděl, že jsem tak pokrokový. Tak teď zrovna píšu takovouhle píseň:

Pod tmavočervenými jeřabinami
Zahynul motýl mezi pavučinami
Zástupce pro tyl
Šlápl na bělásku
Zahynul motýl
Snadno, jako láska
Zahynul motýl
Snadno jako láska

Na břehu řeky roste tráva ostrice
tu trávu jedí koně když je vichřice
Budeš se líbat
s jiným pod altánem
já budu zpívat
zpitý s kapitánem
já budu zpívat
zpitý s kapitánem

Ještě to není hotový, ale je to taková trošku lidovka, něco úplně nového melodicky; to jsem ještě nedělal. Tak jestli máš čas, tak něco napiš, nebo nepiš, či jak je Ti libo. Pozdravuj Duška a Ústí nadlábnem.

Karel Kryl
STODŮLKY 20
okr. Praha - západ

odjetý a samotnému se
nechce nikam.
Slyšel jsem z Ústí
Mikroforum, taky Kata,
moc jsem se styděl, že
jsem tak pokrokový. Tak
teď zrovna píšu takou-
vuhle píseň:

Pod tmavočervenými jeřabinami
Zahynul motýl mezi pavučinami
Zástupce pro tyl
Šlápl na bělásku
Zahynul motýl
Snadno, jako láska
Zahynul motýl
Snadno, jako láska

Na břehu řeky roste tráva ostrice
tu trávu jedí koně když je vichřice
Budeš se líbat
s jiným pod altánem
já budu zpívat
zpitý s kapitánem
já budu zpívat
zpitý s kapitánem

Ještě to není hotový a le
je to taková trošku
lidovka, něco úplně no-
vého melodicky; to jsem
ještě nedělal. Tak jestli
máš čas, tak něco na-
piš, nebo nepiš, či jak
je Ti libo. Pozdravuj
Duška a Ústí nadlábnem

Karel Kryl
STODŮLKY 20
okr. Praha - západ

...

Zástupy lidí
jdou pozpátku vpřed
tak, jako raci.
Zbabělost - hostii
každý si pozvedá
pálí je dlaň
Mnozí se stydí
že stavěli svět
některý zvrací
dávaje bestii
ze svého oběda
povinnou daň

K výkazu ztrát
připište sebe.
Že jste jen couvali
Mlčky a kvapně.
Za to, když brát
chtěli vám nebe
že jste jim kývali
Bože, tak trapně...

(Znamení doby)
úryvek

Milej Mirku,
LP deska s Krylem má vyjít v Pantonu
začátkem března t. r. 28. ledna má Kryl
druhé okénko hostů v Návštěvním dnu p.
Grossmana a Šimka v Semaforu. V houpačce
je Bratříček už na prvním místě. Na tý LP
vyjdou všechny zlé písně, kromě Bratrů z krve
Kainovy.
Zdravím Tě a přeju rovněž COURAGE
69.

Karel Kryl
Chrástany
p. Zličín
okr. Pha - západ

Milej Mirku,
LP deska s Kry-
lem má vyjít
v Pantonu za-
čátkem března
t. r. 28. ledna
má Kryl druhé
okénko hostů
v Návštěvním
dnu p. Grossma-
na a Šimka v
Semaforu. V hou-
pačce je Bratří-
ček už na
prvním místě.
Na tý LP vyj-
dou všechny zlé
písně, kromě
Bratrů z krve
Kainovy.
Zdravím Tě
a přeju rovněž
COURAGE 69.

ukázka z dopisu

Je mnoho důvodů domnívat se, že zdánlivě nevysvětlitelné postoje Karla Kryla vůči české politické scéně v údobí před i po rozdělení republiky mají svůj předobraz už v době pražského jara 1968. Proto jsem se rozhodl publikovat jeho dopisy. Jeden z umělecky nejprezvedčivějších a nejzaujímavějších kritiků tehdejšího režimu, jehož zločinnou podstatu pochopil už v raném dětství při rozchvácení otcovy tiskařské officiny, cítí se najednou zaskočen a podveden. Ti, kteří v předchozích letech nehnuli ani brvou proti páchání zjevného bezpráví a nesvobodě, tváří se najednou revolučně a bojovně a navíc - to Kryla popouzí nejsilněji - jako by nevnímali existenci jeho dosavadního postoje a vyšachovávali ho ze hry co symbol překonané etapy opozice. Troufám si tvrdit, že takto lze dešifrovat emotivní podtext listů, které jsem od něj dostával v první polovině osudného roku. To už bylo po Krylově odchodu z Teplíc a okusu prvních měsíců života na volné noze, jak se tehdy říkalo svobodnému povolání.

Pro Karla znamenalo především zmnožení existenčních nejistot. Prožívali jsme je oba stejně: i já se šel někdy na podzim 1967 přihlásit na příslušný národní výbor do této kategorie a sháněl k tomu příslušná razítka i návody, jak vyplňovat složky povinných dávek pojištění. Kryl to měl složitější: trvalý pobyt v Novém Jičíně byl komplikován takřka nepřetržitou rotací mezi několika přechodnými bydlišti (z dopisů možno jasně vysledovat), nevím také, do jaké míry respektoval všechny administrativní nástrahy vůči oné zdánlivě svobodnější existenci. Obava z dodržení jistého existenčního minima tu hrála roli hlavní, takže Karel byl vděčen za každou možnost někde vystoupit, nahrávat, spoluúčinkovat. Koneckonců předchozí éra ho vynesla už k určitému standardu uměleckého působení: by znám v několika klubech a malých divadlech, v rozhlase natočeny první písničky. Nezapomínejme, že v té době ještě neexistovaly folkové festivaly. Na Portě, jediném příbuzném podniku, který byl uveden v život roku

1967, písničkáři jako sólisté zpívat zatím nemohli. Zájem médií byl minimální, na první televizní křest Kryl čekal až do roku 1967. Uskutečnil se v Olomouci, kde ostravská televize natáčela dva pořady inspirované životem tamní studentské mládeže. Díky osvícenému vedení Univerzity Palackého a nekonformnímu repertoáru klubu DEX, vedeného dvojicí Pavel Dostál - Jaroslav Göbl, vznikly dvě montáže umělecké publicistiky, v nichž kromě olomouckých pedagogů a studentů účinkovali jako hosté na klubovém pódiu Karel Kryl (zpíval Pietu, čerstvě dopsanou), já s malou montáží veršů Václava Hraběte, Hana Ulrychová s Bluesmany a pokud vím, i pražská skupina Jiřího Traxlera pod hlavičkou Skiffle Contra, další účinkující jsem zapomněl... Víím, že pro Karla to byl na dlouhou dobu mediální vrchol. Přišel rok 1968 a v čase vzniklé publicistiky zbylo na Karla jen pár možností přizívat se na vysílání Mikrofóra - redakce ústecká a ostravská ho zvala víc než pražská, což ostatně nebylo nic neobvyklého - v Praze už to rozjeli jiní lidé na jiné obrátky...

Pak přišel Srpen a Karlovo velké téma okupační s následným vítězým tažením Bratříčka po příčkách Houpačky. Tento životní úsek je ovšem už krylovská kapitola předemigrační a Karel ji prožíval ve dvou rovinách. Výbuch náhlé popularity a žádanosti jeho představení způsobil, že takřka přes noc pominul potíže existenční. Zároveň počaly narůstat obavy z nastupujících normalizačních restrikcí. Po srpnových událostech roku 1969 bylo jasné, že se zásadně změnily podmínky až dosud poměrně uvolněné možnosti pracovat bez kontroly úředních míst. V letních měsících uzrává Karlova touha zkusit se uživit v emigraci. Musím tu zmínit i dvě osobnosti, které leccos kolem jeho úvah odejít rozhodly možná víc v podvědomí nežli nějakou logickou expertizou. Josef Jedlička a Ivan Diviš, pozdější aktéři české redakce Svobodné Evropy v Mnichově, byli už na místě, když se Kryl rozhodl zůstat v Německu. Sezámil jsem ho s nimi v Litvínově, kam Karel zajížděl z nedalekých Teplíc do Docela malého divadla, které v té době inscenovalo kromě Divišova Sursum také

Zahradníčkovu Znamení moci - nezřídka s námi Karel jezdil na zájezdy, nejdále do žilinského klubu při tamní Vysoké škole dopravní, jedné z nejexcelentnějších tehdejších štací.

Všechno doplňuje o jeden rozměr - nikoli zanedbatelný - síla a váha Krylových písniček. Od Anděla k Pasážové revoltě přes expresivní reminiscence okupačních pocitů, staly se záhy etickým kodexem té části generace, jež našla v roce 1968 svou dlouho toužebně očekávanou seberealizaci. Kryl jí mluvil z duše a dokázal věrohodným pocitovým spektrem překročit i tento generační kód, jak měla potvrdit další desetiletí. Koneckonců, Kryl už v této písničkové kolekci svůj styl kodifikoval, songy emigrační i „sametové“ vykazují stejné inspirační zdroje, na jejichž dně leží krylovský archetyp touhy znovunastolit spravedlnost a svobodu bez švejkování, úkoků, uliček se zadními vrátky a oklikami. A pojednou se situace opakuje: brzy po listopadových týdnech cítí se opět Karel Kryl předběhnutý čilými pochlebovači nově nastolených politických elit, nedostane se ani do širšího okruhu prezidentových rádců, je odtud vlastně vyvržen a cítí se trosečnickem lodi nabírající povážlivý kurs směrem k prvním kompromisům a paktům s dřívějšími nepřáteli. O to víc posiluje víru ve vlastní možnosti působení: „Svrhl jsem včera Husáka, dnes padne Ceaușescu,“ řekl mi cestou v autě na koncert v ústecké sportovní hale v půli prosince. Stalo se: uprostřed večera se halou roznesla zvěst o střelbě v Temešváru, počátku diktátora konce. Nebyl by to Kryl, kdyby po představení během několika minut nedokázal zorganizovat pochod městem se zapálenými svíčkami. Jeho vystoupení měla v sobě jakousi těžko definovatelnou energii střádanou po léta právě do těchto produkcí, obecenstvo jeho koncertů bylo vychované předlistopadovými folkovými zpěváky a skupinami a tvořilo svým způsobem dobře propojené hnutí, přelévající se z města a krajů za svými hvězdami - Kryl se stal nyní tou nejjasnější.

Neměl jsem mnoho příležitostí setkávat se s ním v posledních letech života. Společných koncertů jen pár, ostatně při takových produkcích nikdo kromě něj neměl šanci zaujmout. Uvádění na festivalech přineslo do té doby nezvyklé parametry organizační - pořadatelé taktizovali i s jeho pobytém v zákulisí a po programu se mohl Karel upodepisovat... Naposledy - v Tišnově v létě 1993, odjížděje na Slovensko, řekl mi, že má tři domovy, ale moc nadšeně to neznělo. Bratislavský byt tajil, nikoli však sympatie k tamní politické scéně.

Když mne paní Marléna Krylová požádala o přehlednutí pozůstalosti a Jiří Piprek mně ji přivezl z Pasova v několika šanonech, užasl jsem nad důkladností a přehledností všech konvolutů včetně překvapivého přívažku v podobě politické publicistiky uveřejňované v 90. letech leckde různě - nejvíce v jednom píseckém a jednom jihomoravském periodiku: vzdálenost od hranic tu asi hrála svoji roli, ta první od Pasova, druhá z Bratislavy. Měl jsem to vše několik měsíců u sebe, pak když v době knižního veletrhu přijela vdova po Karlu Krylovi do Prahy, zavedl jsem ji ke stánku nakladatelství Torst a představil ji Viktoru Stoilovovi s poznámkou, že si nikde jinde vydané jeho dílo představit nedovedu. Což se po určitých peripetiích stalo a první dva svazky mám před sebou i jako recenzní materiál. Přesto mně vyvstává Karlův obraz hlavně z dob, kdy jsme si byli nejbližší a o níz svědčí tyto dopisy. Vervní, trochu umanutý, více méně nevyzpytatelný, ale sdílný k těm, jimž věřil. V té zvláštní předsrpnové ouvertuře jako by šlo o všechno. Ale kdy Krylovi o všechno nešlo? Je s námi i nyní, což není jen pointová fráze z konce článku. Ba, slyším ho z písniček, mluví k nám z básní a byli bychom moc chudí, kdybychom přestali naslouchat...

MIREK KOVÁŘÍK

Soft TVAR (48)

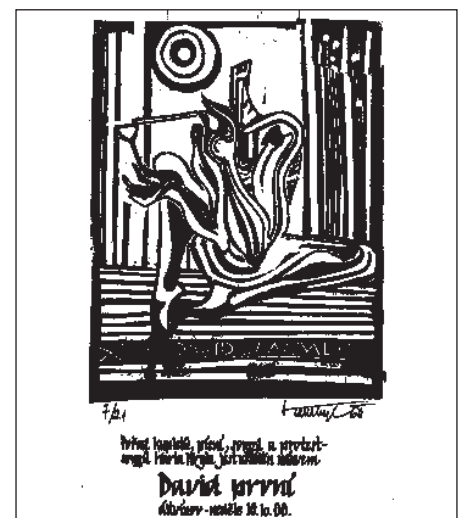
„Psát o Aluzi? Vždyť tam tisknou Viewegha!“ ucedil se zjevným despektem nejménovaný neolomoucký mladý kritik, když přišla řeč na toto olomoucké periodikum. Jenže Aluze stojí za přečtení i za SoftTvar: číslo za číslem je totiž vydařenější a povedenější. Ač je to k nevíře, už má za sebou pár roků existence a pamětníkům by mohlo vadit, proč se v ní nejspíše z mladického studu neuvádí, kterýpak ročník právě teď vychází. Možná je to dáno i tím, že časopis podstoupil vydatnou metamorfózu: z drobného občasníku vydávaného studenty a kantory Pedagogické fakulty UP v Olomouci (zejména z iniciativy bohemisty Petra Hanušky) se postupně vyklubal impozantní sborník či almanach, který má novou adresu i nového vydavatele. Aluze se však posunula všehovšudy o pár ulic dál: nyní ji vydává olomoucká katedra bohemistiky FF UP. Šéfredaktorem periodika je Jiří Hrabal, který ovšem na zvláštní způsob vmetává rukavici do líček všem našim ostatním literárním šéfredaktorům: skoro vůbec totiž do „svého“ žurnálu nepíše! Zato Petr Hanuška je nejen redaktorem, ale též knemovým autorem.

Ani Aluze se nedávno nevyhnula tomu, že musela vydat dvojčíslu s označením 2-3/1998. Porovnáme-li ho s nejnovějším čtvrtým číslem, narazíme na nefalšovanou kuriozitu: ona „čtyřka“ je totiž mnohem víc napěchována příspěvky než celé předešlé dvojčíslu, což je zřejmě dáno především tím, že tu je celá řada filozofických studií. Za zmínku stojí přinejmenším stati Břetislava Horyny (úvaha o „starobytném myšlení“ a polemika s Peterem Sloterdijkem), které tu mají místo: dvojčíslu Aluze má podtitul „časopis pro literaturu, filozofii a umění“. Nicméně v č. 4 filozofie převlece přibýlo, zato podtitul se změnil: nyní má jít o „časopis pro literaturu, filosofii a jiné“. Umění přitom ze stránek Aluze nezmizelo, všechny rubriky zůstaly zachovány, co k jářku může být to „jiné“? Hle, jaké jsou tajnosti olomoucké.

Mezi autory periodika najdeme Jana Křesadla i Václava Pinkavu, rozinkou obou čísel jsou lyrické memoáry padesátiletého Václava Vokolka Krajiny vzpomínek, bohužel již ukončené: právě ty svého času tolik rozvzteklily Vokolkova děčinského spolurodáka Jaromíra Slomka v Literárních novinách. Je zapovězeno slomkovatět, ale v jedné věci se Vokolek mýlí: skladba jeho otce Vladimíra Únor už vyšla (v Tvaru!). To nic: „Přežili jsme všechno,“ jak znenadání rozteskněně praví Vokolek v závěru, „a mnohé ještě přežijeme...“ Čtenář Aluze si počte kupříkladu i ve studii rusisty Zdeňka Pechala o Vladimíru Nabokovovi, v eseji Igora Fice, analyzující Věčeři Boženy Správcové, nebo v máchovské glose J. F. Typlta, jenž se tu představuje v nové roli interpreta ezoteriky. Pražský Ústav české literatury AV ČR je tady prorocky překřtěn na Ústav dějin české literatury AV ČR; kdopak je Miloš Urban, to žel v Aluzi netuší a asi neznají ani Barnesova Flaubertova papouška.

Nuže, po přečtení Aluze člověk neztrátí iluze o Aluzi. Dokonce i Vieweghova povídka Nástěnkář je výtečná. Však také byla napáána na konci stále báječnějších a báječnějších osmdesátých let...

VLADIMÍR NOVOTNÝ

Karel Kryl, grafický list (plakát)

Vladimír Šiler

Profesní etika se odvíjí od *profesního vědomí*, stavovské hrdosti, cti. Má svůj původ ve středověkém cechu, tedy ve společnosti, která byla značně rozkastovaná. Nepochybně tu hraje roli i ozvěna dávného rozdělení lidské pospolitosti do malých skupin, klanů, kmenů - tedy přirozená lidská potřeba sdružovat se do skupin podle určitého typu spřízněnosti.

Musíme ovšem rozlišit *étos práce* od *profesního étosu*. *Étos práce* je vlastní kulturní styl práce, její strategie - tedy to, čemu říkáme prostě *pracovní morálka*. To znamená - zda vůbec pracovat, co a kolik ze sebe do práce vložit, co a kolik za to požadovat atd. *Étos práce* je obvykle vlastní určité kultuře, místu. U nás je například jedním z kulturních vzorců *étosu práce* benediktinská *pracovní morálka*, tedy práce jako řehole, práce intenzivní, produktivní, v podstatě nezištná, protože konaná jako oběť, jako sakrální investice, za níž se očekává zisk v podobě *scholé*, volného času pro účely *metanoia*, tedy v podstatě *práce na sobě*. Tento středověký klášterní *étos práce* se výrazně stavěl proti tehdy běžnému přirozenému venkovskému *étosu práce*, rytmizovanému vegetativními cykly a řízenému magickými ritualizovanými tradicemi, který byl poměrně málo efektivní ekonomicky, ale zato byl efektivní terapeuticky.

V jiných kulturách - s ohledem na jiný náboženský *étos* - najdeme i jiné podoby *étosu práce*. Tak například budeme mít sklon obviňovat indický *étos práce* z lenosti, kvietismu, fatalismu. Zenbuddhistický *étos práce* nám bude připadat narkotizující, dosahující extatického nevědomí.

Étos práce je tedy zjednodušeně řečeno ona pracovní morálka a strategie, s níž se člověk ujímá různých povolání, s níž chodí každý den do svého zaměstnání. Mezi typické ctnosti *étosu práce* patří výkonnost, spolehlivost, loajalita atd. Mezi nevýhody patří, že tyto ctnosti, jakkoli morální, jsou fakticky eticky neutrální - dají se využít pro dobré i zlé cíle. Svědomití učitelé například vždy oddaně sloužili jakémukoli režimu.

Naproti tomu *profesní étos* nebo *profesní etika* je soubor mravních norem platných pro jedno určité povolání. Specifický profesní *étos* se vytváří zpravidla jen u eticky nějak zvláště exponovaných povolání. To může nastat ze dvou důvodů.

Za prvé může jít o zvýšení běžných mravních nároků na uchazeče o toto povolání. V některých profesích, zejména těch, v nichž se takzvaně pracuje s lidmi, se požaduje vyšší mravní standard, než jaký platí pro běžného občana. Předpokládá se, že například učitel, stejně jako lékař, soudce, politik apod. bude nejen slušný, ale přímo vzorný občan, člověk. Dokonce se očekává, že i mimoprofesionální chování tohoto občana, člověka, bude v souladu s vyššími standardy kladenými na takzvaná humanitní povolání. Záleží jistě také na prostředí. Učitel v malé obci je více pod drobnohledem veřejnosti než na městském sídlišti. Ale zase jestliže veřejnost toleruje například lékaři občasná holdování alkoholu a manželské

krize jako v podstatě indiferentní z hlediska výkonu povolání, neprojde totéž učitelé, protože je tu zřejmý negativní dopad takového chování na děti a mládež.

A pak - za druhé - o specifické profesní etice mluvíme zvláště tehdy, když v některých povoláních je požadováno něco, co by za normálních okolností v občanském životě bylo považováno za nemorální. Nápadné je to v případě paradoxních etických požadavků u represivních povolání, jako je například voják, policista nebo v krajním případě kat. V takovém povolání je profesní ctí umět zabíjet, působit bolest, omezovat svobodu. K profesnímu *étosu* soudce patří nemilosrdnost, vyšetřovatele, kriminalisty schopnost klamat podezřelé pachatele atd. I učiteléské povolání je svým způsobem represivní. Do jeho náplně patří agresivita v podobě výchovných trestů, agresivita, jakou používají i v přírodě rodiče při odstavování mláďat.

Zvláště zpracovaná je profesní etika lékařů se svými specifickými konflikty situační etiky. Lékař musí někdy působit bolest, aby dosáhl pacientova prospěchu. Jindy může použít i takzvanou milosrdnou lež, která pacienta pozitivně naladí a usnadní léčbu. Lékařská etika má velmi starou tradici.

Ale i leckterá nová, mladá povolání už mají své profesní etiky, např. burzovní makléři, auditoři, žurnalisté.

Profesní *étos* (podobně jako *étos práce*) má v naší (evropské) kultuře opět jeden specifický vzorec, a to *kalvínský étos povolání*. Nechci zde obšírně vysvětlovat jeho etologii. Ale přesto je potřeba připomenout, že luterská a kalvínská reformace v 16. století svými specifickými důrazy v teologii, zbožnosti a mravnosti přispěla k novému pojetí lidské osoby, persony, individuality, subjektivity. Díky novému pojetí spásy, ale i času, dějin, politických struktur společnosti atd. vznikla v protestantských zemích nová koncepce člověka, občana, a nová strategie lidského života. Z tohoto protestantského *étosu* se postupně rodila a inspirovala občanská společnost, demokracie, filozofie lidských práv, ale i filozofie liberalismu a postupně i emancipovaného humanismu, a to včetně jeho sekularizované a později až materialistické a dokonce ateistické podoby. Mezi důsledky tohoto překotného obratu v dějinách křesťanství patřil i nový pohled na lidská povolání.

Reformace zdůraznila jednu otázku, která se v křesťanství, ale vlastně už i v židovství řešila vždycky - je spása odměnou za záslužné skutky člověka, anebo je darem z milosti bez ohledu na zásluhu? Aby se vyhnula nebezpečnému pokušení sčítat zásluhy a vršit dobré skutky jako automatické schůdky do nebe, zdůraznila reformace opačný pól - řekla, že Bůh obdarovává lidi podle svého neproniknutelného milosrdenství a že tedy nezáleží na předběžném výkonu, nýbrž až na následném přijetí onoho božského daru. Tento teologický akcent měl vždy v dějinách dalekosáhlé důsledky pro

etiku. V 16. století řekl Luther a Kalvín (když to velmi zjednoduším) toto: Bůh už rozhodl, kdo bude spasen a kdo zatracen, ale protože my do božského úsudku nevidíme, musíme se snažit hledat v životě svém i svých bližních *znamení spásy*, znamení požehnání. Luther i Kalvín byli vedeni prostou úvahou: Bůh své vyvolené přece nepustí. Ale nějakou myšlenkovou zkratkou dospěli k závěru, že *boží požehnání* se musí projevit především ve *zbožní oblasti*, tedy v *úspěchu v podnikání, v povolání*. Člověče, hledej ve svém občanském životě, v práci, v rodině, znaky toho, že se ti daří - pak můžeš mít jistotu, že jsi spasen. Rozdíl mezi Lutherem a Kalvínem je v tom, že zatímco Luther říká, aby člověk věrně vyčkával oněch znamení spásy ve svém povolání až do smrti, Kalvín odstartoval profesní fluktuaci tím, že velí člověku - když se ti nedaří v jednom povolání, zkus to v jiném. V každém případě zejména kalvinismus ve svých zemích - ve Švýcarsku, Holandsku, Anglii, Skotsku a později v Americe odstartoval nové pojetí politiky, ekonomiky a lidských povolání. Profese, povolání je tady od toho, aby v něm člověk prokázal, že je hoden spásy. Ve věrném výkonu povolání, v profesním úspěchu se má člověk prokázat jako Bohem povoláný. V povolání má hledat své lidské poslání. Toto je specifický evropský, euroamerický, křesťanský *étos povolání*, který se jako určitý ideál, vzor, vzorec rozšířil po světě jako nedílná součást kapitalismu, demokracie a liberalismu - a to i do katolických zemích a dokonce i do mimokřesťanského světa, například do Japonska.

Samozřejmě že toto všechno platí zvláště pro učiteléské povolání, protože jeho *étos* se budoval po zhruba 1500 let v rámci křesťanství, tedy přinejmenším od papeže Řehoře I. Velikého (který zemřel roku 604), tvůrce středověkého školství a křesťanské pedagogiky. Když dnes říkáme, že učitelství je humanistické povolání, mluvíme o tom humanismu, jehož podstatnou složku tvoří křesťanské hodnoty, ideály a tradice, které si musel novodobý člověk tak trochu vyzvzdorovat na křesťanských institucích.

Nebudeme teď mluvit o *étosu práce* čili o pracovní morálce (třeba učitelů). Ta je obecně vzato odrazem stavu naší společnosti a konkrétně vzato výrazem osobní etické úrovně a životní strategie jednotlivců.

Ale budeme mluvit o *profesním étosu pedagogů*, tedy o specifických etických aspektech právě tohoto povolání. Nemůžeme pochopitelně zmínit úplně všechny. Jde nám především o bolavá místa anebo o zvláštnosti naší konkrétní situace.

Profesní *étos učitele* má zřejmě v každé zemi malounko jinou podobu. Souvisí to s tradicemi, kulturními i náboženskými, ale i s daným společenským zřízením a jeho sociálními a politickými institucemi, ale také, a to především, s pracně a dlouho budovanou *prestiží učiteléského povolání* v dané ze-

mi. Prestiž povolání se dá vyjádřit buďto součtem odpovědí v průzkumu veřejného mínění, kde lidé odpovídají na otázky typu - Které povolání podle vás požívá největší společenské důvěry? Anebo se dá vyjádřit odpovídajícím společenským postavením a platovým ohodnocením. Ve většině zemí neodpovídá společenský kredit pedagogů výši jejich platového zařazení. U nás je podle takovýchto statistik učiteléské povolání velmi ceněno. Podle výzkumu IVVM (zveřejněného v Lidových novinách 14. 9. 1998) je na prvním místě lékař na poliklinice, na druhém místě *docent nebo profesor na VŠ*, na třetím opět lékař, tentokrát soukromý, na čtvrtém vědec a na pátém *učitel na ZŠ*. Pro zajímavost - ministr je na 13. místě, poslanec na 23., následován knězem.

Dalo by se zajisté namítnout, že taková tabulka má malou vypovídací hodnotu. Proč sociology nenapadlo položit respondentům vzápětí ještě jednu logickou otázku: A jaké povolání byste si zvolil vy? Rázem by byly odpovědi radikálně odlišné.

Ale už i to druhé a páté místo je dobrý signál, že prestiž učiteléského povolání je v naší zemi tradičně velmi dobrá. Že by se tak projevovalo naše povědomí (byť třeba i falešné), že jsme národ Komenského?

Samozřejmě takzvaný národ Husův, Komenského je do značné míry obuzočená romantická fikce. Nicméně Komenského projekt se ihned po Bílé hoře chopili jezuité při budování nového katolického školství. Katolická církev se ještě před rokem 1989 ve svém Desetiletí duchovní obnovy víceméně otevřeně přihlásila k pedagogickému odkazu Komenského.

Otázkou je, zda marxistická interpretace Komenského v komunistické éře nezapůsobila kontraproduktivně. Ideologicky pojatá pedagogika Komenského vypracovávala tak, že z něj zůstalo jen ono jméno.

Komeniologické bádání ostatně dostalo nové impulzy až v posledních letech díky zužitkování nově objeveného spisu Všeobecná rozprava o nápravě věcí lidských a zejména díky nové mezinárodní interdisciplinární diskuzi v souvislosti s nedávným kulatým výročím Komenského.

Je zajímavé, že současná česká filozofie výchovy, reprezentovaná jmény Radim Palouš, Zdeněk Kratochvíl, Jan Michálek, je vystavěna na Patočkově svérázné interpretaci Komenského jako platonského filozofa. A tak ačkoli tuto filozofii pěstují většinou katolíci, dospívají kupodivu přes Komenského až k antickému pedagogickému paradigmatu, a to buď k sokratovskému maieutickému umění (porodnictví pravdy), anebo k platonskému pedagogickému érotu (vyvádění zajatců ze zajetí). Zda se tato nová koncepce výchovy a školy podepsala nějak na stavu českého pedagogického *étosu* - to by mohlo být předmětem zajímavého výzkumu. Tím spíše, že představitelé tohoto nového pedagogického myšlení už měli několikrát možnost ovlivňovat české školství z pozice ministra.

Zdá se, že podmínky pro vybudování zdravého učiteléského sebevědomí, a tím i profesního *étosu* jsou u nás poměrně dobré. Přirozené že růst stavovské cti je třeba stále podporovat. Výrazem hrdosti na toto povolání by mohl být profesně etický kodex, který by v úvodní pasáži, preambuli konstatoval (například):

- Profese pedagoga je jedno z nejzávažnějších humanitních povolání.
- Profese pedagoga je současně povolání mimořádně eticky exponované.
- Pedagog přijímá svou profesi nejen jako běžné zaměstnání a výdělečnou činnost, ale jako celoživotní poslání, vyžadující nasazení celého člověka.
- Veřejná pověst a společenská prestiž pedagoga vyžaduje, aby i mimoprofesionální chování a osobní život pedagoga byly v souladu s obecně přijatými mravními normami.
- Vzhledem k tomu, že jde o povolání mimořádně formované humanismem a formující humanismus, měl by se pedagog snažit poměřovat své profesní působení i mimoprofesionální chování nejvyššími humanitními normami (jako jsou základní doku-

menty o lidských právech, principy demokracie apod.) a měl by si uvědomovat svou odpovědnost vůči nejvyšším a nejobecnějším společenským institucím (jako např. rodině, státu), instancím (např. dítěti, rodičům, národu, lidstvu), ale i nadosobním instancím (např. dějinám, budoucnosti, lidství, pravdě, duchu, Bohu).

Teprve takto vysoko postavené mravní normy odpovídají specifikům učitelského povolání. Profesionální etos je výrazem jisté ideové koncepce, sebepojetí, očekávání. Dá se uvést takový příklad z pedagogické psychologie:

Výzkumný ústav provádí výzkum inteligence a učenlivosti žáků. Uspořádá proto v jisté škole experiment. Vytvoří tři pokusné třídy. Jedna je sestavena z vybraných nadaných žáků získaných ze škol širokého okolí, druhá je sestavena statisticky nahodile a třetí je složena z podprůměrných žáků. Po roce byl experiment vyhodnocen. V první třídě měli žáci výrazně lepší prospěch, než jaký měli dosud ve svých školách. Druhá třída si udržela standardní prospěch srovnatelný s podobnými třídami na jiných školách. A třetí třída si prospěch ještě zhoršila. Ve skutečnosti tento experiment ovšem sledoval něco jiného. Pokusnými osobami nebyli žáci - ti byli ve všech třech třídách vybráni naprosto nahodile a představovali standardní průměr. Pokusnými osobami byli - aniž by to věděli - učitelé. Experiment prokázal, že výrazně lepší výsledky v první třídě byly zcela dány vyšším očekáváním a pozitivním nastavením vůči žákům ze strany učitelů. Díky zvýšenému očekávání učitel pracoval lépe - protože pracoval především sám na sobě.

Učitelé ve waldorfské pedagogice věří - velmi zjednodušeně řečeno - v reinkarnaci, věří, že jejich děti jsou vtělené astrální bytosti. Za dítětem, které před učitelem stojí, je už neviditelně přítomen onen dospělý, který z něho vyroste, tedy přesněji - jeho platonská idea. Toto pozitivní očekávání (i když dejme tomu spočívá na fikci, ovšem užitečné fikci) dává waldorfským učitelům hlubokou pedagogickou moudrost, klid,

nadhled, protože vede k novému sebekonceptu učitele. Říká se: shrbený učitel nevyhovává vzpřímenému žákovi.

Samozřejmě že takový postoj se dá i přehnat. Profesionální etická zásada oddanosti svému povolání, stavu, může nabýt křečovitě podoby. U mnohých povolání přerostla stavovská hrdość v pýchu, paternalistickou přezíravost, v ochranářské tendence, korporativní lobování, vydírání společnosti skupinovými zájmy. V této souvislosti si lépe uvědomujeme, jak je vlastně u některých povolání *stávka* jako taková eticky značně problematická (stávka lékařů, učitelů, státních zaměstnanců apod.)

Profesionální etos velí mít úctu ke svému povolání, stavu, k jeho odborné erudici či řemeslné zručnosti a bránit se počínání amatérů a nekompetentních rádoobdobníků. Důraz na profesionalitu může mít opět ve své krajnosti podobu nežádoucí řemeslné rutiny, stereotypu, formalismu. Zatímco amatér může být plný zájmu a nezištné oddanosti. Ovšem i amatér může sklouznout v krajní pozici až k fanatismu. Toto napětí mezi profesionalitou a amatérismem jako určitými póly může být pro kultivaci profesionálního etosu plodné. V současné době se ve světě mluví o pedogenních nemocech, tedy nemocech způsobených učitelé, mluví se o deformacích, které způsobuje škola, o nezvládnutelných úkolech, které si pedagogika ukládá a stresuje tak sebe i žáky, a proto se v této souvislosti nabízí otázka, zda příčina není v přílišné kvalifikační specializaci, profesionalizaci a komercializaci učitelského povolání. Americká dobrá zkušenost s tzv. antipsychiatrií vedla k formulaci požadavku *descholizace vzdělání*, zavedení *antipedagogické pedagogiky*. Při vši úctě k učitelství povolání je občas potřeba potrápiti se otázkou, není-li nějaká chyba právě v tom, že je to právě povolání, profesie. Připomeňme si, jak např. filozof Karl R. Popper rozlišuje filozofy podle toho, zda filozofii dělají profesionálně, nebo svobodně. A on sám nedůvěřuje profesionálům, akademikům - i když sám je takovým filozofem. Co třeba rodiče? Jsou rodiče vždy pedagogičtí dilettanti? Nemají právě díky své-

mu neprofesionálnímu přístupu k dítěti blíž? Představme si problém, který dnes tak často řeší školské managementy: Jak ušetřit na mzdových nákladech? Propustíme staršího kvalifikovaného učitele a na jeho místo přijmeme mladého středoškoláka, kterému nemusíme tolik zaplatit. Takové rozhodnutí nemusí být automaticky špatné. Jestliže ten starší byl rezignovaný profík, bezduchý rutinér, zatímco ten mladý má zájem a opravdu chce učit.

Profesionální etos se dá budovat také tak, že si stanovíme zásadu pečovat o důstojnost svého povolání. Ta může konkrétně znít třeba takto:

- Pedagog nedává svou profesi k dispozici podnikatelským aktivitám a obchodním zájmům včetně reklamy a marketingu, a to ani v případě, že by z toho neměl osobní finanční prospěch či jiné hmotné výhody.

Nejde jen o to, že by v takovém případě hrozil neetický střet zájmů, ale že by toto povolání utrpělo morální újmu. Jestliže učitel kudy chodí, tam nabízí nože, hrnce, vonňavky, snižuje nejen profesi pedagoga, ale i sám sebe.

Samozřejmě že nejlépe se profesionální etos buduje v procesu vlastního sebevzdělávání. Vezměme si příklad z obchodní oblasti. Jak zvýšit prestiž firmy, dobré jméno značky, veřejnou pověst oboru, image výrobku? Jediné dlouhodobým procesem řízení kvality. Tedy vychytáváním chyb, důslednou kontrolou, propojováním zpětnovazebních mechanismů, marketingovým zkoumáním trhu a inovováním. Vnější výrazem takového procesu potom je *certifikace*. Spotřebitelům, klientům, slouží k orientaci na trhu různé značky, puncy, pečete, vizitky, vysvědčení, vyznamenání v soutěžích apod. Dobrá pověst, image, goodwill se v obchodě hodně cení a taky hodně platí.

Jak by to mohlo fungovat u učitelů? Především je třeba podporovat procesy sebevzdělávání, sebeukáznování, výchovné práce na sobě. Nejúčinnější formou etické regulace v každém povolání je *etická samoregulace* - tedy kolegiální kritika, kolegiální pochvala. Nejvhodnějším prostředím pro takovou vnitrostavovskou diskuzi jsou pro-

fesní asociace. Zkušenosti z jiných povolání to potvrzují. Bylo by vhodné, kdyby pedagogických asociací bylo co nejvíc. Velké univerzální profesní komory, nadto s povinným členstvím, bývají neefektivní. Dobrovolné členství a přirozené soutěžní prostředí by mohlo nastartovat proces zrání zdravého profesionálního sebevědomí a profesionálního etosu. Několik takových asociací u nás už funguje - mají je někteří učitelé základních škol, křesťanských škol, waldorfských učitelé, příznivci různých pedagogických koncepcí i zastánci různých reformních názorů. Došlo už i ke konkurenčním střetům - například když spolu soutěží skupiny sdružené kolem alternativních školských projektů. Došlo už i na komerční, vlastně existenční spory - Asociace učitelů základních škol se nedávno s Asociací ředitelů gymnázií ve veřejné diskuzi přetahovala o žáky, tedy o peníze.

Vím, že to, co teď řeknu, bude někomu znít jako stará písnička. Výsledkem vnitrostavovského procesu evaluace, sebevzdělávání, profesionálního etického certifikace. Už dopředu slyším námitku, že za bývalého režimu jsme si toho užili dost, že lidé dostávali diplomy, medaile, plakety a vlaječky, místo aby dostali zaplacené. Ale i zkušenosti z liberálních tržně orientovaných zemí potvrzují, že mnoho lidí se nechává v povolání stimulovat i jinými věcmi, než jsou peníze - například profesní satisfakcí, společenským uznáním, veřejnou pochvalou. I lékaři, kteří mají s profesní etikou největší zkušenosti, se nedávno vrátili k této praxi a udělují každoročně několik titulů Rytířů lékařského stavu. Pedagogická i širší veřejnost by měla víc vědět o podobných vyznamenáních, uznáních, pochvalách, kterých se dostává dobrým učitelům. V Americe se koná každoročně udílení učitelských Oscarů. Rakouská vláda vloni o Vánocích zveřejnila v tisku inzerát s textem: Rakouská vláda děkuje učitelům za jejich činnost a přeje jim hezké Vánoce. Vždyť pedagogové vědí nejlépe (i když na to někdy zapominají), že nejlépe motivuje uznání a pochvala pronesená v pravý čas.

Ze čtenářského deníku

Aloise Burdy

Vážená redakce, tož to je tak. Jmenuji se Alois Burda a žiji v Uherském Hradišti, v Rybárnách. Náš rod Burdů už tady žije několik století a vždycky jsme byli chudí, ale slušní lidé.

Ale proč jsem se rozhodl Vám napsat: pracuji zde v Hradišti na okresu jako úředník, a tak mám celkem dost času, abych četl tu českou literaturu. Není nás tady na Slovácku moc, kteří to čteme, ale máme tu moc dobré knihkupectví Portál a tam se dá dobrá kniha stále ještě koupit. Ne, že by se mi to všechno líbilo. Když si totiž nějakou tu prózu nebo sbírku přečtu, tak si o ní vždycky něco myslím a často je to úplně jiné, než o tom píšete Vy v Praze, su přece jenom obyčejný člověk, a tak těm Vaším některým piškuntáliím tak nerozumím. Často se mi něco líbí a Vy to tak strháte, jindy je to tak blbě a Vy to chválíte. Tím nemyslím jenom ten Váš časopis, ale i ty ostatní.

Už od školy si proto vedu čtenářský deník. To víte, někteří jsou nekulturní a říkají, že si tím mám vyřídit řít, ale jiní mě chválí. Díky té mé čtenářské vášni můj synovec Jura odmaturoval, a to měli na místním gymnáziu na češtinu pěknou semetricku. Předčítám také ty své čtenářské zápisky manželce či jiným příbuzným a oni mi říkají: „Strýčku, měl byste to někam poslat!“

Tak vám píšu. Říkal jsem si totiž, že bych Vám mohl ty svoje zápisky posílat a Vy byste je mohli tisknout a lidi by mohlo zajímat, co si skutečně my lidé myslíme.

Váš

ALOIS BURDA

František Hrdlička, Zdena Bratršovská a kolektiv: Zpráva o Bílém divadle H+H, Praha 1998

Vždycky jsem se zajímal o divadlo a tož jsem si koupil aj tuhle knihu. Řekl jsem si: „Černé divadlo znáš z televize, tož teď si dáš zase to bílé.“ A musím říct, že jsem se moc nasmál, třebaže mi to chvíli trvalo, než jsem pochopil, že je to celé zase tá mystifikace. Nejdřív jsem to četl vážně a divil jsem se, že jsme u nás měli něco tak znamenitého, a to na truc té normalizaci, ale pak mi došlo, že je to celé něco jako ten Cimrman, takový zneuznaný vymyšlený všeueměl z konce minulého století, co se tak líbí děckám na deskách. Autoři si tentokrát vymysleli zneuznané geniální divadlo, a přitom úplně zapomenuté, ba dokonce všemi odborníky nashvál zapírané, přestože bylo nejlepší, protože nikdy nehrálo pro žádné diváky, jenom se pořád připravovalo, protože ta příprava pro ně byla víc než být připravený, neboť se vždy řídilo heslem toho Poláka Artauda Grotowského - „dáte-li ostatním možnost tvořit, jste to vy, kdo tvoříte“. A tak ti, co to divadlo tvořili, chtěli tvořit tím, že dají těm ostatním prostor tvořit, jenže ten paradox, jak říká pan prezident, je v tom, že všichni, kdo ten prostor měli, byli sice moc rádi, ale stejně z toho divadla kamsi odešli, neboť se to nedalo vydržet furt tvořit. Nejprve utekli všichni herci, kteří nechápali, co je to tvořit kumšt, a chtěli by jenom hrát divadlo, a taky odešli všichni milenci, co se v tom divadle poznali a měli se rádi, protože si pak z té lásky vrazovali toho nezbytného kolektivního ducha, kterého šak nemohli vystát zase jiní, kteří též odešli, a tak nakonec v tom divadle zůstali pouze pravověrní, kteří věděli, že více než dobře hrát je správně žít: žít tak, jak je k tomu vedlo jejich divadelní vedení, které nejlépe vědělo, co je divadlu třeba, aby byli skutečně svobodní, když tvoří. Je to tu-

díž takový ironický obraz těch různých komun, co to myslí fakt dobře, ale nevydrží, když ti lidi, co v nich hledají tu svobodu, chtějí žít normálním způsobem, takže nakonec v tomhle divadle zůstali jenom tři: ten jejich hlavní vůdce, co věděl, jak to má být, jeho družka a ještě jeden, co potom od nich také odešel, a tak zbyli sami dva, a ti jako sepsali tuhle knihu, aby ukázali, jak kdysi byli moc dobří, jak jsme jako mohli mít to nejalternativnější, nejreformovanější, a tedy to nejkumštovější a nejlepší a nejsvětovější divadlo na celém světě, kdyby nebylo utlačeno zlou dobou. Nejlepší ale na tej knize je, že je to všechno napsané, jako by to byla pravda, a že je to napsáno tak nadsazeně a současně tak vážně, že by se z toho jeden posrál. Autoři si dělají z tématu a též ze čtenářů velkou přču a nejvíce se jim to vydařilo v té první části, která je taková jakoby historická a přitom je v ní ta ironia, která s velkou vážností, důsledností a legrační nadsázkou detailně popisuje každou blbinu v životě tej divadelní komuny.

„3. listopadu odchází k velké lítosti celého souboru Anča Daučíková (program Bílého divadla se dostává do rozporu s její náboženskou orientací a osobním založením). 7. listopadu odchází i Helena Šváňová a Mirek Vyhňálek (oba souběžně studují na vysoké škole, Helena medicínu a Mirek psychologii). Zdravotního dohledu nad členy souboru se ujímá MUDr. Ladislava Sladná, což se pravidelně opakuje každé čtvrtletí v průběhu celé práce (na konci roku 1971 navíc zajistí stálou péči ve Středisku vrcholového sportu v Salmovské, kde jsou členové nadále vedeni jako umělci) a soubor navštíví Američané, kteří znají jak práci Grotowského, tak práci Living Theatre. 8. listopadu vyhotovují členové psychologické testy v libeňském pracovišti dr. Jiřího Koženého a dr. Karla Balcara. /.../ Členové byli na statku v Hájích u Chebu a přivydělávají si práci na stavbě a v divadelní kostymárně; zkoušejí jednak v diva-

delní zkušebně (například 21. listopadu souvisle odpoledne přes noc do rána), a jednak v hospodském sále v Hájích. 25. listopadu uspořádají veřejnou předváděčku pro profesionální herce, z nichž někteří se do zkoušky spontánně zapojí, a 28. listopadu další předváděčku v hospodě pro běžné hosty a náhodně přizvané. V osobách obou Chebanů, matky a syna Amannových, nachází soubor své »rodné zázemí«. Pracovní atmosféru začíná narušovat svévolné jednání Michala Stupky, který vyžaduje zvláštní úlevy pro sebe, pro Radku aj., po návratu do Prahy musí být ze souboru vyloučen (byl to našťástí jediný, zato názorný případ, jak milostné vztahy, navázané uvnitř souboru, mohou jeho soudržnost rozkládat). /.../ jak vysvítá z programu, je zaveden pětidení pracovní cyklus, po němž následuje 1 den (pondělí) pro vyřízení existenčních a bytových problémů. O zatápní v zámečku se starají hlavně Zdena a Jáno (5 - 7.30), ostatní je příležitostně střídají.“

Pravda, v druhé partii knihy, kde si autoři dělají legraci z těch různých divadelních reform nebo vymyšlených jakoby vzpomínky bývalých vymyšlených členů divadla, už to takové veselé není (možná ale jen su na to moc sprostý, abych to pochopil). Přesto je tu moc pěkné, jak tu je do tej mystifikace zamontovaná zpráva toho magora Jirouse o opravdovém třetím hudebním odboji, která tu tak je gruntem, protipólem k parodii na divadlo, co bylo a nikdy nebylo, na životní styl a svobodu, co jako byla proti postupující normalizaci, třebaš za použití jejich policajtských způsobů. Tož například toto popsání jednoho z divadelních cvičení tej komuny: „Mezní situace bylo možno navozovat i ve městě: nepozorovaně sledovat dnem i nocí jistou osobu, prozkoumat ji a její zvyky - dostat se jí na kobylku a udělat o tom zápis, povídka.“

Moc pěkná kniha to je a každý by si ju měl koupit! Jen včil mě ale napadá, jestli to Bílé divadlo přece jenom nebylo?

Propadl jsem hrdlem Franzi Kafkovi

Rozhovor
se Zdeňkem Kožmínem

Je pravděpodobně zbytečně představovat brněnského literárního historika a kritika Zdeňka Kožmína. Přesto si v krátkosti připomeňme jeho životní cesty a práci. Po absolvování Karlovy univerzity se Zdeněk Kožmín (1925) věnoval pedagogické činnosti na středních školách, později vyučoval na Pedagogické fakultě v Brně, odkud byl na počátku sedmdesátých let vypovězen. Dlouhý čas pak působil na gymnáziu v Zastávce u Brna a na vysokou školu se vrátil až po listopadu 1989. Zdeněk Kožmín publikoval mj. v Hostu do domu, Plameni, Orientaci a Literárních novinách, zabýval se stylistikou a interpretací. Je autorem knih Umění stylu (1967), Styl Vančurovy prózy (1968), Zvětšeniny ze stylu bratří Čapků (1989), Umění básně (1991), Skácel (1994), dvou vzpomínkových knih Struktury (1995) a Obtisky (1998) a řady časopiseckých textů.

Před časem vám vyšla druhá kniha deníkových reflexí, kterou jste nazval Obtisky. Mám pocit, že v ní odhalujete osobní záležitosti ještě intenzivněji než v první knize s titulem Struktury. Nebojíte se ztráty soukromí?

Zveřejňování nebylo zprvu lehké. Kládl jsem si otázku, proč se veřejně zpovídat. Šlo mi hodně i o sám experiment zformovat text, který byl jaksi vyluhován z vlastní krve, ale přitom by měl mít obecnější lidské existenciální. A hlavní roli přitom hrála řeč: šlo také o jemnost významových záchvěvů, o něco, co muselo být přivoláváno. Právě tohle vtiskování se do vět, do slov je čímisi sebezáchraným. Spolehnout se i na jazyk, když je ti těžko - v tom vidím nejen spolehlivé útočiště, ale také možnost širší sdělitelnosti.

Jakým způsobem jste své zápisky do knihy vybíral?

Deset univerzitních let se mi jevil jako krásná možnost sledovat na sobě, na své kůži sám čas, jeho posuny, zákruty, tůně. Psal jsem si nejprve primární deník, ale podobně jako ve Strukturách mi nejvíc šlo o to, abych z každého žitého a zapisovaného roku zachytil posleze ty jeho nejoslavnější záblesky, někdy vlídné a konejšivé, někdy drsné i kruté. Připadal jsem si vždycky, když jsem to zvláštní přetavující „resumé“ času dělal, jako malý demiurg, který zaklíná hodiny, dny, měsíce do jakési vlastní galaxie. Toužil jsem víc vědomě být. Především jsem si byl jakýmsi stíhačem svého filmu, vše jsem ponechal v deníkové autenticitě. Chtěl jsem si uchovávat svá dávná. Nic jsem tu nepřidával, ale zato bohatě ubíral.

Když jste své poznámky psal, počítal jste s tím, že se někdy dostanou ke čtenářům?

Při samotném psaní deníků jsem myslel jen na jediného čtenáře: sám na sebe. Jinak totiž ani skutečný deník psát nelze. Ale pak při tom „demiurgickém“ sestřihu už jsem cílevědomě dělal knížku i pro druhé. Trochu jsem se obával, aby nezmizela přitažlivost textu pro jiné oči. Když jsem zachytil třeba závrat z letičích hejna od jihu v časném jaru, chtěl jsem tu závratnost v textu zakódovat i tak, aby čtoucí zaklonil hlavu se mnou.

Pokračujete ve svých zápiscích i v dnešní době?

Ano. Bojím se, že by mi čas ještě víc unikl mezi prsty, kdybych si ho nevábil k sobě.

Ve své odborné práci jste se zabýval díly celé řady autorů, připomeňme si třeba Máchu, Holana, Halase, Vančuru, Čapky... Existuje nějaký klíč, podle kterého si spisovatele „vybíráte“?

Většinou to jsou velké lásky. S některými autory bych se rád setkával víc a na hlubokých vodách. Například s přísným, něžným Janem Čepem. S Čapky jsem se potkal, když mi milá paní z vysokomýtského knihkupectví ještě za protektorátu tajně schovávala Boží muka, Obyčejný život, Kulhavého poutníka... Čapci zachraňovali mou duši. Laskal jsem se s nimi, zdávalo se mi o nich, četl jsem je v lesích, okřival v jejich světe. A najednou se mi roku 1985, když už jsem nemohl učít ani na gymnáziu, tak nesmírně chtělo udělat si o nich knížku. Nakladatelství Blok v Brně mi pak po několika letech těšení vydalo Zvětšeniny ze stylu bratří Čapků. Snad každý „můj“ autor měl pro mě vždy něco velice osobního.

Co Jan Skácel? Lze jej nazvat vašim věčným tématem?

Má láska ke Skácelovi je naprosto přirozená. Byl bych rád, kdyby se dotýkala věčnosti. Byl už jen jako šéfredaktor Hosta do domu k nám o něco mladším citlivě vnímavý. Měl v sobě cosi přímočaře spravedlivého. Jednou jsme se potkali v parku a Skácel se mě zeptal, co dělám. Odpověděl jsem mu, že se zabývám otázkou mýtu u Holana. Smutně se na mě podíval, nic neřekl. Když jsem se pak po čase pustil soustavněji do Skácelovy poezie a prožíval třeba s jeho havraný za městem znovu sám sebe, žasl jsem, jak i Skácel je básník mýtotvorný, ale svébytný, nenápadným způsobem. Podobně nenápadný je i jako milostný básník. A jako bych pochopil, co Skácela možná tenkrát v parku napadlo: vidíš, o Holanově mýtu píšeš, a o mém ne! Z prvního čtení nebylo možno zahlédnout celý Skácelův ponor, k němuž bylo třeba se teprve postupně dočíst. Není lehké odkrývat Skácelovu mýtotvornost.

Za normalizace jste vyučoval českému jazyku a literatuře na gymnáziu

v Zastávce u Brna. Po roce 1989 jste mohl opět přednášet na vysoké škole. Přestože jste léta po návratu toužil, v Obtiscích čtete, že se vám občas na univerzitě nelíbí. Stýská se vám po střední škole?

Tyhle lásky nejsou v rozporu. Na dobré střední škole dochází k obrovské lidské rezonanci, člověk člověka potkává denně, jejich vzájemný kontakt je pravidelný, poznávají se v různých situacích... Na gymnáziu bývalo lidsky bohato. Vycházel jsem z faktu, že je třeba se bavit i naplno sám, aby se bavili také mí studenti. Vytvořili jsme jakousi komunitu, v níž fungovaly vztahy téměř neobvyklé. Studenti se mě třeba před odpolední kompozicí vypytovali, na co se mají těšit. Na povídku? Fejeton? To zastávecké patnáctiletí se ovšem i vleklo. Chtěl jsem přece stále pokračovat ve svém psaní, dál se věnovat také vědecké práci. Tuto „zdvojenost“ jsem v sobě nosil od svých studií na pražské filozofické fakultě. Studoval jsem u Pražáka, Patočky, Kozáka, Mukařovského a ti mě nadchlí pro badatelský modus života. Dvojkoľejnost, o níž hovořím, mi snad byla vložena už do kolébky; maminka věděla, že si sudičky řekly, že mám velkou hlavu, a tak budu muset hodně myslet.

V roce 1990 vám byl nabídnut návrat na univerzitu a vy jste jej přijal...

To „nabídnutí“ bylo komplikované, protože vpadlo do revolučního roku 1989. To mi právě vycházela má monografie o Čapcích. Na fakultě už byla známa má skripta Interpretace básní. O všechno obnovování normálu se musel svádět úporný zápas. V návratu na univerzitu mi ovšem obětavě pomáhali mí přátelé. Zaktivizovali svými podpisy i zdi.

Sledujete současnou literární scénu? Znáte nové autory a jejich díla?

Je to dokonce má profesionální povinnost. Přirozeně velice milá povinnost. Rozšířil jsem ji na vídeňské slavisty, takže jsem třeba analyzoval tvorbu Jáchyma Topola brněnským studentům v úterý a vídeňským v pátek.

A jaká je tedy podle vás dnešní mladá literární generace?

Kultivovaná. Přirozeně jí další křestý samotným časem naplno čekají až v dalším století, které ne snad klepe, ale přímo tluče na dveře...

Říkáte, že současná mladá literární generace je kultivovaná. Existuje ještě něco, co mají dnešní mladí lidé společného? Dokázal byste pojmenovat, čím se odlišují od předchozích generací?

Před chvílí jsem přednášel o Kafkově Procesu. Následovala obvyklá diskuze. Stu-

denti nemluvíli jen proto, aby vůbec něco řekli, aby se předvedli. Vyslovili se pouze tehdy, když je něco napadlo, když je něco trápilo. Je ohromně krásné, že nehrají divadlo. To je asi předpoklad skutečné komunikace. Kafkův K. otevírá problémy dokořán, protože nutí všechno reflektovat znovu. Co pověr se vytvořilo třeba jen o Kafkově pesimismu. Řekl bych, že dnešní nejmladší mohou vstoupit do nového století docela obrodně: mají velkou spontaneitu a chtějí zužitkovat i svůj intelekt.

Má dnešní student zájem o literaturu?

Myslím si, že ano. Studenti často sahají po tak zvané těžké próze. Víím, že řada z nich miluje Hodrovou, Kratochvíla, Topola. S Hrabalem je to různé - je veleben, ale ne vždy tolik čten. Pilně se sleduje i světová literatura. Opravdoví studenti čtou i dnes rádi a mnoho, a ti jsou přece nejdůležitější. A spousta mladých lidí taky sama píše. Ovšem na vysoké škole jde umění číst i ruku v ruce s uměním interpretace.

Jakým tématem se nyní intenzivně zabýváte?

Po spisu o Derridovi, který právě vyšel, se chystám na Kafku, na jeho interpretace. Je tu ještě jeden literární sen a jde také o reálný sen mé ženy. Má ho díky protestantským kovářským předkům. Ten sen se jmenuje: nově zahlédnout fenomén Comenius. A váže se k Uherskému Brodu, k jeho komeniologickým sympoziiám, na něž jsme se ženou kdysi jezdili. Pro nás i pro jiné byl Comenius oázou. Byl jsem jím posedlý tak převelice, že jsem začal zdokonalovat a obnovovat svou středoškolskou latinu; chodil jsem s učebnicí na své toulky za Brno a opakoval si třeba silná slovesa. Bylo mi i vzpruhou, že některá Komenského díla jsou totiž psána pouze latinsky. Žena studovala latinu na brněnské univerzitě u Stiebitze a Ludvíkovského... Načetli jsme ještě za totality z Opera omnia málem polovinu.

A plánujete tedy, že se k tomuto tématu vrátíte?

Musím předpokládat, že mě teď slyší má žena. Tedy ano, vrátíme se.

Často se zmiňujete o svých toulkách po Brně a za Brnem. Je pro vás podstatný genius loci?

Ano. Bohužel dnes se mi už toulá po Moravě i po Čechách hůře, ale mám svá místa, kde je mi zvláště líbezně. Sním o tom, že vyrazím do svých končin naplno jako dřívě. Jeden z mých posledních programujících deníkových záznamů zní: Už to nevydržím, musím se do své končiny dostat, i kdybych se tam měl jakkoliv doploužit, doplazít - cítím už vonět opojně trávu...

Opojení lze čerpat i z jiných situací, mnoho literátů je například fascinováno literárními cenami. Myslíte si, že jsou taková ocenění důležitá? Jak moc mohou podle vás znamenat pro spisovatele?

Myslím, že není správné se literárním oceněním vyhýbat, ale zároveň by jim literát neměl nadbíhat, prahnout po nich. Určitě mě potěšila Cena města Brna: v 70. letech mě Brno macešsky vyvrhlo, teď jsem byl pohlazen.

Nijak zvlášť často nečteme vaše texty v literárních listech. Znamená to, že pro vás není časopisecká, případně sborníková publikace podstatná?

V době Plamenů a Hostů do domu šlo o velice podstatnou věc. Tehdy jsme žili časopisem, byl platformou, která tvořila součást našeho života. Pak bylo všechno násilně přerušeno. Do časopisů občas píšu i teď, ale už jsem asi svůj časopisecký generační úkol splnil. Ovšem sborníky mám většinou rád, zvláště když jsou organicky spojeny právě s oním geniím loci (sem počítám i některé pražské sborníky). Nejráději se ovšem teď věnuji svým fakultním posluchačům a z přednášek pro ně se snažím udělat i sem tam nějakou knížku. Jako třeba teď jsem propadl Franzi Kafkovi hrdlem.

Přípravila ŠÁRKA NEVIDALOVÁ

Psaním poezie se chcí vyrovnávat se zlem.

Rozhovor s Milanem Děžinským

Milan Děžinský se narodil roku 1974 v Kyjově na Moravě, jeho rodina se však brzy přestěhovala do Roudnice nad Labem, kde autor žije dodnes. Vyučuje angličtinu a český jazyk na střední škole ve Štětí. Je autorem dvou básnických sbírek: *Černá hodinka* (Velarium, 1996) a *Kašel mé milenký* (Host, 1997).

Vydal jsi dvě sbírky. Čím se podle tebe tyto dvě knihy od sebe nejvíce liší?

Rozdíl cítím velice silně. Ke své prvotině se dnes příliš nehlásím, považuji ji za ukvapenou záležitost, za knihu, která nemusela vyjít. Faktem zůstává, že mi otevřela cestu k tomu, abych vydal druhou sbírku, a dokonce mě někteří přátelé přesvědčují, že se jim má prvotina líbí. Takže vlastně nevím; nejpřesněji lze můj vztah nazvat ambivalentním. Jsem si však jistý, že v Černé hodině je mnoho nezralých básní.

Viděla bych rozdíl i tematický: ve své druhotině jako bys vystoupil z interiéru do exteriéru.

Ano, máš pravdu. Myslím, že je to způsobeno tím, že jsem Černou hodinku psal na jednom místě, v jediné místnosti, na jediné židli. Prostě jsem se posadil za stůl a napsal báseň. Má tvůrčí metoda, mohu-li to tak nazvat, se časem výrazně proměnila; dnes básně vznikají a priori a teprve potom je zapisuji. Jednoduše řečeno, tak dlouho se mi slova v hlavě skládají, až vznikne báseň, kterou stačí jen přepsat.

Když pak vybíráš básně do sbírky, třídíš hodně?

U debutu nebyl výběr tak důkladný jako u druhých knížek. No a verše, které píšu v současnosti, projdou před umístěním do případné třetí knihy tak důkladnou selekcí, že se skoro bojím, co mi zůstane. Psaní mi jde stále obtížněji, zdá se mi, že jsem k tomu, co píši, stále skeptičtější a kritičtější.

Bogdan Trojak píše na přebalu *Kašle mé milenký*, že do své poezie vkládáš tajemství, zašifrovanou ženu...

Myslím, že žena stojí za vším. Chápu ji jako metaforu vnitřní energie, touhy. Není jen záležitostí sexuální, nepopisují vztah k určité bytosti. Žena je pro mne symbolem, bodem, kterého člověk touží dosáhnout, kterého toužím dosáhnout. A tajemství? Poezie bez tajemství a bez humoru není poezí. Je zajímavé, že v mých verších nikdo humor nenachází. Dost mě to rozčiluje, protože je ho tam, domnívám se, hodně. Pravdou ovšem také je, že v básních, které jsem psal s nadsázkou a ironií, jsem později často nacházel něco pochmurného. Trochu to připomíná život. Třeba to, co celý svůj život považuji za legraci, humorné vůbec není. Ale stejně by mi myslím lichotilo, kdyby humor, alespoň ten černý, čtenáři v mých básních cítili.

Nebojíš se, že ti někdy budou chybět správná slova, kterými budeš chtít vyslovit myšlenku?

Vnímám poezii hodně audiálně, a zvuk je proto pro mě velmi důležitý. Slovo tedy vnímám jako zvuk, který se odněkud vynoří, nejdříve ani nepřemýšlím nad jeho smyslem. To přichází až později. Mám pocit, jako bych pak sám sebe interpretoval.

A co ticho?

Ticho je základním předpokladem k tomu, abych vůbec mohl psát. Musím se maximálně soustředit, a to je možné hlavně v noci. Můj vztah k tichu se snad také projevuje tím, že vůbec neposlouchám hudbu. Snesu ji jako kulisu, poslech pro zábavu, když se jdu někam napít. Ale abych si použil hudbu doma, to se stává velmi zřídka.

Jak důležitou roli hrají ve tvé poezii názvy básní?

Záleží na tom, o jakou báseň se jedná. Některé básničky mají název čistě formální, třeba proto, že ji chci označit, pojmenovat, abych ji později našel v počítači; sama víš, že většinou volím názvy jednoslovné. Jiné tituly jsou podstatným doplněním básně. Nadpis volím vždy až po vytvoření básně. Někdy se jím stane třeba vyškrtnutý verš, který působí v kompozici básně rušivě, ale významově tam zkrátka nesmí chybět. Já ovšem taky často píšu básně bez nadpisů, neumístil jsem je ovšem do sbírek.

Čím tě přitahuje motiv ryby? V tvých básních se často objevuje.

Jde přece o velmi zajímavé zvíře, strašně studené. Ale hlavně je vzpomínkou na dětství, kdy jsem s tátou a dědou chodil ryby chytat. Ty okamžiky se mi teď vybavují velice intenzivně. Seděli jsme v naprostém tichu a klidu a soustředění... To je velice blízké poezii. Fascinuje mě rybí chlad, na první pohled se zdá, že se v tom tvorovi nic neděje. A poezie také často působí nehybně, a přesto je tak mocně vyplněna napětím.

A není vlastně veškerá poezie návratem do dětství, či ještě dál, někam k prapůvodním kořenům?

Určitě. Většinu věcí, které tvořím, píšu s pocitem, že jsem to kdysi prožil, že jsem to viděl. Buď v dětství, nebo někdy dříve. Ale ještě k mému dětství; bylo krásné, ale zvláštní, trpěl jsem alergií, a tak jsem nesměl nikam chodit... Trávil jsem hodně času doma. Dětství se silně vepsalo do mé poezie.

Které další momenty tvé básněni ovlivnily?

Nikdy jsem nepsal čistě milostnou poezii. Vždy jsem ji, jistě neprávem, považoval za sentimentální a hloupou, proto jsem se o ni nepokoušel. Ale to vůbec neznamená, že na mě nepůsobila a nepůsobí láska. Vní-

mám to jinak. Píšu pro slast ze chvíle, kdy dokončím poslední verš. V okamžiku, kdy po sobě přečtu báseň a cítím, že se mi povedla, zažívám absolutní štěstí.

Věříš v sílu slova? Zdá se mi, že to není pro básníky tak samozřejmé, jak by se na první pohled mohlo zdát.

Ano, věřím. Slovo je strašně silný fenomén. Vidím to ve své profesi; když stojím před studenty ve třídě a pozoruji jejich upřené oči, uvědomuji si, jak obrovská moc se ve slově ukrývá.

Co si myslíš o básnickém pozérství?

Kus pozéra je v každém autorovi. Ale možná bych tuto vlastnost nenazval pozérstvím, ale autostylizací. Každý se snaží psát tak, aby vytvořil obraz člověka, kterým by chtěl být, ne jakým je. Jestli je to správné? Nedokážu to posoudit. Nevěřím ovšem, že

by někdo psal a zároveň vyslovoval sebe takového, jakým doopravdy je.

Kterým básníkům by ses chtěl přiblížit, kterým se přibližuješ?

Existuje hodně básníků, které miluji. Jde většinou o autory německého expresionismu ze začátku století. Potom si velice vážím Hejdy, Mikuláška a Diviše. Co má tato trojice společného? Raději bych se vyhnul analýze jejich textů, nazvu je zkrátka básníky mé krevní skupiny. Vkládají do veršů, co mám rád; tajemství, zlo, s nímž se snaží vyrovnávat, věčně temnou sílu, která mě fascinuje, erotiku.

Ty se domníváš, že se lze skrze poezii vyrovnat se zlem?

Nevím, zda je to možné. Mám pocit, že jsem vlastně vyslovil základní téma své poezie. Vyrovnávání se zlem. Zlo má různé podoby; je temnem, které se v člověku skrývá. Má to v sobě, je strašlivě silné, svým chladem přitažlivé, příjemně mrazivé. Projevuje se jako touha po moci, po lásce, po štěstí.

Existuje okruh motivů, kterým zůstáváš věrný?

Spíš bych řekl, že existují motivy, které bych nikdy nepoužil. Například ty, které staví sentiment oproti nostalgii. Také příliš nerozumím konkrétní poezii; vždycky jsem se snažil dostat se ke slovu přes význam či zvuk než přes tvar. Mám rád smyslnost přírody s jejími podivnostmi, lidské tělo. Láká mne vše efektní, expresivní, zvláštní. Potřebuji se dívat na svět zvnitřku člověka, to myslím Bogdan vystihl dost přesně. Tělesnost a smyslnost mne přitahuje, jako kdybych se přes dotek chtěl přiblížit podstatě věcí.

Pozoruji u sebe období, kdy vím, že pracuji se stále stejnými motivy; vycházejí ze stejného pocitu, nálady jednoho období. Když se atmosféra změní, vymění se i motivy, básničky jsou náhle něčím jiným. Myslím si, že bych se měl snažit, aby každá sbírka vycházela z jiného pocitu, a byla tedy jedinečná. Prvotina je založena na pocitech osamělosti, druhá kniha byla našťavnější, bilancující. Teď prožívám období, kdy nepíšu nic, co by se mi líbilo.

Připravila ŠÁRKA NEVIDALOVÁ

Prezidentu
České republiky
panu Václavu Havlovi

Předsedovi vlády
České republiky
panu Miloši Zemanovi
Praha

Otevřený dopis

Vaše Excellence,
my, bulharští vědci a univerzitní učitelé, slavisté, bohemisté, básníci a překladatelé, si dovoluujeme vyjádřit svůj údiv nad tím, že Česká republika hodlá zavést vízový styk s Bulharskou republikou.

My jako filologové jsme jenom malou a skromnou částí velkého a silného pouta mezi bulharským a českým národem. Již sto padesát let se četní představitelé české humanitní a technické inteligence podílejí na životě bulharského národa. I Bulhaři činí vše pro propagaci a rozšíření českého jazyka a kultury v Bulharsku a podle svých možností se účastní života v České republice. Jejich přítomnost v českých zemích zaznamenala i samotná čeština: dobře známý je výraz *Dře jako Bulhar!*, jímž blahosklonná česká ironie zhodnotila image Bulharů v Čechách. Po zavedení vízového styku se tento výraz změní v úsloví *Nežádoucí jako Bulhar!* Převážná část bulharského národa a jeho inteligence si takovouto změnu zorného úhlu nezaslouží.

Zavedení vízového styku zemí, která světu dala T. G. Masaryka, Jana Patočku, Karla Čapka a Jaroslava Seiferta, by u nás bylo přijato s hlubokým rozhořčením a bolestí.

Nestavme vízové bariéry přes historicky vybudované duchovní mosty mezi Českou republikou a Bulharskem!

S úctou

prof. dr. **Bojan Biolčev**, DrSc., děkan Fakulty slovanských filologií na Sofijské univerzitě sv. Klimenta Ochridského a vedoucí katedry slovanských literatur
prof. dr. **Ivan Pavlov**, DrSc., vedoucí univerzitní učitel oboru Česká literatura
doc. **Janko Bačvarov**, vedoucí univerzitní učitel oboru Český jazyk
prof. dr. **Nikola Georgiev**, haškolog, čestný předseda Univerzitního sdružení Bohemia club

doc. dr. **Veličko Todorov**, čapkolog, iniciátor a sestavitel Velké České knihovny a almanachu Bohemia

doc. dr. **Vladimír Peňčev**, etnolog, předseda Univerzitního sdružení Bohemia club
odb. as. dr. **Margarita Mladenova**, vedoucí oboru bohemistika na Sofijské univerzitě
Vatju Rakovski, básník a překladatel české poezie a prózy, nositel literární ceny Vítězslava Nezvala

Dimitar Stefanov, básník a překladatel, nositel literární ceny Petra Bezruče
odb. as. **Ludmila Kroužilová**, lektorka českého jazyka na Sofijské univerzitě, básnířka a překladatelka bulharské poezie a prózy

Sofia, 10. 1. 1999

Myslíte si, že umělecká svoboda má nějaké hranice?

Anketa

1. Kde je mez, za kterou byste už nešla/nešel?
2. Kdo pro Vás znamená autoritu, která může určit, že hranice umělecké svobody byly překročeny?
3. Jak se vypořádáváte s vědomím možných mimoliterárních následků svého díla?
4. Jaký máte názor na využití Vašeho díla nebo jeho části v jiném kontextu, např. jako součást jiného uměleckého textu, resp. jiného textu vůbec?

Překračování mezi při umělecké, v našem případě literární tvorbě... Já myslím, že je to hlavně překračování mezi kompetenčních. Sice především novináři, ale taky „čistí“ literáři píšou (a ne vzácně) hrozné blbosti svědčící o jejich ignoranci a omezenosti. Jenže v rámci „poetiky“ a uměleckého záměru či jenom prosté hry se může vše. Nechci navrhovat zavádění cenzury, ale s důsledky strachu z přílišné autocenzury se potýká mnoho literátů. Myslím, že je to problém. Stará záhada, velmi stará, je taky otázka svobody umělce. Co vůbec můžu? Odpověď zní, že můžu velmi mnoho, ale mám z toho strach...

Rovněž mi vadí, že čtenáři někdy upírají autorovi právo na vlastní pohled a názor. Prostituuovat se s konvencí a prostředností je pro mě nežádoucím překračováním mezi tvůrčí svobody, ovšem mezi, hranic vnitřních. Jde o překračování dovnitř kruhu, směrem k bodu osobní nicoty. Tato tendence neustále sílí jako tlak nadlidského, neosobního systému. Zajímavé názory prezentoval před časem v Živlu Michal Belický: „Jde o osvobození od samotného pojmu umění. (...) A to je pro mě ten pravý umělec, to je avantgardista dnešní doby. Jsou to lidé, kteří se pohybují mimo rámec umění, a přesto pravděpodobně dělají nejzajímavější umění. Problém není v tom, že umělec ztrácí relevanci. Co ztrácí relevanci, je ten rámec. Ten veřejný kulturní prostor, což jsou muzea, kritikové, časopisy, TV. Ten není kompatibilní s novým umělcem. To je tragédie.“ Sice se to týká více výtvarného umění, ale trochu to můžeme vztáhnout i na literaturu, která ovšem, bohužel, bez časopisů a knih zatím představitelná moc není. Jistě lze publikovat na internetu, kde avantgardně vyvedená stránka s případnými dalšími vymoženostmi udělá dojem, ale papír zatím nepřežije. Graficky nadupaný Živel pak dokazuje, že ani vrcholné DTP technologie nejsou všechno. Tyhle monopersónálně působící revue jsou si všechny velmi podobné: Kuběňův Box stejně jako „postmekovský“ Živel. A internetové časopisy tyto nešvary dohánějí do vpravdě indolentních extrémů. No, třeba se to změní. Anebo si zvykne. Někdy je dobré zvyknout si sám na sebe, někdy ne. Přejde na to.

Autoritou hlídající překračování mezi pro mě může být kdokoliv živý či mrtvý, pokud mi ukáže, že jsem si neviděl na špičku nosu.

Využití mého textu v textu či kontextu cizím... V literatuře to není tak nápadné, ale v muzice a ve filmu se veselé sampluje, mixuje, předělává, implantuje apod. Tím se dostává do nového světla či šera problém autorství, osobitosti, původnosti, identity. Zajímavé je, že ten nový „celek“, ta tříšť zdrojů nebo možná spíš jen kvantovější chápání toho, co jsem a co mohu vnímat a cítit, sice osvobozuje, ale návrat do konzervativní sociální reality nebývá veselý. A ještě že ta sociální realita trochu konzervativní je, jinak se bojím války, proti které druhá světová bude večerníčkem na způsob víly Amálky. V zásadě nejsem proti manipulacím s mými texty a proti jejich přenášení (včetně přenášení do mozků), ale velký háček vidím v tom, že by to třeba bylo mimo můj vkus a mimo kontext, o který stojím. Takže si vyhražuji právo na embargo, ale to je vše, co mohu dělat nebo dokonce jen prohlásit. Zdá se, že anketa by se měla především dotýkat průniku svobod tvůrčích

a konzumentských či vznešeněji recipient-ských. Jenže kde přesně leží ty nejvíce neuralgické body? Nevím. Jsem zvědav na ostatní anketní příspěvky.

PETR HRBÁČ

Ano, podle mne jsou však ty hranice stejné jako u svobody „neumělecké“. Určité je schopnost nést odpovědnost, tj. odhadnout všechny možné následky a počítat s nimi.

1. Na to se těžko obecně odpovídá, protože - jak už jsem naznačil - ta mez se rodí případ od případu. V mé rovině, kde často pracuji s lidským soukromím, se skoro všechny odpovědi, které připadají v úvahu, dávají převést na starý fundament: „co sám nerad, nečín jinému“. V tzv. krásné literatuře mě napadají dva případy, které mi vadily: Když čtu některé Vaculíkovy texty, zdá se mi, že v nich s živými lidmi občas zachází se svévolí, na kterou žádný člověk nemá právo. A jinak: nikdy jsem neobdivoval Rushdieho za to, jak do problému, který se Satanskými verši vyvolal (a se svou znalostí věci to mu-

sel přepokládat), vtáhl spoustu jiných lidí, institucí atd. Ale to, co teď říkám, je vlastně jenom věc jakési vnitřní míry věci, snad vkusu, kdežto Vaculík a Rushdie byli skoro jistě přesvědčeni, že nad touto mírou a vkusem je ještě něco víc: *smysl*, jaký ten text měl pro ně a ve který doufali. Čili týká se to odpovědnosti, ale jde to i skrze ni a nad ni: Dá se říct, jestli byl Prométheus odpovědný?

2. Napřed jenom autor. Jdete, boží proti vám, všechno je jasné, a vy přesto ukradnete oheň. Pak nastupuje autorita číslo dvě - čas. Potrestaný Prométheus se v prvním momentě lidem asi jevil jako právem ponížený hlupák. To až později jaksí o smyslu jeho díla přestalo být sporu.

3. Snažím se psát tak, abych byl pokud možno přesně pochopen.

4. To je různé.

PAVEL KOSATÍK

Svou odpověď začnu citací několika veršů ze své vlastní, pochopitelně nepublikované, básně z počátku 90. let, která nese název Copywriter blues:

Josef Bergler, „Studenti přicházejí do Akademie“, lept, 1805, © EMINENT - Patrik Šimon

*Je to tak Je to tak
Zestárnul jsem ani
Nevím jak*

*Ještě včera jsem byl
Mladý básník
A dnes už je ze mne
Stará struktura*

V pozadí té básně, za jejím horizontem, se trochu stydlivě skrývá prostý fakt, že zatímco jsem do literatury vstupoval pomalu a dlouho (celých patnáct let), vykopnut jsem z ní byl bleskově, za pár týdnů. To pochopitelně nutně limituje mé úvahy o umělecké svobodě. Chápu ji především jako svobodu publikovat. Ta byla, jak známo, upírána desítkám autorů v padesátých a počátkem šedesátých let (Blatný, Reynek, Zahradníček atd.), další o ni byli připraveni během tzv. normalizace (Diviš, Skácel, Šiktanc etc.) a úplně jiní o ni přišli v letech devadesátých (Černík, Peterka, Sýs apod.).

Pro lepší pochopení mého „stavu duše“ se uchýlím opět - čtenáři snad prominou - k citaci z vlastní básně, tentokrát z Únorové elegie:

*Ti, co nám nejvíc lhali,
mluvili v něčem pravdu.
Odválili jsme skály
a bahno vyplulo na vzduch.*

Něco jiného, než kdo smí publikovat, je ovšem to, o čem se smí psát. A v tomto ohledu jsem dospěl k přesvědčení, že skutečné umění se rodí spíš z nesvobody. Z nutnosti překonávat hranice a zákazy. Tam, kde zavládne tzv. absolutní umělecká svoboda, nastupuje i narcismus, exhibicionismus, komerce a neúcta k člověku. Skutečné umění pak v nastoleném marasmu končí jak spráskaný pes.

Dovolte mi proto, abych se s touto anketou rozloučil poslední samocitací (je to něco podobného jako samohana), závěrečnými verši Sonetu o občanské kocovině:

*Svoboda, to je zkrátka starost.
Všechno se může.
A nikde žádná zed.*

*Zlatá totalita!
Přelstít ji bývala radost.
Ale teď?*

Ještě telegraficky a polopaticky k podotázkám:

1. Osobně bych nikdy nepsal pornografii a nechtěl bych mít nic společného s adrací násilí.

2. Takovou autoritou by měly být právní a mravní normy společnosti.

3. Nedopouštím se hříchu přečínování možností vlastních textů.

4. Využívání by mi nevadilo, zneužívání ano.

JAROSLAV ČEJKA

Umělecká svoboda nemá žádné hranice.

1. Tuto otázku bych pootočila: Kde je mez, kterou musím v sobě překonávat, abych byla při psaní svobodná? Nemám na mysli podvolení se cenzuře nebo autocenzuře. Spíš, myslím si, autor naráží na různé civilizační zábrany. Na omezující vliv své výchovy, na svou povahu, založení. Nesvobodný by měl být v jediné věci, v hlouposti. To ale nejde svobodou zařadit.

2. Nikdo. A i vaše otázka napovídá, že umělecká svoboda nějaké hranice má.

3. Zatím jsem se s nimi vypořádávala tak, jak přišly. Nerespektovala jsem zákaz vydávání svých knih, za jednu mě dokonce zavřeli, ale nijak jsem toho nelitovala, protože jsem získala materiál pro knihu další. Jsem asi natolik vzdorovitá a neposlušná, že si vědomím možných mimoliterárních následků svého díla nepřipouštím. A připustím-li, pak nedbám. To platí i pro dnešek, kdy působí mimoliterární tlaky hlavně ekonomické.

4. Na to asi obecný názor nelze mít. Posuzovala bych to případ od případu. Za vaší otázkou si neumím takový konkrétní případ představit. Kdyby mě někdo citoval? Kdyby mě někdo vykrádal? Kdyby mě někdo zesměšňoval? Něco z toho by bylo i na advokáta. Něco na mávnutí rukou.

EVA KANTŮRKOVÁ

1. a 3. Nerada bych zasáhla do života jiným lidem. Jde-li však o svobodu **uměleckou**, lze se tomu vyhnout poměrně jednoduše.

2. Taková autorita přece vůbec neexistuje, pak už by nešlo o uměleckou svobodu. Hranice si určí každý sám a nese za ně odpovědnost.

4. Pouze s mým souhlasem.

JANA ČERVENKOVÁ

Kdybych místo na uměleckou svobodu byl dotázán na hranici lásky, odpověděl bych, že se hlídat nemusíme, jelikož díky snad genetickému vybavení nám nebezpečí, že na ni narazíme či dokonce že bychom ji překročili, opravdu nehrozí. Narazíme-li, pak ne proto, že bychom příliš milovali. S uměním je to ale ještě horší. Skoro mám pocit, že čím větší umělec, tím větší sobec. A přesto tvoříme kvůli lidstvu. Pochopitelně až na ty, co tvoří kvůli penězům. Ale i v nekomerčním umění lze jít přes mrtvoly. Je to však ušlechtilé, nezištné. Přinášíme katarzi. Jenomže vše má své meze. Ve chvílích pochybností nás může napadnout, že by bylo nejspříhodnější, kdybychom umělecky tvořit přestali. Měli bychom potom čas pomáhat, sice jen těm nejbližším, ale zato konkrétně a průběžně. Jak dojemně ušlechtilé nám v oněch chvílích pochybností připadá takto se obětovat. Jenomže vzápětí, po jednom dvou pokusech, nám to stejně nedá, protože my přece chceme z pomíjivosti druhých i sebe samých učinit něco trvalého. Tím přece nepřekračujeme meze umělecké tvorby.

Samozřejmě že jsem takto onu hranici vytyčil jen jaksi ideově. Ostatně třeba neexistuje předem či aspoň ji předem neznáme. Spíš o ní ale jakési představy máme.

V průběhu staletí se trochu posunuje. Je výsledkem našich možností a schopností, kam až kvůli onomu uchovávaní již neumělecky existujícího dokážeme jít. Pohybovat se za touto mezí by znamenalo vymýšlet si něco, co není, a to za účelem infikovat kulturu lži, což považuju za stejně odsouzené jako se snažit kultivovat nové choroboplodné zárodky.

Tak tohle bych nedělal. Ale to jsou jen takové metafory. Vždyť co je umění? Zamyšlí-li se nad jeho hranicemi, měl bych to vědět. Jde mi přece o krajnost, ale aby byla uměleckou. Někteří se tváří být nad věcí a tvrdí, že nazveme-li něco uměním, pak je to umění. Tím by bylo cokoli metodologicky vyřešeno. Ale skutečnost tak liberální není. Co se nálepkou umění označí, je sice opravdu celkem jedno, ale například krájí-li Vopršálková cibuli, její soud, že je to umění, by byl irelevantní. Nazve-li ale krájení cibule uměním kurátor s převodovými pákami, pak všichni jeho klienti jsou ze dne na den touto činností fascinováni a cibuli vidí tak nějak nově. Krájení je síla. Člověku se z toho až derou slzy do očí. Nadšení. Potlesk. Heslo: Když dva dělají totéž, není to totéž. Přitom nejde o žádnou ideologii. Tohle byste, paní Vopršálková, nepochopila. Zejména v malířství po těch hranicích umělecké svobody nepátřejte. Pro vás je Nova, a ta je bez hranic vždy.

Ale abych se vrátil k sobě, díky svým chabým znalostem definic umění mohu pouze říci, že bych nešel za mez, za kterou bych se cítil trapně, kde bych se styděl, kde bych měl nepřijemný pocit. A taky, kde bych byl nerad, aby si mě všimli druzí. Ovšem co když mám hroší kůži, a tak se nechčervenám. Nicméně tu a tam si připadám, jako bych snad ani žádnou kůži neměl. Pravda ale bude zřejmě někde uprostřed. Být absolutně soudný, nic bych nemohl po-

važovat za hotové, nikdy bych nic nedokončil. Takže se hlavně snažím nezabřednout v samoučelnou formální nedbalost a dále zejména v samoučelný humor, samoučelnou vulgariťu, samoučelnou banalitu. Daří-li se mi to, tak asi proto, že mi v tom pomáhá samota, čili že nepatřím do party, která může všechno. Navíc mi komplikovanost mých textů dává určitou jistotu, že nemohou mít ani literární následky, natož mimoliterární. V opačném případě bych se totiž mohl také bát představy, jak se lidé kvůli vypjatému soucitu, který zaplňuje stránky Nových lázní či Ega, stávají po jejich přečtení ohleduplnými a jeden druhého se snaží co nejvíc pochopit. Ostatně i kdyby k tomu došlo, byl by postižen tak nepatrný zlomek populace, že by to naše tržní klima nezměnilo.

A co se týče využívání cizích uměleckých děl, tomu nelze zabránit. Aspoň pro mě jsou součástí reality. Vždyť mnoho mých nejsilnějších zážitků bylo právě z této oblasti. Někdy je cituji, jindy ne. Řídím se pouze beletristickým záměrem. Není tudíž divu, že by mě potěšilo, kdyby takto bylo občas nakládáno i s mým dílem. Kdyby si třeba někdo nějakou mou větu vzal jako motto své knížky, spatřoval bych v tom bezmála koloběh životů.

IVAN MATOUŠEK

1. To bych prosil, že umělecká svoboda má hranice. Je určena svědomím umělce. Jestliže se hodlá rouhat po rouhání, ušnout mu pracky a přirození, jestliže se rouhá ze zoufalství, budiž pochopen. Ono se to totiž pozná. Je nepřipustné dělat si prdel z dítěte a ženy jen proto, že by skrze ně mohly být ukojeny mé pseudosexuální choutky. Je nepřipustné pronášet kletby, ale

je přípustné proklínat, protože proklínání se ztrácí v kosmu, ale kletby mají tu vlastnost, že se vracívají na toho, kdo je vyslal.

2. Kristus a jeho zástupné utrpení je pro mne Autoritou, kterou atd., nikdy nikdo z živáků-leváků nemůže poskytnout a ani mu to na mysl nevstoupí. Tak je rozptýlen.

3. Já se s tím vůbec nevyřádám, já se o to kočku starám.

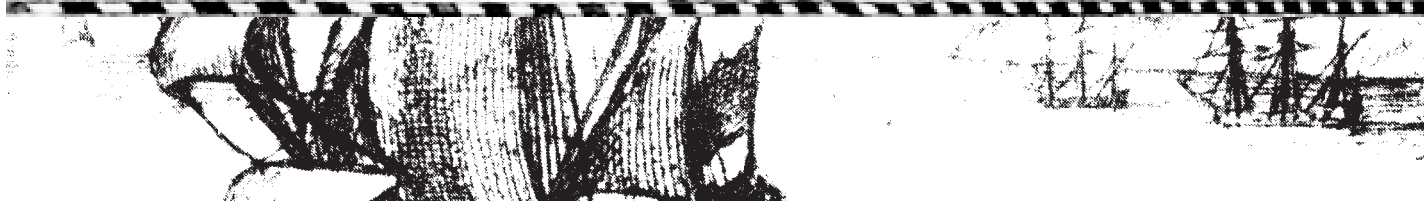
4. Prosím, poslušte si, ale konzultujte mne. Přijmu/zavrhu, bude-li přes zavržení zneuzito, půjdu neúprosnou právní anebo péstní cestou. Rozbít dršku je vždycky lepší než zaplatit 20 000 neschopnému právníkovi.

Celý dnešní svět, tj. všechny státy a národy, pronárody, menšiny, prostě globální populata zeměboule, je v situaci španělských conquistadorů, kteří dobyvali Cajamarca. A pak se vydali do středu Říše, na Cuzko. Na cestě ke Cuzku bylo jim však překonat visuté mosty přes úžasně bystřiny. Koně se na ně báli šlápnout, ale pobodnutí, vstoupili přec. Ještě Inkové byli chytřejší a věděli, že páni křesťané jsou výlupek zla, a most prohnutý uprostřed oslabili naříznutím lian. Jak tam kuň vstoupil, zřítit se i se svým obtížníkem tři sta metrů do strže a po něm další. Ještě jedno takové naříznutí globálního světa a poletíme všichni, ne strže, ale do vesmíru, uhořelí. Místa je tam garantově dost. Jaký tam bude Cosmopolitan se svými feministickými a lesbickými prasárnami, jaký matriarchát, který se na nás řítí. Je třeba zahájit maskulinní boj a znovu nahlednout na ženu co litič, se kterou je možno komunikovat jen skrze klášterní mříže. Uvidíte, jak se to propucuje. Ale to chce zničit USA a fedrovat islám!

IVAN DIVIŠ

Pokračování ankety v příštím čísle

ATLANTIC - LETTER (1)

Různé obyčeje různých zemí

Jednou z několika výhod vyučování na americké univerzitě je rozmanitost tamější klientely. Na naši školu (Binghamton University, stát New York) přijíždějí žáci aspoň ze čtyřiceti zemí, zejména z asijské oblasti. Minulý rok jsem měl co dělat s tvory z Japonska, Koreje, Tchaj-wanu, Hongkongu, Pákistánu, Indonésie, Filipín, Haiti, Trinidadu, Ghany, Nigérie, Pobřeží slonoviny a Ruska. Pak k nim přibyllo Thajsko a Burundi.

Po úniku z totalitní klece jsem se pustil do dost důkladného pobíhání po zeměkouli a nahlédl do více než stovky, tj. do většiny států. Když se teď třeba potkám se studentem Papuáncem a prohovořím s ním kvality té které hospody v Port Moresby, jeho hlavním městě, dotyčný protinožec pookřeje, že našel spřízněnou duši, a já se stávám důvěrníkem všelijakých privátních starostí. (Velkou starost teď má mládež z Indonésie, jejíž měna ztratila přes dvě třetiny hodnoty, a ve stejném poměru se tudíž zvěšily i její existenční nesnáze.)

Do kanceláře mi přišly Korejky, v Americe již důkladně asimilované. Jejich rodiče jsou rozhodnutí poslat je přes léto do země předků, aby si opatřily správného místního manžela. Prý jsou ochotni z mnohého slevit, ale pokud jde o zachování tradice rodové krve, jsou neoblomní. „Jenže já tu mám kluka, je to Irčan, zrůd. Rodiče o něm neví, to tak ještě! Určitě by mě zabili!“ hořekovala svěřující se Miss Kim.

Tak jsem radil, tentokrát úspěšně. Upoznal jsem ji na podivný korejský zákon již dávného data. Ten totiž vylučoval možnost manželství mezi osobami s tímž příjmením.

Přítom počet korejských příjmení by se dal spočítat na prstech jedné ruky plus ještě tak dvou prstů ruky druhé. A nejpčetnější jsou právě Kimové. Korea (mám co dělat jen s tou Jižní, samozřejmě) má přes 45 milionů obyvatel. Téměř čtvrtina jich žije v hlavním městě Soulu. Tam je Kimů jako všech Pražáků dohromady. K důkazu postačí porovnat a zvážít telefonní seznamy. Nešťastná Kimka, jejíž láska uvízla v keltském objetí, nechť tedy klidně přes ocean odletí a vrátí se s prázdnem - sorry, moc se snažila, přetrhout se mohla, aby uspokojila patriotickou tužbu rodičů, ale to jméno, sakramentská směla.

Nedostatek nadšení těchto studentek lze snadno pochopit. S výjimkou islámských končin (obzvláště tristi kapitola) Korea je jednou z most male-dominated societies in the world, zemí, kde dominuje muž a jeho pěst. Mlátiť ženu je záležitostí přetrvávající tradice, dosud to patří k bontonu, jak potvrzují průzkumy miněni potlučených manželů. „Nutno je mlátiť aspoň jednou za tři dny,“ doporučuje jedno národní pořekadlo, zatímco druhé praví, že „sušené ryby a ženy chutnají lín, když se pořádně proklepou.“ Žena, která dostala nářez, je apriorně odpovědná za manželovu manuální snahu, neboť on by se přece bez důvodu do trestání nepouštěl.

Páni studenti korejského původu tyhle starosti nemají a už nejdenně se mi svěřil, že dá přednost putičce vycepované takovou tradicí před přespříliš emancipovanou Američankou. (Totéž slýchám od afrických studentů, kteří se amerických černošek vesměs děsí.)

Tak jako i v jiných zemích převážně třetího světa je děvče méně hodnotný přírůstek do rodiny než chlapec. Proto dochází k infanticidě, zabíjení holčiček, hned při poro-

du. V Číně, kde na každých 118,5 hochů připadá jen 100 děvčat (statistika z roku 1992), stále platí a zejména ve městech se dodržuje zákon, dovolující zrození jednoho dítěka do rodiny. V Koreji, kde takové omezení neexistuje, je však nepochopitelný rozpor (116 hochů na 100 děvčat).

V Japonsku modernizace/westernizace započatá v devatenáctém století nevytřila zděděné hodnoty. Dochází ke koexistenci mravů starodávného data a některých radikálních novot. Na venkově v moderním Japonsku se udržuje obyčej komunikovat se záhrobním. Příklad: Míyoko Suzuki ovdověla před devíti lety, když její manžel, komandující diktátor, zahynul při kácení v lese. „Je teď daleko ohleduplnější, než když byl naživu,“ oceňuje vdova změnu v jeho chování. Pravidelně se o tom přesvědčuje v rozhovorech na hřbitově. (Trošku to připomíná starý vtíp o geniálním pokroku sovětských vědců, schopných hovořit s nebožtíky, kteří ale neodpovídali.) Japonský výzkumný ústav v Dentsu uveřejnil tabulku kompatibility, názorové shody manželských párů v oblasti politiky, etiky, sexu, náboženství, společenských a kulturních hodnot. Průzkum se uskutečnil ve 37 zemích všech kontinentů. Nejvyšší kompatibility byla zjištěna v Turecku (440 bodů z možného maxima 500), Španělsku (420) a Nigérii (400). Nejnižší kompatibility v Japonsku - necelých 200 bodů. Lze takový stav věcí pokládat za důkaz emancipace žen, za triumf feministických tužeb, že svěhlavičky si dovedou uhájit a prosazovat své názory? Skutečnost je jiná: mezi partnery nedochází k neshodám hlavně proto, že spolu tráví pramálo času, takže nemají kdy se vůbec o něčem bavit. Jiný průzkum zjistil, že pouze každý třetí Japonec - nebo Japonka - by zvolil(a) téhož manželského partnera, mít k tomu znovu příležitost.

V Americe se už delší dobu přetřásá značně populární praxe tzv. sňatkového turismu. Řada firem láká zájemce k cestám do zámoří - zejména na Filipíny, do Thajska a poslední dobou i do Ruska - aby si odtud přivezli do manželství místní neemancipovanou dívku, která bude vděčně poslouchat a zobat z hrstí. Pošetilé naděje triumfují nad tisíckrát ověřenou zkušeností. Takové svazky ovšem nezřídka končí karambolem. Zájemkyním jde o příležitost, jak se dostat z mízerie do Ameriky, a když tam pak jsou, zbaví se chotě, aniž by nutně musely pozbyt právo legálního pobytu. Na Filipínách žadatel o přistěhovalecké vízum musí čekat aspoň dvacet let, takže se nelze divit všemožným snahám o uspišení procesu.

V Pobřeží slonoviny (Ivory Coast) se úspěšně ujala novinka v navazování užitečných společenských, případně intimních, styků. Příležitostí jsou pohřby. Staly se „nástrojem společenské mobility“, slovy místního antropologa jménem Dédy Séry. Prostředí předpokládaného zármutku, truchlení, se stává záminkou k milostným svodům. Zájemce/zájemkyně o kontakt (společenský, existenční, milostný) mívají často potíže dostat se do kýžených dveří. Pohřeb je ale událost jak soukromá, tak přístupná veřejnosti. Lze se vetřít, lkát, bez ostychu obejmout pozůstalé s tvrzením, jak dobře ten který znal nebožtíka, který už určitě nevyvrátí tu sebenehorázější lež.

Novot, tu více, tu méně, přibývá všemi směry. S Korejí, s kterou jsem začal, též skončím. V sedmdesátých letech 27 procent manželů, jimž se nepodařilo porodit syna, souhlasilo, aby se manžel o něco takového pokusil s konkubinou. Tato ohleduplná tolerance ale již vzlala za své. Rovněž se začíná rozmáhat mužským plemenem nevídaná novinka, totiž ochota zejména mladých žen oplácet násilníkům stejnou mincí, v tomto případě vlastní péstí. Přibývají razantní utkání, která odborníci hodnotí jako nezvratnou zámlku pokroku. Ve jménu téhož pokroku Nejvyšší soud v Soulu nedávno zrušil onen středověký zákaz manželství zájemců se stejným příjmením. Kim s Kimkou teď už můžou.

Ta má studentka novotu před rodiči tají v naději, že se jí hned tak brzo nedozvědí.

OTA ULČ
Binghamton, USA

Kam směřuje? lidská společnost

Václav Baran

V příloze Akademie Lidových novin otiskl Miloš Uhlíř 24. 4. 1998 vyváženou recenzi knihy¹ sociologa Jana Kellera, která vyznívá - podobně jako samotná kniha - spíše bezvýhodně. Podle jiné knihy,² a to filozofa Miloslava Krále, tyto snad až truchlivé závěry nejsou nevyhnutelné. Obě se zabývají prastarou otázkou po smyslu či cíli lidského hemžení, jež je v poslední době aktualizována hrozbou globální ekologické krize. Není proto divu, že se stala předmětem úvah dvou našich autorů. Lze vůbec usoudit, které stanovisko je oprávněnější?

Jedna z Kellerových předchozích knih³ budí dojem, že obsahuje jen jeho vlastní názory či stanoviska, protože neuvádí žádné literární prameny. Teprve v poslední knize se dovídáme, kdo jsou vlastně jejich autoři, neboť ta prameny dokumentuje naopak velmi pečlivě; dokládá tím i výbornou znalost patřičné literatury. Sám autor přiznává na s. 10: „Zásady nehodnotící sociologie, jež není obtížné dodržovat v první z uvedených oblastí, se stávají problematické, jedná-li se o studium elementárních šancí lidské společnosti na další přežití.“ Jinými slovy -

připouští tím potřebu ideologizace ekologie. Ideologie je samozřejmě pro lidské myšlení zcela legitimní, protože má podobně jako věda racionální kořeny (formuluje otázky a žádá odpovědi). Navíc ale umožňuje do určité míry uplatnění různých osobních či kolektivních zájmů, čímž se od nehodnotící testovatelné vědy (ať už verifikací, nebo falzifikací) více či méně vzdaluje. Pokud budeme na autorovo osobní hodnotící stanovisko usuzovat z rozsahu či frekvence citovaných prací, pak zjistíme, že je nevyvážené. Například jemu vzdáleným „technokratickým“ názorům sedmi autorů věnuje jen o málo více než jednu stranu (s. 114), kdežto názorově blízkým pěti autorům věnuje celou kapitolu 9 (s. 113 -137). Přiznávám, že při prvním čtení jsem právě kvůli nadměrnému zhuštění ani nepostřehl podstatu stanovisek prve uvedených autorů, nebýt známých jmen Fuller a Beckmann.⁴ V obou skupinách autorů jsou však prvky cenné i diskutabilní, není tedy třeba preferovat (nebo potlačovat) jen jedno z nich. Zřejmě to nebyl záměr, charakterizuje to pouze autorovo vnitřní stanovisko.

Podle mého mínění je vysoce sporným prvkem řešení navrhaného Kellerem bio-

regionalismus, tj. vytvoření malých celků asi do 10 000 obyvatel, v nichž by se chápalo trhu zchromilo logikou vlastního fungování, což by vedlo ke snížení produktivity práce na úrovni středověku. Ignoruje výrazné sociokulturní rozdíly mezi tehdejší a dnešní moderní společností, a to jak pokud jde o počet obyvatel, tak co do rozsahu lidského poznání. Navíc by to nešlo prakticky realizovat jinak než uplatněním nějakého hromadného násilí, kterému se však *nomi-nálně*⁵ chtějí ekologové vyhnout. Proto u mne vyvolává mrazení i pátý z osmi bodů, doporučených hlubinnými ekology (Naess a Sessions) v r. 1984: „*Rozkvět lidského života a celých kultur je slučitelný s podstatným úbytkem lidské populace. Rozkvět mimolidských forem života takový úbytek vyžaduje.*“ Podobně pochybuji o větě: „*Dnes je hlavním zdrojem rizik nikoliv nevědění, nýbrž vědění.*“ Ta zřetelně dokumentuje Kellerův výsledný názor a současně dokládá zásadní rozdíl v postoji autorů obou komentovaných knih. Král totiž považuje využití testovatelného vědění (na rozdíl od libovolného *mínění*, tj. osobního názoru, odhadu, víry či mýtu) za hlavní možnost, jak se postupně zbavit ekologické hrozby vyhnutí

lidí - jen na tom ověřeném vědění stavět i ve sféře ekonomiky a politiky.

I na dalších konkrétních příkladech je možno ukázat, že podstatný rozdíl mezi oběma autory není ani tak ve vidění jednotlivých nebezpečí, nýbrž v návrzích na jejich řešení. Trh je (spolu s centralizovanou mocí, a to kapitalistickou stejně jako socialistickou, protože obě slibují hmotný blahobyt) pro Kellera svou všežravostí hlavní hrozba, kdežto pro Krále, jenž krátkozrakost neřízeného trhu plně uznává, to znamená nutnost jeho kultivace (= „zvýšení inteligence“) doplněním o konvenční legislativní prvky, kterým by „rozuměl“ a které by jeho zhoubnost citelně omezily. Právě konvenční legislativa čili politika, vycházející z intersubjektivního zvážení, je tím prvkem, který může výrazně napomoci dosáhnout uspokojivého řešení. Jisté je to výzva i pro podnikatele, uznávající šetrná hlediska, kteří se již i v Česku institucionalizují, není to tedy pouhé zbožné přání. Člověk disponuje jako jediný v živočišné říši intelektem, zúženě vyjádřeno rozumem, zlehčováním v jiné Kellerově knize *Nedomyšlená společnost*;⁶ pokud jej podle Krále doplní i o dlouhodobou zkušenost, odstraňující dočasné omyly, nemusí k vyhynutí lidstva jako krajního důsledku nerozumného chování snad vůbec dojet.

Rovněž bych nemohl souhlasit s nerozlišováním mezi kapitalismem a socialismem, protože jen první systém je přirozený a vytvořil se samovolně („fylogeneticky“), kdežto druhý je naopak vymyšlený artefakt, který stál - jak není nutno zvláště uvádět - i značné hospodářské zastavování za kapitalismem stejně jako mnoho krve a utrpení. Je faktem, že dnes nikdo neví, jak vzniklou „civilizační krizi“ vyřešit, ba dokonce ani to, existuje-li nějaké spolehlivé řešení. Je však otázkou, byl-li by tím řešením nějaký

Rozhovory s Aspektem

Miroslav Zelinský

Úvodní slovo ke knize *Rozhovory Aspektu*, Bratislava 1998, přednesené 3. 12. 1998 v bratislavském knihkupectví Gump

Dámy a pánové, mluvit o ženském psaní, feministické literatuře a kritice na tomto fóru by za běžných okolností bylo nošením dříví do lesa, sov do Atén či také, řečeno s Janem Skácellem, bílých polínek do březového háje. Říkám, za běžných okolností. Ale okolnosti se mi, alespoň na poměry české, nezdají být dostatečně běžné, protože následující slova bude pronášet muž. Což je možná troufalost, jistě však odvaha. Nevím, kde se ve mně vzala ochota vlézt do této jámy lvové, pardon lvičí. Snad jen oslabením jednoho typicky mužského příznaku v tradičním schématu bipolárních vlastností, tedy rozumovosti. Nedělám ovšem onu všeobecně známou chybu a nechápu oslabení tohoto principu negativně, jako selhání, ale pouze je konstatuji, ba dokonce, jak pozorují, s mírnou tendencí k uspokojení.

A o čem že mé povídání bude? Objednávka Aspektu, a musím hned na začátku říct, že pro mě čestná a velmi potěšující, tato objednávka zněla na úvodní slovo k nové knize ediční řady Aspektu s mírným přesahem k ostatním, zde již vyprodukovaným titulům. Úkol docela nesnadný, až překerný, teď se budu trochu po mužsku vykrucovat. Napadlo mě, že je to zadání podobné trochu úvahám o slovníku nebo hodnocení školní třídy plně dětských individualit. Buď mohu být důsledný, brát titul za titulem, zasvěceně o každém pohovořit a nebetyčně vás nudit. Nebo situaci trochu odlehčím, najdu si nějaké kontextové souvislosti a zkusím být vtipný, následuje vaše možná replika ve smyslu „no, tys nám tu chyběl“. Ač zavilý nepřítel středních a prý zlatých cest, dnes se jí vydám a zkusím od obou přístupů něco.

Předně - považuji knižní vydání rozhovorů, které redaktorky Aspektu a jejich spolupracovnice a spolupracovníci po šest desítk let existence revue vedli, za velmi vhodné a šťastné. Ne, neříkám to jen z pouhé zdvořilosti, která se při podobných příležitostech od mluvčího očekává. Mám k tomu, myslím, dostatečné důvody. V posledním desetiletí se roztrhl s žánry autentickými literatury opravdu velký pytel, a nemyslím teď vůbec jen na nekonečnou řadu objednaných sebe prezentací mediálních hvězd nejrůznějších úrovní, ale především na podstatné deníkové zpovědi a memoárové tituly.

K tomu mi dovoďte malou odbočku: když jsem před deseti lety chystal práci o žánru rozsáhlé básnické skladby v české a slovenské poválečné poezii, dovolil jsem si na jednom místě zjednodušení a ztotožnil žánrové systémy obou národních literatur. V žertu jsem byl při jakési debatě za to pokárán českým literárním teoretikem a přítelem Mirkem Červenkou, abych prý se potom bál přijet na Slovensko. Dnes tedy tuto chybu nedělám, a musím proto konstatovat jistou míru rozdílnosti v přístupu obou národních literárních společenství k autentickým žánrům. Česká strana je učinila žánry literatury bezmála vysoké a zdůraznila tento postoj i oficiálními počty - obnovenou Státní cenu za literaturu dostal poprvé v roce 1995 Ivan Diviš za obsáhlý svazek vzpomínek, glos, komentářů a záznamů snů Teorie spolehlivosti, prestižní nakladatelské domy jako Torst, Atlantis, Host, Aula zařadily do svých edičních plánů vzpomínkové a deníkové práce autorů nejrůznějších oborů - vyšly a značné pozornosti čtenářské i kritické obce se dočkaly memoáry významného romanisty a kontroverzní osobnosti Václava Černého, historika Zdeňka Kalisty, podstatné informace o českém literárním životě přinesly osobnostně angažované vzpomínky Jaroslava Seiferta, Bedřicha Fučíka, velkou diskuzi o žánru samotném rozpoutal svými deníkovými romány na hranici skutečnosti a fikce Ludvík Vaculík, olomoucké nakladatelství Votobia se profiluje obsáhlými knižními rozhovory s osobnostmi nejrůznějších oborů. Nutno konstatovat, že ve sto procentech jde o mužské. Nový rozměr možné míry zveřejnitelné osobní a duchovní intimity přinesl svými žánrově těžko zařaditelnými knihami *Struktury* a *Obtisky* brněnský literární vědec Zdeněk Kožmín. A mohl bych ve výčtu příkladů pokračovat. Mám za to, že na Slovensku je tomu trochu jinak. Jistě, i zde existují autoři, kteří se rozhraním fikce a skutečnosti podstatně inspirovali - otec a syn Šimečkovi, Hana Ponicická, Ivan Kadlečík, Rudolf Sloboda a především Dominik Tarkar se svou závěrečnou a životní trilogií. Většina z těchto autorů se však vždy držela tradiční žánrové charakteristiky textu s primární estetikou funkcí a silně a pochopitelně se přímých interpretačních projekcí svých děl do reality bránila. Také to je důvod, proč si knihy *Rozhovorů Aspektu* velmi považují. A není to důvod jediný. Přistoupíme-li na významnost a důležitost formální stránky prezentace, pak mohou být naše argumenty, myslím, docela akceptovatelné. Čteme-li rozhovor s jakkoliv významnou osobností na jakkoliv důležitém téma v časopise, nutně, po zákonu recepčních podmínek a okolností, se pro nás stane prostě jedním příspěvkem mezi ostatními. Soustředíme-li je však do knižní publikace, náš recepční přístup se radikálně změní. A editorky svazku si toho, jako literárním životem protřelá a ořískaná osobnost, samozřejmě byly velmi dobře vědomy. Jinými slovy - sémiotika knihy zde hraje velmi podstatnou roli, zveřejnění je nezbytným předpokladem nabývání smyslu a pro zveřejnění knižní to platí dvojnásob, i v době

elektronických médií, na čemž bych, s dovolením, docela trval.

Proč tolik povyku kolem knihy *Rozhovory*, které navíc nejsou původní, ale „pouze“ přetištěny z verzí publikovaných časopisecky? Samozřejmě pro jejich téma, ale také tvar, který byl tomuto tématu přidělen. A teď nemyslím na pouhé konstatování žánru rozhovoru. I když ani on není bez podstatných souvislostí. Leccos totiž víme od Bachtina, Lotmana a Petra Zajace o dialogické povaze kultury. A jedním z dialogických žánrů je také hádání. Troufal bych si i nad *Rozhovory Aspektu* použít tohoto slova, což si ovšem žádá krátké vysvětlení. Nejde o hádání, svár či spor mezi tazatelkou, tazatelem na jedné straně a odpovídající na straně druhé, ale spíše o implicitní hádání vyslovených názorů se zbytkem světa, přinejmenším alespoň tím, který tu více, tu méně ke světu, o kterém je v knize řeč, přiléhá. Jde o hádání žen nejrůznějších oborů a reflektujících své ženství v souvislostech feministických zkoumání, jak to cítím, se zbytkem světa. Abych případný hrot nepochopitelnosti trochu zbrousil, připomenu ještě jednu souvislost. Hádání je, no, všichni si je umíme představit, ale kromě, řekněme, trochu vzrušené výměny názorů je to také slavný středověký žánr vědecké i krásné literatury. Naši moudří předkové dobře věděli, že ve sporu se tříbí myšlenky. A protože jsou v něm emoce, ale nesmí jich být zase příliš mnoho, je také barvitější a zábavnější než suchopárny výklad problému, a hlavně, probíhá v dialogu. A rozhovor, opakují, je přece základ lidské kultury. Dialog předchází jazyku, je dokázáno, že matka se s dítětem dorozumívá už dlouho před tím, než je přivede na svět. Dialog spolu vedou naše mozkové polokoule a kdo se odváží tvrdit, že se občas nehádají? Vždyť jedna vytváří a kontroluje naše rozumové konání, ta druhá je spíše na city. Když hodně zjednodušíme jednu starou typologii, je tedy v každém lidském mozku část ženy a část muže. A o hádkách obou pohlaví by se daly vyprávět dlouhé příběhy, světová literatura pro to má důkazů nepočítaně.

Co jsou pro mě osobně nejintenzivnější zážitky, jakkoliv se toto slovo, ve slovenském kontextu metodologicky poznamenaném nitranskou školou a jejími kategoriemi, může jevit nad texty neestetické povahy

nový artefakt, vymyšlený tentokrát nikoliv kvůli hmotné bídě jako za Marxe, ale kvůli přežití lidstva (jako za Kellera, chtělo by se říci). Problém je natolik spletitý, že lze s jistotou předpokládat, že by i ty nejlépe míněné dnešní návrhy jistě musely mít své stinné stránky, které si zatím ještě neuvědomujeme a které by nás vedly do nových, možná ještě nevábnějších problémů.

Lákadlo nových zásadních společenských rekonstrukcí je zřejmě příliš vábné, jak dokládá ve svých pracích K. Popper.⁷ Běžně jde o nedomyšlenosti důsledků, které však často mívají přelínací a nebezpečný základ v *přílišném zjednodušení*. A to bylo vždy významnou charakteristikou pro různé radikální utopie, vycházející z nerozmanitějších kořenů sociálních, náboženských, nejnověji i ekologických. Byly to vždy konstrukce, které řešily hned a všechno, vymyšlené od stolu bez patričního pokusného ověření. Přijatelný postup nazývá Popper *postupným sociálním inženýrstvím* na rozdíl od nepřijatelného a utopického *radikálního inženýrství*. Jeho stanovisko doložím třemi citáty: „(...) *utopický přístup* může být zachráněn pouze platonskou vírou v jediný absolutní a neměnný ideál...“ Široký záběr extrémního radikalizmu Platonova i Marxova má za základ Platonovo estetství, vycházející z touhy vybudovat nikoliv „jen o něco lepší a racionálnější (...) svět, nýbrž“ hned takový, „který je zbaven veškeré své špatnosti“. Kniha končí souhrnem: „*Neexistuje návrat k harmonickému stavu přírody. Jestliže se vrátíme, musíme se vrátit až na začátek (...) ke zvířatům (...)* Nechceme-li se k nim vrátit, pak máme pouze (...) cestu do otevřené společnosti. Musíme jít do neznáma, nejistoty a nebezpečí a s veškerým svým rozumem usilovat *jak o bezpečí, tak o svobodu.*“

Konečně i demokracie představuje riziko na způsob rizik ekologických, jak lze doložit tím, že i diktátor Hitler se dostal k moci volbami a nemusel si ani jednou vystřílet z nějaké své Aurory. Ač bychom ve východní a střední Evropě měli být po zkušenostech s totalitarismem sdostatek poučení, není tomu tak. Aspoň z podtextu Kellerových knih zřetelně cítím jeho inklinaci k vymyšlenému, „umělému“ řešení. Avšak všichni lidé nejsou dostatečně rozumní, aby si byli schopni utvořit vlastní představu o tak složitých problémech, jako je osud lidské společnosti, považují proto Kellerovy knihy svou zdánlivou jednoduchostí za vratké ideologické podhouby pro celou bezradnou masu - od ekologů (pocitivých i zhoubných) až po anarchisty všech odstínů. A jelikož těch snadno ovlivitelných je zřetelně více než polovina (viz můj článek *O demokracii 2* v Tvaru č. 12/1998), je vlastně s podivem, že demokratické uspořádání společnosti - jak ukazuje praxe - může vůbec přezít.

Lidská společnost je podsystémem přírody a jako taková úspěšně postupuje kupředu fylogeneticky, cestou pokusů a omylů, bez výslovné znalosti konečného cíle. Právě tuto „fylogenetickou“ cestu i pro společnost navrhuje Popper: domyšleno: jen tak se lze vyhnout nově politické diktatuře, tentokrát fundamentálně ekologické. Lidská společnost vždy byla a bude riziková, mění se jen stupeň jednotlivých ohrožení, nikoliv fakt sám. Absolutně bezpečný život je naprostá chiméra.

Právě Král dále rozvíjí popperovské představy ve svém procesně-genetickém modelu skutečnosti, které ho vedou k jiným, hlubším závěrům. Naději vidí v systematickém zdokonalování technologií na základě jejich „informatizace“ (růstu uspořá-

danosti), která povede ke snížení materiálových i energetických nároků oproti dnešnímu stavu; společenské aktivity se tak přiblíží svým fungováním přírodním enzymatickým bezodpadovým procesům. Pro energii platí zákon zachování, naproti tomu získání informace žádámu zákonu zachování nepodléhá a lze tak ušetřit více energie, než se spotřebovalo na získání této informace. Jeho nová kniha navazuje na předchozí.⁸ Je pozoruhodné a nesporně, že v r. 1968, čili před 30 lety, vydal jinou knihu s podobným tématem⁹, kterou by ani nyní nebylo nutno nějak podstatně přepracovávat. I proto soudím, že jeho vědní paradigma má větší opodstatnění. Potvrzuje se totiž zatímním vývojem po více než jednu generaci.

Stojí za srovnání, že za podobně dlouhou dobu 24 let byla vydána jiná kniha *Faktor čtyři*¹⁰, v níž se na jedné straně uvádí 50 příkladů úspěšného zvládnutí žhavých ekologických problémů, čímž se v obecném pohledu shoduje s Královými představami o růstu informatizace, na druhé straně se uvádí výslovně: „*Meze růstu*“¹¹ byly založeny na silně zjednodušeném počítačovém modelu (...), některá východní data o omezenosti zásob surovin se ukázala jako chybná.“ Vzhledem k tomu, že na tuto knihu kdysi ekologové přímo přísahali, je to tvrzení pozoruhodné; je to prvé konstatování, o kterém vím, že alespoň některé ekologické předpovědi byly podstatně nadsazené. I to mluví pro Krále a jeho paradigma. I když doba asi jedné generace ještě nic definitivně nerozhoduje, přesto naznačuje, které stanovisko má naději být trvalejší. Proto se kloním spíše ke Královu názoru; a také proto, že samostatně a tvůrčím způsobem rozvíjí názory K. Poppera, jehož považují za nespornou vědeckou a filozofickou autoritu světového formátu.

Literatura

¹ Jan Keller: *Sociologie a ekologie*, Sociologické nakladatelství, Praha 1997.

² Miloslav Král: *Kam směřuje civilizace. Věda a proměna lidské skutečnosti*, Filosofie, Praha 1998.

³ Jan Keller: *Až na dno blahobytu*, Hnutí DUHA, Brno 1993.

⁴ Podle prvního je nazvána třetí krystalická modifikace uhlíku *fullereny*, druhý je rodilý Pražan, bývalý vědecký pracovník ČSAV, který se nevrátil z USA po jedné stáží; napsal velmi úspěšnou knihu: *The health hazards of not going nuclear*, jejíž 4. vydání z r. 1976 je v knihovně Ústavu jaderného výzkumu Řež.

⁵ Tomáš Hoskovec, matematik a lingvista, soukromě sdělil (1997). Praktické odzkoušení obou teoretických myšlenek, obhajitelných na renomované univerzitě, jako je pařížská Sorbonna, skončilo genocidou vlastního národa, viz Pol Pot.

⁶ Jan Keller: *Nedomyšlená společnost*, Doplněk, Brno 1992. Samotný název sugeruje čtenáři, že může existovat nějaká domyšlená společnost bez jakýchkoliv zádrhelů. Charakterizují ji několika citáty: S. 7: „Podle výroku jednoho starého opičáka z Planety opic představuje lidstvo zvláštní směs geniality a naprostého idiotství. Nechceme-li zůstat příliš pozadu za citovanou opicí, měli bychom se snažit pochopit, proč tomu tak vlastně je.“ Tento citát je uveden i na obálce. S. 14: „Naše zkoumání bude alespoň částečnou odpovědí na otázku, jak se vlastně do geniálních projektů lidského rozumu mohlo vloudit tolik stupidit.“ S. 122: „Bezmezna víra v rozum je tím nejnesmyslnějším krédem, které mohl lidský rozum plodit.“ S. 125: „Samotný trh neucíní z neznečištěné přírody hodnotu, kterou je třeba zahrnout do ceny výrobků tak, aby to mohlo ovlivnit hru nabídky a poptávky.“ Samotný trh jistě ne, ale mohou to dokázat (viz Král) legislativní, tj. konvenční pravidla, jimž by trh „rozuměl“.

⁷ Karl Raimund Popper: *Otevřená společnost a její nepřítel. I. Uhranutí Platonem*, ISE, edice OIKUMENÉ, Praha 1994.

⁸ Miloslav Král: *Změna paradigmatu vědy*, Filosofie, Praha 1994.

⁹ Miloslav Král: *Věda a civilizace*, Svoboda, Praha 1968.

¹⁰ Ernst Ulrich von Weizsäcker, Amory B. Lovins, Hunter Lovinová: *Faktor čtyři. Dvojnásobný blahobyť - poloviční spotřeba přírodních zdrojů*, Ministerstvo životního prostředí ČR, Praha 1996.

¹¹ D. H. Meadows, D. L. Meadows, J. Randers, W. W. Behrens: *Limits to growth*, PAN Books, London 1972.

trochu nepatřičné? Především důsledná a inspirativní nekategoriálnost myšlení. Dokážu si představit, že takto deklarovaná sympatie pro nekategoriální myšlení může být chápána také jako výraz alibi při autorově jisté intelektuální nedostatečnosti, osobnostní necílevědomosti a metodologické neukázněnosti. Na druhé straně musím zdůraznit, že je soustavná a dlouhodobá, inspirovaná tím způsobem myšlení, který nad literaturou praktikuje dnes již zmiňovaný Zdeněk Kožmín. Oprávněnost takového rezignace ovšem něco podstatného předpokládá. Není to rezignace člověka nepoučeného metodologiem, je to rezignace za metodologiem, nad metodologiem. Rezignace, které předcházela významná metodologická studia. Druhým příznakem je výrazná, emocionálně angažovaná zainteresovanost na produkovaném textu. Myslím si, že obě charakteristiky mohou být feministicky orientovaným badatelkám velmi blízké. Důsledkem obou jsou tedy i velmi výrazný, razantní, v kontextu nepřehlédnutelný, protože provokující, a zároveň zvláště uspokojující a upokojující. Formuluje jej pro mě objevně a inspirativně Mírek Vodrážka ve své *Chaokracii* v pojmu *rozmyšlení hranic*. Je to pojem, který si zaslouží trochu vykladačské pozornosti. Sám jsem si jej nazval pojmem s dvouhlavňovým důrazem. Jednak jde o význam mizení ostrosti hraničních mezí, eroze jejich tvrdosti, vědomí „beztrestnosti“ při jejich mzdém překročení, absence Damoklova meče sankce v podobě vybočení z jednoho paradigmatu do druhého při jednom poznávacím procesu, vědomí nových perspektiv a nových poznávacích „zisků“ právě při jejich překročení, v důsledku pak vytvoření přechodového pásma, „zelené“ hranice, která umožňuje toulat se po všech teritoriích, která spolu sousedí. Tolik tedy k významu hranic a jejich rozrušování. Rovnocennou součástí našeho pojmu je formulace *rozmyšlení* a nás teď zajímá právě ona, ona povaha rušení, rozrušování limitů. S rozmyšlením vstupuje do našeho jazyka vlhkost, feminní vlhkost jako základní erozivní princip. Omlouvám se za trochu delší citát, ale je formulován s neodolatelnou elegancí a intelektuální pomocí, která mi při prvním čtení vzala dech. Tedy Mírek Vodrážka v *Templářském úvodu* do vlhkého myšlení:

„(...) *je třeba otevřeně začít usilovat o takový typ chaosu a takový způsob myšlení, které budou metodicky ‚zvlhčovat‘ všechny agresivní, výbušné, silné symbolické suché směsi, a tím je budou zbavovat jejich skutečné moci.*

Je třeba vnést do určitých kosmicky stabilních věcí trochu alternativního ‚slabomyslného‘ zmatku, spočívajícího na objevu nejfilosofičtější temnoty, neboť není větší jistoty než právě stav ‚vlhkého‘ myšlení neustále rozmyšlující stabilní kontury poznání. Je třeba opustit idyličnost jistoty vědouceho já a začít surfovat nebo se nechat unášet na vlnách poznání fluktuujícího chaotického subjektu. Musilovsky řečeno: je třeba se děsit pořádku, který z vědní činí přivlastnění, z pojmu znehynělou, zabitou věc, z přesvědčení neměnitelný vychladlý vztah, z charakteru lenost obávající se změny a z pravdy úspěšný pokus myslet věcně a nelidsky.

Je třeba objevit nové ‚babické umění‘ spočívající ve schopnosti sociálně ‚kazit‘ ženy a muže ve jejich víře, že existuje ‚zákon pohlaví‘, který určil, že ‚mužovým rysem je vůle, ženiným rysem povolnost‘, zákon, z něhož vyplývá, že muži nenesou vinu za to, jací jsou, a ženy tím spíše.“

Ale dovolte mi, abych se vrátil zpět k naší knize. Přesněji řečeno, nechci pojmenovat témata zastoupených rozhovorů ani vyjmenovávat osobnosti, které se jich účastnily na straně povídané i zpovídající. Chci formulovat to, co je spojuje, a k tomu, abych nevyřkl jen všeobecně platnou frázi, je potřeba obrátit se k fundamentu, tedy k jazyku. Chci formulovat tón, v jakém jsou tyto rozhovory z obou zmíněných stran vedeny, chci pojmenovat modalitu, která je jim nepřehlédnutelně vetknuta. Přes všechna poplašná hlášení nutno zdůraznit, že mají zhusta povahu některých periferních žánrů lidové slovesnosti, která se šíří kolem pojmu feminismu a jeho lexikálních i významových derivátů, musí soudný čtenář konstatovat neagresivnost výroků, věcnost a argumentační jistotu, pevnost východisek, vědomí profesionality a z něho plynoucí vysokou míru oprávněného sebevědomí.

• • •

Druhá část mého dnešního povídání by, milí hosté, měla obrátit pozornost mou i vaši ke knižní edici *Aspektu*, k celé dosavad-

ní produkci. Musím přiznat - u nebeltristických publikací jako *Materská láska*, *Násilie* v rodině, *Násilie páchané na ženách* - netroufám si vyslovit žádný soud, snad jen konstatování, že přesvědčivost argumentů je tak silná, že vedle informace je pobočným produktem četby ještě děs. U knih beltristických - románů, povídek, dramát - se chci soustředit k jedné charakteristické vlastnosti postav. A synekdochicky se zastavím jen u třech knih vydaných a jedné chystané. Něco je společné - jsou to ženy, které nějakým relevantním způsobem reflektují své ženství a vždycky v hořkých souvislostech a na základě jakési negativní životní zkušenosti nebo vnitřního pocitu. Jejich zlomovým okamžikem je projevení a potlačení vůle ke vzpouře. Tedy výsostnému aktu lidského individua, které tak dává najevo nespokojenost s poměry, neochotu dále se podřizovat okolnostem, jež chápe jako nedůstojné, nepatřičné, neúnosné, vyčerpávající, ponižující atd. - nehodící se škrtněte. Vzpouře je existenciální čin, výraz aktivity citícího a reflektujícího individua, čin, ke kterému je potřeba rozvahy i odvahy, síly a vůle, je to, řečeno trochu extrémně a oxymoricky, čin chladnokrevného zoufalství, čin lidský, kdy už, zdá se, nelze jinak, čin hodný velké literatury. Jaké podoby, varianty, valéry můžeme číst v knihách naší edice?

Šeba Jany Juráňové z povídky *Do sítě* odená je vyhnána od svého muže-krále. Důsledně, milimetr po milimetru prozkoumává v sobě situaci odvražené ženy. Pozadí je pohádkové, nelze nepoznat Chytrou horáckyni Boženu Němcovou, vše je pak soustředěno do toho okamžiku, kdy mladá královna (zde Šeba) čeká na břehu moře, až se její milý probudí z opice, kterou si přivodil při večírku na rozloučenou. Narativní rámec, v pohádce koncentrovaný do jednoho řádku, samozřejmě bez názvu situace, je zde rozveden na šedesátí stranách. Šeba touží po svébytnosti, svobodě odpoutané od mužského světa, zároveň ale svádí zápas s potřebou být dotýkána, čteme až romantický svár těla a duše. Její vzpoura spočívá v přesném, minuciózním pojmenování svého podřadného postavení. K akci, která by tento proces dovršila, se však neuchýlí a její rezignace a závěrečné podvolení se mají hořkou příchutí.

Hrdinky Jaroslavy Blažkové z recedee povídek v souboru *Ako z gratulační karty* jsou outsiderky, které se těžce dobývají k vlastnímu sebevědomí. Divčí hrdinky jsou výrazné, až s dramatičnou ostrostí vykreslené charakterky. Vzpouře je jejich společným jmenovatelem, je to vzpoura proti nejbližšímu hierarchicky nadřazenému světu rodiny. Toto gesto je jen zdánlivě negativní, v jeho negaci je totiž obsažena potencialita změny daná přirozeně věkem a získaná uvědoměním, reflexí: Blažkové hrdinky nevědí zatím, kým chtějí být, ale vědí už, kým být nechtějí. A vzpouru najdeme také u další autorky, finské spisovatelky Mártý Tikkanen.

Její Tova z novely *Mužov* nemožno znásilnit, je znásilněná, ponižená žena, která svou narušenou integritu hledá v důsledné odvetě. Ta se jí v tom fyzickém slova smyslu podaří, dál už je ale všechno jinak. Její tragédie se prohlubuje v okamžiku, kdy čin, spáchaný jako výraz vzpoury, není společností akceptován. Jako bychom slyšeli ozvěnu hořkého smíchu z Kunderova *Žertu*. Symetrie však bývají podezřelé a v tomto případě k ní našťásti nedochází. Jde o ozvěnu či paralelu, ale v jakési inverzní, zrcadlivě a zrcadlem navíc pokrivené a o to tragičtější podobě. Akt pomsty je okolím degradován na žert, který se obrací proti svému původci. U Kundera má za následek vyhasnutí, rezignaci na smysluplný a k nějakému podstatnému horizontu upnutý život. U Tikkanen je po prvotní depresi impulzem k závěrečnému konstatování: vzpoura začala. A podobně tomu je, snad mohu prozradit, u další hrdinky, která teprve bude slovenskému a českému čtenáři představena, u Jany z krátkého románu *Újma* od české, ale německy píšící spisovatelky Libuše Moníkové, která se už, bohužel, uvedení svého díla do blízkého jazyka nedožila. Protože vnitřní i vnější drama této knihy je velmi silné a navíc v úzké, byť metaforicky vyjádřené vazbě na známý společenský kontext, nesluší se, abych je dále vyrazoval. Berte má slova jako upoutávku na další podstatné dílo evropské literatury druhé poloviny 20. století. Což mi připadá jako sice prudký a nečekaný, ale docela vhodný a nenásilný závěr mého premiérového vystoupení na feministické půdě.

Děkuji vám všem za shovívavost projevenou vaší vlídnou pozorností.

Z literárního
archivu

PNP

LITERÁRNÍ
PNP
ARCHIV

Interhelpo

asijská oáza české práce

Julius Fučík

Petr Jilemnický

Jiří Weil

Vlny českého osadnictví sílily a slably v různých historických dobách. Po Bílé hoře vyhnána lidi ze země politická, respektive náboženská perzekuce. V XIX. století chudoba. Totéž století znalo již dělnické hnutí, Internacionálu, komunismus, pojmy, které se přenesly do století následujícího. Málo probádaná kapitola českých politických, hospodářských a konečně i literárních dějin se vztahuje na případ, kdy Češi odešli do SSSR, založili osadu v Kirgizii a rozvinuli zde tak intenzivní průmyslovou, zemědělskou a kulturní činnost, že se stala trvalým bodem v tamním historickém vývoji, dnes ovšem pozapomenutým - Interhelpo.

V roce 1922-3 vzniklo vlivem levicové agitace v různých evropských zemích hnutí dělnických komun v rámci Mezinárodní dělnické pomoci. Směřovaly do SSSR na pomoc válkou zdeptanému a hladovějícímu prvnímu socialistickému státu. Na půdě ČSR se formovaly různé skupiny, jejichž členy se stávali i kvalifikovaní dělníci a řemeslníci.

Myšlenka Interhelpa vzešla od dělníka Rudolfa Marečka, jenž se po roce 1917 zúčastnil v Rusku občanské války. Po návratu organizoval na základě Leninovy výzvy k pracujícím kapitalistických zemí družstvo agitací na Slovensku a na Moravě. Mimo jiné se střetl ve Zlíně s odporem Baťových stoupenců. S odstupem času však poznáváme i v Interhelpu rysy tvrdého baťovského pragmatismu. Jádrem členstva se ostatně stali komunističtí sympatizanti vyhnání ze Zlína.

Mareček - podobně jako jiní - prodal veškerý svůj majetek a vedl jednání se sovětskou stranou (konzulátem). Interhelpo čítalo v den odjezdu 29. března 1925 celkem 117 členů a 186 rodinných příslušníků. Osadníci odváželi za družstevní peníze pořízené zařízení koželužny, stolárny, zámečnictví, dieselmotor, lokomobilu, nákladní auto, traktor atd. Za měsíc dorazili do hlavního města Kirgizie Pišpeku (které brzy nato obdrželo jméno Frunze po revolucionáři a vojevůdci Michajlovi Vasiljevičovi Frunzem). Po výstupu z vlaku se dostavily první šoky. Nádherná panenská stepní krajina, avšak místo mléka kyselý kumys, na úřadech sčoty, lidé v hadrech, jurty, malárie. Když osadníci spatřili pohřeb, zvolali: „I my tady umřeme, všichni umřeme!“ Naproti tomu jejich rezoluce tvrdila: „Nepovolíme. Zkusíme to. Budeme pracovat.“ Bylo dokonce předčítáno z Komenského Labyrintu světa a ráje srdce. O tom, kdo skutečně byli Kirgizové, se dozvídali z každodenního styku. Nepochybně jim museli připomínat indiány z dobrodružných knih. Podobně jako indiáni žili tito jejich východní antipodi v nejrůznějším stadiu historického vývoje.

První prací osadníků bylo vyrývání suchého bodláčí, kopání kanálů, vyhledávání studní. Každý se náhle k něčemu hodil. Během výstavby budov pracovaly i ženy a děti. Družstvo si během stavby továrny pěstovalo vlastní brambory, obilí a později i řepu cukrovku. Do září 1925 byla osada elektrifikována. Byla vybudována kovodělna, truhlárna, kožedělný závod. Vznikly obytné domy.

Rozvoj osady zkalila tzv. Láníčková aféra. Ctížádostivý člen družstva, který stál v opozici k Marečkovi, Donát Láníček byl obviněn ze zpronevěry peněz a z požáru v budovách Interhelpa. Část členů vlivem nepokojů z družstva odešla. Přesto v roce 1927 byla zprůvozněna textilní továrna.

O deset let později se městečko Interhelpa přibližovalo metropoli Frunze jako její zahradní čtvrť. Vytvořil se jazyk, který byl směsí češtiny, slovenštiny, ruštiny a kirgizštiny. V sousedství Interhelpa a Frunze stálo rovněž ruské družstvo s vlastní osadou.

O pracovní morálce píše F. Huňa (Interhelpo, osada ve stepi, 1967, str. 59): „U ruských soudruhů, v jejichž partě jsme pracovali, bylo zvykem, že každou hodinu si někde na pracovišti sedli, z útržků novin si dělali kornoutky, sypali do nich machorku, pokuřovali a bavili se. Takové jejich „davaj pokuřit“ trvalo i deset minut, a my, kteří jsme byli zvyklí na československé kapitalistické poměry, jsme si mezi sebou říkali, že to by u nás nestrpěl žádný zaměstnavatel.“ Jen pomalu se dařilo Čechům lámat pozvolné, zaběhnuté postupy výroby. „Druhého dne v odpoledních hodinách se přišel Ivečkin podívat, co asi děláme, ale když uviděl hotové dveře stát u zdi, zrozcpačtil a povídal: „Job vašu mat, što vy eto sdělali?“ Netrvalo ani pět minut a Ivečkin se vrátil a přivedl s sebou všechny své lidi. Měli jsme dojem, že dostaneme od každého pár pohlavků. „Podívejte se, chlapi, co ti dva udělali! Dveře, které my bychom dělali tři až čtyři dny, oni udělali za necelé dva.“ Obrátil se na nás a říkal: „Tak nelze rabotat. U takové práce je třeba si také sednout, zakouřit, podumat a potom zase dělat dál.“ My jsme jemu i ostatním ruským soudruhům vysvětlili, že nejsme na pomalou práci zvyklí, že je škoda času v pracovní době sedět a pokuřovat, když je ještě tolik práce třeba udělat.“ (o. c. str. 60) Jak patrně, bylo Interhelpo půdou, na níž se zcela unikátně konfrontoval východní a západní pracovní způsob.

Později vznikly v Interhelpu škola, jesle, park oddechu, hřiště, Klub pařížských komunardů. To bylo ve třicátých letech, kdy většinu členstva již tvořili nikoliv osadníci, ale lidé z Kirgizie. Interhelpo mělo svůj znak s globusem, s lidskými postavami, které ho obkypují, a s pětičipou hvězdou. Pamětní deska ve Frunze na strojírenském závodě, kde kdysi byla opravářská dílna družstva, podává tento text: „Zdeš v 1926 roku československým promyslovým kooperativem «INTERGEL-PO» byli postaveny peryje remontno-mechaničeskije mastěrskije.“ Podobné desky byly na všech objektech postavených družstvem.

Ve čtyřicátých letech zakončuje dějiny družstva účast okolo šedesáti interhelpovců v bojích druhé světové války.

Nepřímo souvisí s Interhelpem určité tvůrčí období tří spisovatelů - Jiřího Weila (Češi stavějí v zemi pětiletek, 1937), Petra Jilemnického (Dva roky v zemi Sovětů, 1929; Kompas v nás 1937) a Julia Fučíka.

Julius Fučík (23. 2. 1903 - 8. 9. 1943) byl v osadě třikrát, nejvýznamnější byla

návštěva roku 1930. Návštěva proběhla si- ce zpočátku v manifestačním obřadném duchu za účasti Čechoslováků i domorodců, volalo se „Čest práci!“ a „Nazdar!“, když ale zaznamenal host další bohemikum v Kirgizii, dechovku, která začala hrát valčík Měsíc a já, ze schůze se stala volná venkovská zábava. A Fučík začal uvažovat o sepsání románu o Interhelpu.

V literárním archivu Památníku národního písemnictví reprezentuje Julia Fučíka jednokartonová, avšak členitá pozůstalost. V ní je konvolut příspěvků z konference o životě a díle Julia Fučíka (bez uvedení data), vesměs ve formě strojopisných záznamů. Stať Satimžana Sanbajeva z Kazachstánu obsahuje i zmínku o Interhelpu. Seznamuje s určitým úsekem Fučíkových cest po Střední Asii. (Jedna z reportáží ze sbírky V zemi, kde zítra již znamená včera, Lahvička Eau de Cologne, byla v Kazachstánu zpracována jako drama.)

Příspěvek Satimžana Sanbajeva má jako ostatní formu strojopisu na formátu A4 a je to překlad proslovené řeči:

Dovolte mi, abych jménem svých sovětských kolegů poděkoval pořadatelům konference o životě a díle Julia Fučíka za to, že nám umožnili aktivně se jí zúčastnit. Tato konference je velmi důležitá pro duchovní a mravní život naší současné společnosti. Jména a díla Julia Fučíka si váží všechny národy naší země a na sovětském Východě Fučíka dokonce považují za svého spisovatele. V létě roku 1930 vytryskl v daleké kazašské stepi naftový pramen. Byl to obrovský úspěch mladé kazašské republiky: první pramen nafty v prvním roce první pětiletky. S jedním z účastníků úspěšné geologické expedice se Julius Fučík seznámil ve vlaku a pod dojmem tohoto setkání napsal črtu o obětavé práci sedmdesáti dělníků, kteří objevili naftu v tehdy ještě pusté kazašské stepi. Črta se jmenovala Lahvička Eau de Cologne. Zdejší obyvatelé dnes vyprávějí, jak k nim Fučík přijel, jak se šel podívat na naftový pramen a jak při mohutném dunění země, jež chrčila proudy nafty, pravil: „To jsou porodní bolesti. Je to jako u lidí - i štěstí i utrpení...“ Se stejnou myšlenkou se setkáváme v jednom jeho článku o Wolkrovi. Vypráví se také, že naftaři darovali Fučíkovi lahvičku nafty a pozvali ho k sobě na návštěvu za deset let, až ve stepi bude stát nové město. Fučík žertem poznamenal, že za deset let tu asi sotva vyroste celé město. „Dobře,“ řekl mu jeho nový přítel. „přijďte tedy za patnáct let.“ „Ale za patnáct let už třeba bude zase pozdě,“ zažertoval opět Fučík. A tak se rozhodli pro pozvání za třináct let a určili datum setkání... Avšak toho dne, 10. června roku 1943, odváželi Julia Fučíka do Berlína. A v jihočeských melechovských lesích v té době zahynul v boji s fašisty mladý kazašský partyzán, bývalý naftař, který se roku 1930 setkal s Fučíkem u prvního naftového pramene... Tuto legendu si vypravují

ve stepi. Pokusil jsem se jí vtělit do své hry Flakon odekolona (Lahvička Eau de Cologne), jejíž provedení právě chystá Kazašské akademické dramatické divadlo. Julia Fučíka si v Kazachstánu a vůbec ve Střední Asii zamilovali. Živý, přívětivý, s hlubokým pocitem odpovědnosti k životu, nalézal všude přátele. Proto snad také Reportáž psanou na oprátce přijali v kazašských stepích s hrdým smutkem. A země se znovu otřásla v porod-

ních bolestech, neboť její syn, jeden z nejvzácnějších, ukončil první kruh svého života a přestoupil práh druhého, toho, jemuž se říká nesmrtnost.

Po delší pasáži následuje zmínka o Interhelpu:

(...) a konečně Fučíkovi krajané v čele se Samuelem, známí vynikající interhelpovci, kteří přijeli do sovětské Kirgizie vytvořit komunu. Dějiny Interhelpa, komuny československých pracujících v SSSR, jsou velmi pozoruhodné. A její členové se zasloužili o to, že roku 1930 přijel Julius Fučík do Sovětského svazu. Právě osudy dělníků z Prahy, Bratislavy a Plzně, kteří se rozhodli odjet do Sovětského svazu a pomáhat tam při výstavbě socialismu, se staly námětem Fučíkova budoucího románu. Fučík jej psal ve Svazu od konce roku 1935 do května roku 1936 a můžeme jen litovat, že se jeho rukopis nedochoval.

Petr Jilemnický (18. 3. 1901 - 19. 5. 1949), slovenský spisovatel českého původu, navštívil Interhelpo roku 1926 a 1931, dočasně zde byl učitelem a kronikářem komuny. V pásmu Kompas v nás, kterým ztvítil v literární soutěži Družstevní práce (1937), věnuje tomuto společenství jednu kapitolu. O reportážní knize Dva roky v zemi Sovětů napsal dopis Albertu Pražákovi.

Trnava, 22. V. 30. Vážený pane profesore, dovoluji si Vám zaslati svoji novou knihu, v níž se vyrovnávám se dvěma roky, prožitými v SSSR, a hlavně s tím jedním z nich, kdy jsem byl učitelem v Pavlovce, o níž vlastně celá kniha jedná. Nemohl jsem tak učinit dříve, ač bych byl velmi rád - nebylo mi známo místo Vašeho pobytu na Riviéře. Budete-li, pane profesore, překvapen tím, že místo „modzog“ je všude psáno „mozog“ a že „step“ je v plur. důsledně psána „stepy“ (mimo jiné ještě chyby), prosím, abyste je přičetl p. J. Smrekovi, jenž jako redaktor všech Mazáčových slov. knih moje správné výrazy opravil na tyto nesprávné - ani ne martinizmy. Pracoval jsem na této knize s láskou a pečlivě. Domníval jsem se, že bude konstatován pokrok proti prvé práci. Zatím však velká část kritiky úplně mlčí, část přijímá knihu zcela chladně a někteří ji přímo odmítají, nedotýkajíce se už vůbec umělecké stránky, ač není jistě menší té, kterou tolik zdůrazňovali u „Vítězného pádu“. Po vážím-li však, že jsou to posudky kritiků, zaměstnaných v orgánech jednotlivých politických stran, rozumím tomu zcela dobře. Je to boj proti ideové stránce knihy. Prosím Vás, pane profesore, abyste moji knihu přijal jako skromný projev mé úcty k Vám.

P. Jilemnický

Jiří Weil (6. 1. 1900 - 13. 12. 1959) zastupuje třetí variantu levicového intelektuála. Jeho pozůstalost v literárním archivu PNP činí 16 kartonů. Součástí téže po-

zůstalo je i řada vlastních Weilových rukopisů, mezi nimiž nás zajímají ty, které se vztahují k tématu Interhelpe.

Své dílo o českých osadnících v SSSR zahajuje spisovatel předmluvou v jurtě: „Voda hučela po lučinách a bory šuměly po skalínách - mluvil jsem o své zemi cizím jazykem v asijském kraji, kraji Džingischánově, v kamenité poušti na rovníběže Říma.“ Jedna z delších kapitol je věnována českým osadníkům v Kirgizii. Má název Interhelpe. Větší část byla publikována, zbývá fragment neurčité identifikace. Uveďte alespoň tolik, kolik postačí k dokreslení atmosféry, v níž vznikalo úsečné, namnoze torzovité dílo (popis Almy-aty):

Mluvili jsme o vodě a jabloních. V Almě-atě není možno mluvit o ničem jiném, ale více jsme mluvili o jablkách, kterými voní celé město. Dívali jsme se na velké nákladní vozy plné jablek, byly to tuny a tuny jablek, svážených do města a odtud cestovaly dál do Sibíře a do evropského Ruska. Onoho večera jsme chodili po městě Almě-atě, navštívili jsme divadlo, seděli jsme na terasse kavárny, poslouchali promenádní koncert v parku a jedli jsme zmrzlinu. Druhého rána jsem se šel podívat do musea, velké moderní budovy, kde byly shromážděny podivuhodné památky čínské a středoaasijské kultury, město Alma-ata leží blízko Číny, čínskému Turkestanu a země byla vždy ve spojení s Čínou. Díval jsem se na miniatury, jež jsou jakýmsi přechodem mezi čínskými perokresbami a perskými miniaturami, protože tady se obě kultury mísily a odtud se přelával vliv čínské umění dolů do středoaasijské krajiny a na západ. Jsou tu památky po nestoriánech, křesťanské sektě, která pronikla hluboko do Střední Asie, město leží na cestě Marca Pola, vychází z něj, jako za dávných časů cesta do Číny přes poušť Gobi až k Tichému oceánu. Navštívil jsem universitu, novou velkou budovu se všemi fakultami, laboratořemi a výzkumnými ústavy. Všude seděli Kazachové, bývalí kočovníci a pastýři, příbuzní Kirgizi, kterých je všude mnohem více, protože jejich země sahá hluboko na Sibiř a dotýká se Orenburgu na předělu Evropy. Jejich je také Balchaš a Karaganda a všechno bohatství, jež bylo objeveno v poušti. Byl jsem také na nových staveništích, protože ve městě se stále staví, navštívil jsem sochařský ateliér, v jehož čele byl krajan, žák Myslbečkův, kde jeho učedníci, Kazachové, bývalí kočovníci, tesali sochy na výzdobu města, sochy hrdinů práce, traktoristů, havířů a legendárních hrdinů. A odpoledne jsem si vyjel se svým známým, inženýrem z města do jablonových sadů, jeli jsme dvaadvacet kilometrů až k úpatí vysokých hor, kam vedla silnice, ale jabloně šplhaly dál až k ledovcům, nevadily jim ani skály ani mráz. Odtud od úpatí ledovců vyvezl Mičurin slavnou tjan-šanskou jablono, která nyní roste na Sibíři. Za městem končí jablonové sady, ošetřované, roubované stromy s několikaletými druhy jablek a začíná jablonový les s divokými jabloněmi, jejichž

plody však nejsou trpké jako našich planěk, ale sladké, jako u šlechtěných jablek. Jabloně rostou kolem horských jezírek a doprovázejí prameny na jejich cestě dolů, viděli jsme, jak stále padala zralá jablka se stromů, když jsme jeli, protože jsem přijel do Almy-aty v době jejich zrání. Byla to zahrada Hesperidek, jablonový sad jakési starověké říše, která zmizela beze stopy, jako mizívají říše dobytých, po které nezůstalo nic jiného než jablonová zahrada jejího vládcе, možná, že v jeho sadech byly i jiné ovocné stromy, ale jabloně se udržely, přetrvaly říši i jejího vládcе, staly se jedinou památkou, začaly si žít po svém, když je opustili lidé, zdivočely a šířily se na zříceninách města a pak začaly pronikat dál až do vysokých hor. Snad musily zápasit s jinými divokými stromy, borovicemi, ale zvítězily a pronikly až k ledovcům. Pak byly zase objeveny člověkem, ale to již byl místo zahrady veliký jablonový les, který člověk pomalu krotí roubováním. To je historie tjan-šanských jabloní, o kterých vyšlo mnoho vědeckých knih a jejichž výzkumem se zabývá zvláštní ústav v Almě-atě. (zkráceno)

Kniha Jiřího Weila Česi stavějí v zemi pětileték potvrzuje jeho zájem o SSSR a vcelku kladné, i když ne nekritické vidění tehdejší transformace. Aniž chceme zkoumat celé autorovo dílo, nemůžeme opominout téhož roku vydanou knihu Moskva-hranice (Družstevní práce 1937). Tento román je pokusem vyhmátnout pravdu o nastávající realitě pomocí názoru lidí, kteří do ní vešli zvenčí, z Evropy. Nastolil otázky, které nabývají na významu s časovým odstupem. Popisoval prostředí továren, dílen, ulic jako nepřijatelné a exotické člověku zvyklému na středoevropský standard a děsil se usměrněného totalitního myšlení.

Zmínili jsme se o třech spisovatelích z předválečného Československa, kteří se - obrazně řečeno - šeli v Interhelpe. Zatímco Petr Jilemnický se stal rigorózním komunistou a v komunistickém hnutí podle vlastního doznání viděl pokračování prvotního křesťanství, Julius Fučík usiloval o publikování fakt, statistik, fotografií srovnávacích „starou“ a „novou“ civilizaci na rozhraní, zjišťoval u lidí nejrozmanitějšího věku, povolání, politického přesvědčení, národnosti, co jim „nová“ realita dává. Jiří Weil se vydal cestou pozorování jedné osady a jejích budovatelů v průběhu času a posléze zhodnocení utility revoluce pro jednotlivce.

Neměli jsme v úmyslu pojednat o těchto spisovatelích vcelku, nýbrž jen upozornit na jednu z křižovatek, která se rýsuje v literatuře a dějinách po třicátých letech XX. století a která byla patrná i v tak dílčím jevu, jakým bylo Interhelpe.

Připravila
HELENA MIKULOVÁ

Vážený pane Papoušku,

priznám se, že jsem nebyvale překvapen Vaším zájmem (viz Tvar č. 3/1999, str. 21) o můj kritický ohlas (viz Mladá fronta Dnes z 16. 12. 1998) na knihu Antonína Mokrejše *Duchovní svět F. X. Šaldy*. Překvapen jsem byl už proto, že Váš zájem asi o osmdesát řádků strojopisu nějakého naprostého ignorant a neudouka, který by měl vrátit školné, jak dáváte ve svém článku neustále najevo, předčil zájem o knihu, která je podle Vás tak inspirativní; zvláště když píšete, jak uvádíte, jen o textech, které Vám „otevírají nějak nový, dosud skrytý prostor“ a které pokládáte „za výzvu“. Nebo snad mohu být hrdý na to, že jsem Vás inspiroval a vyzval? Podle toho, jak se mnou komunikujete, stěží.

Je nicméně potěšitelné, že se držíte nepsaných základních pravidel žánru polemiky, která říkájí, že argumentům, pokud k nim vůbec dojde, je potřeba nejdříve řádně připravit pole: na prvním místě je nutno co nejvíce snížit úroveň protivníka, k teži vlastní pozici vybavit příslušnou autoritou. A tak jsem v duchu těchto pravidel přirovnán k hošíkovi, který vyrazil se špuntovkou na prohnánoho grizzlyho. Pak nemůže mít ani nezákladní čtenář pochybnosti o tom, že podstatné jméno *pan*, které v souvislosti s mým příjmením používáte, nepředstavuje z Vaší strany výraz zdvořilosti, nýbrž je pouhým ironickým úšklebkem. Dále jsem označen jako nadutý řemeslný recenzent (mající ze všeho nejlíbší k pisálkovi fotbalových referátů - jak ponižující mezi intelektuály, jen aby Vás nezažaloval nějaký sportovní redaktor), který není s to pochopit složitější problém, jenž vychází z jakýchsi středoškolských úvodů a vládné pouze naučenými schémáty, vlastně jenom jedním, jež nejen „ztroskotalo“, ale i „hanebně“. Naproti tomu Vy jste intelektuálně i morálně na zcela nesrovnatelné úrovni, Vy o sobě pokaždé skromně pochybujete, a proto se k recenzentství nepřipoujíte, Vy reagujete na duchovní výzvy, Vaše mlčení je vlastně výrazem úcty vůči hodnotám. Vy jste spravedlivě rozhořčen, protože Vás „děsí časovost a ahistoričnost“ mého soudu. Tak karty jsou rozdány: já podle Vás hraji s poznačenými listy, zatímco Vy jste čestný hráč. Když je to tak, myslím, že každý musí uznat, že Vámi vynaložená námaha je přece zbytečným mrháním času.

Postupme však dále, pane Papoušku, ani v nejmenším neholdám zpochybňovat Vaše právo dívat se na věc (tedy Mokrejšovu knihu) jinak než já a konečně třeba i číst můj text jinak, než jsem zamýšlel. Přesto se

musím bránit některým Vaším vývodům, které podle mne z mého textu vyčíst nelze: Například opravdu nevím, jak jste přišel na to, že chci „svět klasicistně hierarchizovaný, ustálený, aby vždy bylo co kam zařadit“, nechápu, co Vás vedlo k tomu, že jste mé slovní spojení „vývoj Šaldova myšlení“ obohatil o přívlastkovou sekvenci „nějaký obecně přijatý kanonizovaný“ - o to mi přece vůbec nejde, to jste u mne nemohl nikde najít. A nadto, hranice vývoje Šaldova myšlení jsou dány jednoduše: prvním a posledním textem.

Přinejmenším v jednom jsem však ochoten dát Vám stoprocentně za pravdu: že má představa (představy) o textu, jež pojednává o F. X. Šaldovi, je (jsou) zcela odlišná (odlišné) od textu Mokrejšova. Můj základní nesouhlas se totiž týká **metody** práce - rozpor je tedy hned na samém počátku, nevyplyvá však z nějaké apriornosti, ale z četby, což mi odíráte. Svůj nesouhlas s Mokrejšovými uchopením problému vyjadřuji i přes fakt, že uznávám pluralitu metod, že uznávám v podstatě nekonečnost možností, jak k textu přistoupit. Mám však zároveň za to, že ne všechny cesty „vedou k textu“ (třebaže ho nazýváme duchovním světem), a ta Mokrejšova podle mne k němu nevede, jelikož Šaldovo myšlení (a Šaldovo především, i když můžeme říci, že každé myšlení - záleží na tom, v jakém jazyce, myšlenkovém kontextu či žargonu se pohybuje) je přinejmenším z velké části na prvním místě textem o textech, že tedy neexistuje samo o sobě, ale úzce souvisí s texty, s nimiž navazuje vztah. Proto je podle mne nelze od nich izolovat, neboť jinak problém zkreslíme. Zkoumání těchto vztahů, tedy kontextu (nevím proč „svatého“), lépe však kontextů, přece neznamená ani neutralizaci dobrodružství poznávání, ani neutralizaci výjimečnosti Šaldova díla (protože nejde o zkoumání nějaké vlivologie).

Takže tedy máte jiný názor. Prosim, vytáhněte z koše svůj původní text, který jste podle svých slov o Mokrejšovi napsal před tím, než jste si přečetl mou recenzi, a otiskněte ho. Vysvětlete přednosti Mokrejšova „pokusu hermeneuticky otevřít Šaldův duchovní svět v jeho proměnlivosti“, přijměte jeho výzvu. Myslím, že to bude pro čtenáře užitečnější než naše polemika, protože je evidentní, že asi těžko nalezneme společný jazyk. Netvrdím, že by Váš jazyk musel být nutně horší, je prostě jiný.

S pozdravem

JAN SCHNEIDER

Z VERNISÁŽNÍKU PATRIKA ŠIMONA

V zasněženém Mnichově skončila jedna z největších výstavních událostí počátku roku 1999. Výstava s tématem „NOC“ představila více než 450 obrazů, v nichž hlavní roli hraje měsíční svit pronikající krajinou, interiérem, ale také makabrozními situacemi. Takový velký noční koncert se všemi odstíny, co může tohle téma dát?

Obrazy z dílen Caravaggia, Rubense a Rembrandta visely vedle pláten Maxe Ernsta, Edvarda Muncha a Pabla Picassa (finanční náklady na zápůjčky a pojištění byly nepochybně obrovské). Pozoruhodné byly i ty práce, které získala za vlády Lenina v Rusku přední západní muzea. To, co především Kateřina Veliká získala v západní Evropě, Lenin neváhal rozprodávat americkým a západoevropským obchodníkům, aby tolik potřebnou valutou odvrátil aspoň na okamžik ruský hladomor. A něco z tohoto „oběživa“ bylo možné po dobu tří měsíců vidět v bavorské metropoli v Domě umění (Haus der Kunst).

Aby zaujali návštěvníka rozsáhlé výstavy, kde čeká doslova několik tun záchraků z celé planety, kurátoři zvolili v tématu několik nosných rovin bez ohledu na chronologii vývoje umění. Tak se vedle sebe ocitly

z časového hlediska nesouměřitelné práce, jejichž pojátkem bylo právě společné námětové zaměření.

Výstava byla uvedena velkorysími alegorickými kompozicemi, z nichž jmenujme slavné Goyovy práce a akvarely Williama Blakea. Ihned za tímto působivým entree následovala *Noc jako svědek narození Páně* coby připomínka evropské křesťanské tradice. Paralelně s tímto sálem probíhaly noční scény *Ukřižování*, kde dominantu tvořila plátna Rembrandtova.

První, kdo namaloval obraz s noční scénou, byl Holanďan Gertgen tot Sint Jans v roce 1485. (V Praze od něj máme oltářní obraz *Klanění tří králů*.) Kupodivu v evropském umění neexistuje starší doklad výtvarného díla s „noční“ tematikou, nepočítáme-li slavné jeskynní malby z Altamiry a Lascaux, které ovšem spíš vznikaly ve tmě.

Byl to velký zážitek vidět vedle sebe snad čtyřicet *Narození Páně* od Rembrandta, Rubense, El Greca až po Caravaggia. Divák většinou nemá zkušenost přímé konfrontace s originálem. Staré dílo spatřené mimo reprodukcii v knize pak vyzní buď jako zklamání, nebo fascinace.

V další části výstavy zazníval hřmot nočních katastrof - všechny ty canalettovské veduty hořícího Vesuvu, Troje či bohyň Junony sestouplivší do podsvětí, kde i její zlato se roztékalo v pekelných sirných štávách. Ale člověk konce XX. století těm malovaným katastrofám 18. století nějak nevěří, zasažen neustálým atakem každodenních hrůz míru. Mnohfigurální scény Alessandra Magnasca či labyrintální architektura Giovanna Piranesiho a sabaty čarodějnic jsou romantické dávnou před romantismem a ukazují všechny záhyby lidské imagince.

Füslího díla či postavy Caspara Davida Friedricha divákovi připomněly, jak lze také vnímat niterné i přírodní sféry. Vzápětí nato defilovali nizozemští krajináři v čele s Adamem Elsheimerem a Jacobem Ruysdaelem. Byl to skutečný koncert barev noci.

České umění na této mnichovské parádě chybělo. Ani jediný Josef Mánes se svým půvabným cyklem *Při měsíčku*, který je bezesporu srovnatelný s Moricem Schwindem; žádný noční výjev od Karla Postla; nic od Jaroslava Panušky, Alfonse Muchy, Jakuba Schikanedra či Františka Bílka; ani ta krásná kresba *Mních s lebkou* od Františka Horčíčky; kdepak, ani ten Josef Lada (jeho

Vodníka při měsíčku si za čtyřicet tisíc korun v barevné litografii onehdy koupil jeden Angličan na aukci umění, jistě pouze pod dojmem českého genia loci). Zdá se, že české umění je z dohledu západního publika vyřazeno.

...

Nyní lze v mnichovském Domě umění spatřit zajímavou retrospektivu **Angeliky Kauffmannové** (1741-1807), švýcarské malířky, odchované Itálií a jejími umělci. Tato malířka, o jejíž ruku se ucházel jak jeden z největších portrétistů Anglie Joshua Reynolds, tak jeden z největších mužů Německa Johann Wolfgang Goethe, si nakonec tajně vzala sluhu švédského hraběte Horna, který se úspěšně vydával za svého pána. Tato žena soustředovala kolem sebe vybranou společnost Evropy 18. století a jako malířka přispívala k tomu, že umění přestávalo být vnímáno jako výhradní doména mužů.

O tom, že na výstavě nejsou zastoupeny práce z českých sbírek (zejména obraz z Olomoucké galerie), už je asi zbytečné se rozepisovat - takový je zřejmě český úděl až do doby našeho vstupu do Evropské unie. Pak ale jistojistě budeme všude - ve dne i v noci.

NEVER Never more MORE

„Sakra, co je zas tohle? To už je teda, an bych tak děl, tuplem!“ podivil by se zřejmě pan Peták, hlavní hrdina (a autorovo alter ego) mravoučné bajky *Dům* Jana Křesadla, kdyby si přečetl „literární never more“ v 50. čísle loňského Reflexu. Vladimír Novotný z Ústavu pro českou literaturu AV si zde nevybírá „podává“ obálku, jež zmíněnou novelu obaluje, a přidává podivně paušalizující konstrukt. Pro oživení paměti čtenářů ocitují celé: „Už jsem si zvykl na to, že oč lepší knížka vyjde v olomoucké Votobii, o to příšernější má obálku, ale stejně si po každé připadám zaskočen. Kupříkladu na přebalu právě vydané výtečné Křesadlovovy prózy *Dům* (což je mravoučná bajka i politická satira) se skví pár jakýchsi neforemných dámských lýtek. Že by se už sám název Votobia měl stát synonymem rujného nevku v naší knižní kultuře?“ Redakce Reflexu si přisadila a „never more“ přisoudila nakladatelství Votobia „za způsob, jakým se stará o výtvarnou podobu svých knih“.

Přečetl jsem si poté i příznivou (nikoli snad proto, že její autor se již nemusí obávat toho, co jiným jeho kolegům kritikům J. K. připravil) a případnou recenzi Křesadlovovy knihy ve Tvaru (V. Novotný, *Návrat ztracených ptáků* v podání křesadlovském, Tvar č. 20/98, s. 20). Tu však V. Novotný zakončil - pamětlivě toho, že k chvále patří i její antipod - ještě nevybírá. Cituji: „Literární redakce textu se zdařile zhostili olomoucký křesadlofil Petr Hanuška a spisovatelův starší syn Václav Pinkava: oba určitě nemají vinu na tom, že obálka Domu patří k nejkřovitějšímu zmetkům, které kdy vzešly z dílny neumětelských obálkářů Votobie. Dožít se toho Jan Křesadlo, ruče by se převtělil v tažného ptáka, vzlétl by nad nakladatelský dům Votobia a učinil by, co se v takových případech patří a sluší.“

Zkrat(k)ovitost „never more“ ponechám prozatím stranou, více mě zaráží ona „kritika“ v recenzentském příspěvku. Vladimír Novotný jako literární kritik pochopitelně má právo vyjadřovat se nejen k obsahu knihy, ale i k její (typo)grafické úpravě a se svým názorem na stránkách periodik seznamovat čtenáře. Zde to však učinil způsobem, který mne nutí pochybovat o jeho „vybavenosti“ k tomuto (vybavenosti myslím elementární *informovanost* o současných trendech v [nikoli pouze] knižní

grafice a s ní se potkávající a ji doplňující schopnost estetického - zde především, ale nikoli pouze, vizuálního - vnímání a citění, obecněji *vkus*). Zároveň mne nutí k úvaze o tom, zda ho k tak nabubřelým tvrzením a výrazům nevedla pouhá animozita vyplývající ze zásadního neporozumění. Obě se mi zdá vzorně provázáno, jakkoli se mi může namítnout, že např. o vkusu V. Novotného bych vzhledem k jeho věku a zkušenostem pochybovat neměl. Vzhledem k svému věku a zkušenostem však pochybuji.

V recenzi Vladimír Novotný naprosto přesně napsal: „karikatura českého společenství po roce 1989 je zde vědomě naskicována v modifikacích pokleslých žánrů. Výsledný stylový pastiš, chaos a mumraj ztělesňuje právě onu jednou vulgárně pepickou, podruhé kultivovaně farizejskou grotesknost raných (nebo nejen raných) let devadesátých v Čechách.“ Zřejmě však už nechce (či mu není dáno) dohlédnout, že na obálce jsem se svými prostředky ke kruté ironii a sarkasmu jazyka knihy, jakož i k onomu žánrovému „walk on the thin ice“, řečeno nečesky, *přihlásil* též naprosto *vědomě*. Co se motivu („neforemná dámská lýtka“ apod.) týče, jsem dalek toho něco do vysvětlovat, snad se V. N. někdy vtípi; kontrastní, agresivně saturovaná barevnost jej, dle mého názoru, vhodně akcentuje. Také písmo (převládá Gill Sans, v úpravě textu pak především Slim, Gill, Keedy, Expo aj.) jsem použil po „zralé“ úvaze. Výsledek rozhodně neaspíruje na přídomek *libivý*, daleko spíše k němu „sedí“ *drzý*.

Vladimír Novotný pravděpodobně preferuje (typo)grafickou „klasiku“, proti kteréžto povětšinou já nic nenamítám; budiž. Vadí mi to, že kategoricky odmítá (či mu není dáno) přistoupit na řešení konzervativnímu vnímání a chápání věci se vymykající. Na mou práci plivl, protože se mu nelíbila, a tou slinou lípl nálepku „kýč“. A pro jistotu to vše ještě jednou zopakoval, aby flastr lépe držel. Ani na chvíli ho nenapadlo, že v recenzi ve Tvaru by se měl pokusit o *argumentaci* a *adresnost*, tedy o normální, profesionální přístup k věci. Taktéž mne znechucuje způsob, jakým si strážce naší knižní kultury (v obou případech) brousí ostrovtip a k jak úžasným vývodům jím stržen dochází. Bez vysvětlení (*svůj*) problém multiplikuje a paušalizuje, vypouští se sen-

tence typu: „nejkřovitější zmetek“ či „rujný nevkus“.

Jestliže jste, pane Novotný, zvolil takto vulgárně zkrat(k)ovitou formu pro prezentaci svých nezdůvodněných názorů, pak mne nutně vedete k tomu, abych to označil za chování „křovité“. Jev je to - zvláště v médiích - dosti hojný, ale to Vás nikterak neomlouvá. Až si to vše pan Peták přečte, doufám, že nemine.

Rubrika „never more“ slouží k tomu, aby pranýřovala morální, etické či estetické „kopance“ jednotlivců, institucí apod. Zdá se, že redakce Reflexu se domnívá, že tu obstojí i plivanec V. Novotného, a dokonce po něm jde „jak slípka po flusu“; mně nezbývá než doufat (a zatímni reakce mi to potvrzují), že názor čtenářů je odlišný.

PETR PALARČÍK
grafik DTP Votobia

P. S. Ještě informativně (pro V. N.):

S Petrem Hanuškou a Václavem Pinkavou jsem obálku samozřejmě konzultoval. Nemají na ní jinou „vinu“ než tu, že ji podpořili. Taktéž jsme spolu konzultovali (typo)grafickou úpravu, o které ve Vaší recenzi není jediná zmínka (proč taky, že?), a podílel jsem se i na „zdařilé literární redakci textu“. Práce na této knize byla pro mne tou nejpříjemnější a nejzábavnější „povinností“ v loňském roce. A propos, mohl byste mi poslat seznam všech knih, jejichž obálky Vás tolik disgustovaly? Moji adresu zjistíte v redakcích Tvaru a Reflexu.

Pan Petr Palarčík má za to, že se šeredně mýlím, když mě jímá děs z jeho obálky Křesadlovovy knihy Dům, z obálky „konzervativnímu vnímání a chápání věci se vymykající“. Koneckonců proč ne: nikdo nemá patent na rozum a třeba na stárnoucí kolena už opravdu nerozumím ničemu a nerozpoznám ani šunt od kumštu, stejně jako zmíněná redakce Reflexu (jestlipak si pan P. P. troufl a také jí vytkl tolikeré mediální hříchy?), ačkoli ta evidentně nepatří k zapšklým konzervativcům. Může být. Koneckonců grafická úprava textu prózy je opravdu nápaditá, byť ani u tohoto konstatování není prostor pro argumentaci. Jenže tahle malá polemika je bohužel od samého počátku pramálo kvasná: pan Palarčík nakvašeně hájí své vlastní dílko, svou zplozenost, takže se mu ona obálka samozřejmě musí líbit. Mně se naopak ani trochu líbit nemusí, já ji mohu tvrdošijně dál pokládat za cosi estetickému vnímání a chápání věci se vymykajícího, za něco, co bych měl medle sundat a zahodit, abych si nekalil dojem z výtečné autorovy knížky. V té se mj. praví toto: „Vás nese talent, ba i génus na svých perutích - ale my, obyčejní smrtelníci“ - -

VLADIMÍR NOVOTNÝ

Jan Zábrana Jak se dělá antologie

Nakladatelství Mladá fronta chystá vydat (jak se píše v edičním plánu Klubu přátel poezie) „soubor šesti esejů, v němž básníci Edgar Allan Poe, Louis Aragon, Stephen Spender, Jiří Kolář, Allen Ginsberg a Hans Magnus Enzensberger sami objasňují genezi své tvorby na konkrétních příkladech“. Jde o reedici antologie *Jak se dělá báseň - knihy*, která vyšla před devětatvaceti lety a kterou uspořádal a doslovem opatřil Jan Zábrana. Z poznámek, které si Zábrana zapsal jak v souvislosti s touto antologií, tak i při uvažování nad antologiemi obecně, podle mého názoru vyplývá, že pouhá pasivní reedice knihy v její původní podobě z roku 1970 je tristním omylem, jehož politováníhodnost vynikne ve srovnání s dosud nerealizovanými projekty dalších antologií a výborů (jenom v následujících excerptech jich je devět: *Jiná antologie*, *Velké básně*, *Ruská čítanka*, „*edice kuriozit*“, *texty a překlady J. Jedličky*, *E. Frynty*, *S. Mareše*, *L. Fikara*, *N. Parry*), nemluvě o tom, že vrcholná Zábranova původní poezie zůstává svým způsobem stále rozptýlena a pohřbena ve čtenářsky špatně přehledných svazcích dvoudílného výboru z deníků.

(...)

Je kruté, to jaro. Je kruté.

*S papírovými bouřemi,
magnetickými růžemi.*

Kolem sklerotomani

v objetí s vatikánšičky

sedlají pegaponiky.

Jak se dělá báseň.

Jak seděla. Krásně -

na alpínkách obředlých pryžovým

mechem.

Iniciace potem. Slizem. Žvýkačkovým

dechem.

(...)

(asi 1970)

Věci, které bych chtěl udělat, najdu-li si na to čas a budu-li k tomu mít sílu, v tomhle desetiletí (poněvadž delší lhůta nebude):

1. sebrat a uspořádat básnické překlady Stanislava Mareše, které nevyšly knižně (edičně ne tak jednoduché, jak by se mohlo zdát; některé Lowellovy básně existují ve dvou i třech verzích apod.).

2. připravit (doplnit) pro eventuelní budoucí vydání antologii *Jak se dělá báseň*.

3. dát dohromady, dopřelozit a uspořádat texty, kterým předběžně říkám *Ruská čítanka*.

(1983)

Moje antologie *Jak se dělá báseň*, kterou mi díky Pepíkovi Bruknerovi (ten na tom má veškerou zásluhu, bez něho by ta knížka nebyla) vydali v Klubu přátel poezie, měla čte-

Biologicko-spoolečenské POKLESKY

Stanislav Komárek

Velké vyprávění

Známý americký sociobiolog Wilson velmi trefně a překvapivě poznamenává, že evoluční koncepce novověké biologie je v podstatě sofistickým mýtem (byť nejlepším z dosavadních), oním „velkým vyprávěním“, které v zásadě konstituuje každou společnost. Vzhledem k tomu, že mýtus (každý) a svět jsou si v zásadě soudopadné, odpadá i v případě evoluce výkřik: „Ale vždyť to je přece pravda, ne nějaký mýtus!“

Je velice zajímavé pozorovat, jak se v různých mytologických a folklorních vyprávěních vynořují jednotlivá mytologemata, použitá později v jen málo modifikované formě ve Velkém Evolučním

Vyprávění. Velmi často se například vyskytují představy „příbuzenských“ vztahů mezi zvířaty, vzniklé primárně sociomorfní projekcí rodových vztahů - tak např. v mýtech ohňozemského kmene Ona je výr strýcem kolibříka. Rovněž prastarým mytologematem je představa (obrácená až Darwinem), že některá zvířata byla v minulosti lidmi (nejčastěji se jedná o opice, ale zdaleka nemusí jít jen o ně). V křováckých mýtech byli původně lidmi i pavíani a zebry kvagy, ale pak svou schopnost mluvit a tančit posvátné tance jakousi nehodou ztratili, přesto mají podnes břicho podobné člověku i sobě navzájem, tajně znamenají, podle něhož zasvěcení rozpoznají jejich původ (krytaličtější představu rudimentů a atavis-

mů si těžko představit). Člověk je zde jakýmsi archetypem ve světě, ne biologickým druhem - dnešní lidé tehdy nebyli a lidmi byla některá ze zvířat (blíže k tomuto tématu v knize Holm, E.: *Tier und Gott*, Basel, 1965 - jedna z nejzajímavějších sond do myšlení loveckých společenstev, zde Křováků).

Celá teorie výstražných zbarvení vyrostá z archetypické představy děsivých válečných a tanečních masek a maleb, v nepokryté podobě zejména ve svých počátcích - Kirby a Spence (1818) se ve vší vážnosti domnívali, že „strašný vzhled“ velkých brouků je namířen především vůči nezbedným dětem, které by jim chtěly ublížit. I Cuvierova teorie kaktlyzmat a její pozdější verze mají své předchůdné mytologéma - často se vyskytuje představa několikerého tvoření světa, přičemž ty prvnější verze, tvořené jaksi „nanečisto“, nedokonalé a neosvědčivší se, jsou posléze bohy zase zničeny různými katastrofami (výrazně třeba u Mayů, kde měly dřívější světy i své lidi povahy dřeva, hlíny atd., až poslední a dnešní verze povstala z kukuřičné mouky - ozvukem tohoto způsobu myšlení je i biblická historie o potopě).

Z mytologemat, primárních stavebních kamenů, tká každá kultura své mýty - světy. I my, novověcí biologové, ten náš.

nářský ohlas zcela mimořádný, přestože náklad byl 3 950 výtisků (*jde o chybný údaj, ve skutečnosti byl náklad této členské prémie KPP desetkrát vyšší: 39 500 výtisků - pozn. N. H.*), knížku je málokdy vidět v antikvariátě, četli ji a psali mi o ní všelijací píšíci i jen čtoucí mladíci, dodnes se mě na ni občas někdo vyptává nebo ode mne chce výtisk. Zavrčelo na ni jen pár pologramotných, epigonských slouhů. Jeden kdysi napsal, že báseň se „nedělá“ (pohoršilo ho to slovo), ta že „vzniká“ - a nevím už co ještě. Za situace, ve které žiju a podle všeho dožiju, nemám moc šanci, že by se mi někdy podařilo udělat (realizovat) druhé vydání. Ale kdyby se to přece jen povedlo, zařadil bych do knížky navíc:

- 1) Valéryho esej o vzniku Hřbitova moře,
- 2) Majakovského, kterého jsem v prvním vydání musel vynechat pro nedostatek místa,
- 3) Dickeyeho esej z knížky Babel to Byzantium,
- 4) Lowellův esej o tom, jak psal Skunk Hour,
- 5) možná i Heissenbüttelův esej, který vyšel kdysi ve Světové literatuře.

Pokud jde o Aragonův text, ten bych z knížky vyřadil, jestliže by se mi nepodařilo najít *text básně*, jejíž vznik vykládá (v 1. vydání byl tento výklad s jinou básní, která s výkladem nemá nic společného, protože nikdo ze „znalců“ Aragona - Petr Kopta, Ada Kroupa - nebyl s to v termínu, kdy musel jít rukopis do sazby, zjistit, zda právě tahle báseň v některé Aragonově sbírce je). Ke Ginsbergovi by byl v druhém vydání ovšem uveden *celý* text Kvílení, nikoli zkrácený jako v roce 1970. Dodatečně jsem zjistil, že český text, odpovídající výměru knížky, existoval, jen já jsem o něm nevěděl - Závadův, napsaný už v 50. letech a v 70. letech přetištěný mezi jeho staršími vydávanými v ostravském Profilu. Je to sice text dost ubohý a špatný, ale existuje. Zařadit by bylo možno i Nezvalův text o vzniku *překlady* Rimbaudovy Dobré ranní myšlenky, který se výměru knížky uchlýpe sice tím, že jde o *překlad*, ale ne de facto o moc více než zařazený text Kolářův, v němž jde jen o kompozici. Bylo by možno použít i maličkého - několikařádkového - textíku, v němž Nezval explikuje vznik jednoho z písmen své Abecedy. Jako přílohu by bylo možno k 2. vydání knížky připojit pár textů z *beletrie*, kde autoři popisují či líčí vznik básně, kterou píše některý jejich fiktivní hrdina. Jsou to texty z knih:

- 1) *Joyce*: Portrét umělce jako mladého muže (ten už jsem otiskl v propagačním časopise KPP v roce 1970),
- 2) *Huxley*: partii z románu Zastavil se čas (ovšem v novém českém překladu, starý je strašný),
- 3) *Pasternak*: místo, kde píše svou báseň doktor Živago, a možná ještě texty z Hesseho Hry skleněných perel a z Baringova Roberta Peckhama, a to bych se musel dřív podívat, zda mě neklame paměť a zda tam takové texty vůbec jsou (možná že jsou tam jen „básně“ hrdinů, a ne „proces“ jejich napsání; je to už dávno, co jsem obě knížky četl).

(1982)

Tip do eventuální edice kuriozit, o níž jsme kdysi uvažovali s Errolem (a později v menším, časopiseckém měřítku s Ivanem Wernischem): překlad tří básní Portrait of A Lady od Eliota, Pounda a Aikena. Aikenův text neznám: o jeho existenci (a tím i o existenci triptychu v americké poezii) jsem se dočetl v Rexrothově knížce o americké poezii 20. století.

(1972)

Do proponované antologie VELKÝCH BÁSNÍ (plán v jednom z dřívějších sešitů) samozřejmě Sandburgovy Hřchy Kalamazoo - báseň, která měla na české mladé básníky 40. let velký vliv. (Z původních: Kolářovy Mosty; Kainarovo Stříhali dohola, nebo La belle dame sans mercy; z Blatného ale v žádném případě ne Terrestis, která je pouhým vyhřezením z jeho poetiky, ale není to velká báseň, i když jí mnozí - z různých důvodů - dělali velkou reklamu. Z Mikuláška snad Vyvolávače nebo některou z těch skvělých básní z Pulsů.)

(1974)

Člověk, který čte poezii, setká se, jak se čas vrší, s básníky, kteří jsou mu bližší než ji-

ni. Takových setkání jsem zažil v životě mnoho. Moje setkání s Nicanorem Parrou bylo ale úplně jiné, mimořádné od prvního pohledu. Se stejnou intenzitou *uhranutí*, jakou jsem znal z mládí, když jsem v davu těl a tváří zahlédl na plovárně jedno tělo a jednu tvář...

Jedinou ze všech, jedinou mezi všemi, jedinou ve všech... A později, když jsem ze dvou knížek, kde byly španělské originály zároveň s překlady do angličtiny (Poems and Antipems + Emergency Poems), jeho básně opravdu a důkladně poznal, měl jsem pocit blízkosti a spřízněnosti tak fascinující, že jsem zatnul, až mi zatnulo... Jako kdybych žil já - JÁ SÁM - ještě jednou, zároveň na jiném místě na světě - jako by každý Parrův verš byl pro mne veršem ze sna, mým veršem, mým vlastním, který už jsem kdysi napsal, o kterém se mi zdálo, že už jsem jej někdy napsal. Takovýchle pocitů zcela a do detailů analogické emocionality jsem neměl nikdy s nikým... Ani v raném mládí s Jesenim, ani v pozdějším mládí s Ginsbergem či Ferlinghettim, o Mandelštamovi, Steversoni nebo Pasternakovi nemluvě - ti byli pro mne vždycky jiní, jiní lidé než já. Končí rok 1975, čas se začíná nachylovat... Žádná „předsevzetí k Novému roku“, tak naivní ani pověřivý nejsem... Jenom otázka: dokážu do konce příštího roku těch asi 120 básní přeložit? Dokážu to při vši ostatní práci, kterou nemůžu nechat stát, poněvadž familie nemůže zůstat bez peněz, poněvadž jsem na ni podepsal smlouvy a zavázal se dodržet termíny. Dokážu to *vedle* téhle práce, dokážu promluvit česky za svého dvojníka?

(1975)

Ne každý čtenář si uvědomuje, že na pořízení dobrého překladu básně je často potřeba právě tolik soustředění, extatického zaujetí a moci nad slovem jako při vzniku původní básně. V době, kdy mnoho talentovaných básníků se kvůli tomu, že nemohli publikovat, že nebyli s to zvládat vyčerpávající a nekonečící boj s cenzurou, věnovalo překládání poezie, zůstala spousta prvotřídní překladačské poezie rozptýlena po časopisech. Jsou to vesměs věci lepší, z hlediska vývoje jazyka, imaginace, rytmu a „nepodlehlosti kulturně-politickému diktátu“ významnější a hodnotnější než v té době publikované původní věci. Tam je nepominutelná část české poezie těch hluchých let, let umlčení a mlčení. U nás nebylo a není zvykem tyhle věci shromažďovat a vydávat knižně, ale v případě aspoň tří mých vrstevníků (dvou už mrtvých) je to nezbytně třeba udělat: v případě překladů Emanuela Frynty, Ládi Fikara a Standy Mareše. Všichni udělali i jiné, ucelené a publikované překlady, ale právě v těch rozptýlených jsou mnohdy nejzdařilejší, nejcennější texty: dělali je většinou podle vlastního výběru, drobná publikace spíše unikla pozornosti kulturních šafářů, vždy nebezpečné, vždy zhoubné... Tak například mezi Marešovými překlady asi deseti básní Tennessee Williamsa v jedné staré Světovce jsou tři nebo čtyři skvosty české poezie 60. let; Fikarovy *volné* prvotní parafráze Ščipačova (spíše jeho ideální představa o Ščipačovi), otištěné po válce v Kvartu (asi 5 básní), jsou cennější než obě pozdější jeho knížky ščipačovských, oficiálně přijatých překladů, právě tak jako jeho překlad Tichonovovy básně Ve dveřích stála, otištěný v poválečném Kritickém měsíčníku (cituje jej Ivan Blatný ve své básni Dějiny). A Fryntův překlad Prologu a 1. zpěvu Pasternakova Spektorského je jeden z nejzajímavějších pokusů o českého Pasternaka - a dočista zapadl počátkem roku 1948 v Seifertově Kytici... Většinu Fikarových rozptýlených překladů jsem (po domluvě s ním) shromáždil ještě za jeho života. Bude třeba sebrat a připravit k vydání i ty ostatní, ať už se v dohledné době uskuteční nebo ne...

(1976)

Fryntovy drobné překlady různých básníků, roztroušené po časopisech, jsou fascinující četbou. Ano, je to *knih* různých překladů ze světové poezie. Ale takových překladů, jakých je v každé generaci schopno jen několik lidí. Je to kniha nádherné české poezie.

(1976)

V antologii Jakou barvu má srdce se Hrubín pokusil smířovat nesmiřitelné. Iluzorní představa, že nakonec všichni jsou tak či onak dobří, ta maloměstská víra v inter-

nacionálu - nebo aspoň nacionálu - „slušných lidí“, přezívající i v socialismu?

Jenže ti „slušní lidé“, které byl ochoten brát, měli na kontě z padesátých let volání po popravě toho či onoho - a koneckonců jejich chimérická „slušnost“ nešla ani tak daleko, aby Hrubínovi dovolili do antologie zařadit aspoň jedinou báseň jeho starého přítele Ládi Dvořáka. Sen o smíření, o tom, že lze začít znova, je vždycky utopie.

(1979)

Roztroušené překlady *francouzských básní*, které jsem v životě přeložil:

Musset (1 báseň, rukopis, ještě v Humpolci na gymnáziu)

Maeterlinck (1 báseň, rukopis, také v Humpolci na gymnáziu)

Verhaeren (6 básní, publikováno)

Elshamp (publikováno)

Delacre (publikováno)

Prévert (publikováno částečně)

Verdet, Andrè (2 básně; asi v polovině 50. let; nepublikováno)

Verlaine (1 báseň, Chanson d'automne; publikováno po 20 letech ve výročním tisku Odeonu)

Rimbaud (1 báseň, přeloženo počátkem roku 1977 z pocitu zhnutí uprostřed kampaně proti chřadnutí)

Tardieu (nepublikováno)

Apollinaire (3 básně; počátkem jara 1979; pro výbor Ády Kroupy do Odeonu)

(1979)

Ad memor: při četbě antologie English Verse (Ronalda a Margaret Bottrallovy) - nejruznější antologie americké a anglické poezie pročítám pořád, když jsem unavený mezi prací, po práci nebo před spaním, když se mi nechce číst prózu; při četbě téhle antologie jsem čirou náhodou zjistil, že latinský refrén *Timor Mortis conturbat me*, kterého použil Rexroth ve své elegii za Dylana Thomase (Nezabiješ), je převzatý z básně starého anglického básníka Williama Dunbara Lament for the Makaris. Dunbar žil v letech 1465-1520. (Druhý letopočet se v knihách uvádí s otázníkem.)

(1980)

Řídící centrum, rozhodující o „velikosti“ a významu toho či onoho básníka, v USA neexistuje. Ani pokud jsou básníci živí a píšou, ani po jejich smrti. Zatímco například Kenneth Rexroth považuje Carla Sandburga (v 60. letech, nikoli v letech jeho slávy na počátku století) za dominantní, vůdčí a neodmyslitelnou postavu americké poezie, Roy Harvey Pearce ve své knize *The Continuity of American Poetry* (z roku 1961) o něm píše málem pod čarou, nezmiňuje se o něm samostatně, zabývá se jím jen zároveň s Vachelem Lindsayem, kterému dokonce jako by dával trochu přednost, ale v zásadě o obou říká, že vyhovovali populárnímu vkusu, nepřinášli nic nového, že jsou to básníci, u nichž je důležité téma básně, poněvadž samy o sobě, jakožto autonomní poezie, jsou jejich básně nezávažné. Nebo jiný příklad: ve všech těsně poválečných antologiích současné americké poezie i v knihách či statcích o ní - ještě skoro do 60. let - byl Archibald McLeish uváděn jako jeden z nejvýznamnějších básníků současnosti: vzpomínám, že jsem se ve všech těch knihách jeho veršů něco načel. Dnes je skoro zapomenutý, pokud některý konzervativnější antologičtina nějakou jeho báseň ještě zařadí, div se za to čtenářům neomlouvá.

(1981)

Spoléhat se výlučně na americkou kritiku může evropského editora jen dezorientovat. Americká kritika je pochopitelně diferencovaná. Každý kritik má své oblíbence a jiné básníky opomíjí nebo dokonce zahrhuje, podle toho, co sám od poezie žádá. Podobně je tomu i s literárními cenami; vyjadřují většinou jen názor určitých kruhů nebo skupin.

V současné americké poezii najdeme extrémně vyhraněná křídla, jejichž představitelé se navzájem potírají a často vůbec neuznávají za básníky. Existuje také početný a diferencovaný střed; jeho prominenti bývají přijatelní oběma křídly. Tato situace se odráží i v amerických antologiích. Každou totiž pořádá nějaký básník, redaktor či kritik, a ten je buď sám představitelem určitých poetických tendencí, nebo má své básnické přátele. Běžně jsme se setkávali s tím, že básník, který v jedné významné antologii

figuruje jako prominent, není v jiné, právě tak významné antologii vůbec uveden.

(1965, psáno spolu se Stanislavem Marešem)

Ty básnické antologie, almanachy vycházející v letech mého mládí - v 50. letech -, to nebyly ani tak antologie - spíš *šantologie*.

(1981)

Šedivé ráno prvního dne v roce. Pruhy vodové šedi na nebi nad kbelským letištěm. Zamženo. Není mráz ani teplo. Sídliště vyspává ještě teď, v půl jedenácté dopoledne. Dělbuchy odpalované z oken duněly mezi paneláky do tří do rána. Z čeho se radovali ti, co je odpalovali? Včera jsem kvečeru dokončil přepis Fryntových Písníček bez muziky, textu, který u mne leží od roku 1977. Se sestavením a s uspořádáním jsem byl hotov už loni v létě (při návštěvě v Kolkovně mi Ada dala ještě třetí rukopis, kde bylo několik věcí a variant, chybějících v prvních dvou), ale za celý podzim jsem si v té věčné překladačské honičce nenašel dva a půl dne, abych text přepsal (a musel jsem jej přepsat sám, poněvadž výběr z variant a všelijaké ty jazykové jemnosti a špilce by písárka mohla povorat). Šel jsem spát asi ve dvě v noci a v posteli, v prvních hodinách nového roku, jsem listoval v sešitu, kde mám, taky už řadu let, poznámky k projektu antologie české poezie, kterou chci sestavit - třeba jen proto, aby zůstala v rukopise. Název pro ni mám: *Jiná antologie*. A mělo by v ní být (za posledních 60-80 let) to, čemu se editoři oficiálních antologií vyhnují, co je - *myslím* - cenné, ale co se z těch či oněch důvodů obcházelo, ignorovalo - co zůstávalo nepublikováno, zapomenuto v důvody nepřístupných časopisech, někde na okraji, bagatelizováno... Ale neměly by tam být jen verše básníků, kteří nesklidili svou slávu, ale i neznámé, potlačené, odkopnuté (třeba samotným autorem) verše básníků, kteří přistoupili na svou prezentaci ve falešném, oficiálním kostýmu. Zatím tahle jména: ale smysl toho, proč právě ona a ne jiná, vysvitne teprve z konkrétních básní - u každého je úhel, z něhož je viděn a zařazen, jiný, individuální; někdy jde o fragmenty z práce lidí, kteří psali poezii jen krátce; u jiných (Kříčka, Kriebel) by chtěla antologie ukázat, že v drti a šterku je několik démantů, a podobně... Zatím tedy tahle jména: Deml, Zahradníček, Blatný, Orten, Zbyněk Hejda, Kolář, Ladislav Dvořák, Petr Kříčka, Kolman-Cassius, Otokar Fischer (?), Hanuš Bonn, Fikar, Hauková, Wenzl, Diviš, Hanč, Brousek, Kostohryz, Weiner, Reynek, Stanislav Mareš, Josef Jedlička, Wernisch, Palivec, Kainar (neznámé věci), Valja (několik málo textů, stejně jako u Bonna), Zbyněk Havlíček, Frynta (věci publikované v mládí + překlady z Pasternaka, neznámé), Kriebel, Theer (?), Ludvík Kundera, Josef Topol, Karel Zlín (Machálek, žijící nyní v Paříži).

(1982)

Ad memor: Shánějí teď a sepisují kdejaký starý Kainarův veršik, ale mám dojem, že o celé řadě roztroušených publikací nevědí (válečné publikace ve výtvarnických časopisech, jednu nebo dvě publikace v Čs. šachu)... Tuhle se mi vynořily čtyři verše z jakéhosi Kainarova pamfletu z počátku 60. let na tehdejšího ministra školství Kahudo; /— / pamflet byl delší, ale zapamatovat jsem si jen ty čtyři verše:

Kahudo, Kahudo,
kdo tě natřel na rudo?
To ti hoší z Polbyra,
tam se to tak natírá.

(1983)

Výbory z Nezvala vycházejí (v Československu) jeden za druhým, jejich počet jde do desítek, ale jejich editoři znají své prameny „tak dobře“, že jedna z Nezvalových vůbec nejkrásnějších básní, Vitr v klíčové dírcce, byla (v tomto státě) otištěna prvně a naposledy v roce 1939. Zrovna tak Bieblova báseň Odchod (Milenko, to je to známé panoráma) - ta po válce také nikdy nevyšla.

(1984)

Prameny:
Obeznamení s noci (Praha 1967)
Jak se dělá báseň (Praha 1970)
Jistota nejhrošího (Praha 1991)
Celý život (1), (2) (Praha 1992)
Zeď vzpomínek (Brno 1992)

Připravil NORBERT HOLUB

ZE SLEZSKÉ

„Slezská literatura 1901 - 1905“

„Hodinky“ a „breviáře“,
„zbožná k lidu provolání“,
„Kalvarie žibřidovské“,
„O zpovědi“ - „O pokání“ -

Sláva Bohu! Jen když kape!
Pršet zrovna nemusí.
Však i malá krůpěj jedu
velký život udusí -

Slezský věstník 12, VIII, 15. červen 1905

NEPAMĚTI

Takto charakterizuje nepodepsaný autor literaturu, která vznikala na začátku našeho století ve Slezsku. Soud přísný možná příliš, ale v podstatě pravdivý.

V severovýchodomoravské a slezské poezii tohoto období můžeme rozlišit několik tendencí. Určovány jsou jak zdejším zpožděním počátku národního obrození, tak střetáváním s celonárodní poezií. Velký vliv si pochopitelně získal Petr Bezruč, i když spíše jako symbol slezského českého lidu než svou osobitou poetikou. Můžeme se tedy setkat s lidovou inspirací u Arnošta Chamráda, návazností na lumírovce a později částečně na Bezruče u J. F. Karase, epigonství dekadence u Otakara Tenglera, polemikou s Bezručem u Č. Ostravického apod.

Jmenoval jsem prozatím autory, kteří měli vyšší umělecké ambice (ač je obvykle nenaplnili). Na stránkách slezských novin a časopisů však nacházíme mnohé další. Psali vesměs tendenční časové verše často agitačního charakteru, reflektující soudobou svízelnou národní a sociální situaci. Jejich jména již zapadla (často se jedná o pseudonymy dnes již neprohlédnutelné), je však myslím užitečné si jich všimnout. Jsou svědectvím o nadšené práci českých vlastenců, ale i o tom, že skutečnou poezii nevytvoří pouhá správná (snad) myšlenka. Jak napsal recenzent Ostravského deníku o dramatu Hanka J. Vršovského a J. S. Kateřinského: „Dobrá vůle na poezii, ani k účelům vlasteneckým, myslím, sotva stačí.“

Dvanáct básní ze slezského tisku počátku století, které vám předkládáme, přijměte jakkoli. Alespoň se dobře bavte.

Pisničky našeho staříčka

(Mařence T. ze Slezska
věnuje Moravan)

Pod, junače, zpívat po našimu,
pod, hoj dupni, zazpívej tu našu,
ať si jini klavír bříňčú,
my zas husle, dudy o krmašu.

Pod, junače, čapku v poval hore,
nic se něstyd' za písničku česku,
jini zpívú s dekadenty,
my zas s věrnu posud' chasu vessku.

Co nam po nich! Ať se cuzák směje,
šak z nás edem už tak dlúho tyje;

deprem sobě zazpívamy,
potem jemu zahrajemy - v kyje!

Opavský týdeník 85, XXXV,
29. říjen 1904

Pisničky našeho staříčka VIII

(Mařence T. ze Slezska
věnuje Moravan)

Co chudak všeccko na tym světě skusi! -
Tu v lidomornách modernich nabobu,
kaj zněna zlata milosrdí dusi,
kaj buržoa svu robi racu honi ke hrobu
a v mraznym smichu tepe její děti,
českemu synu po cizimu kaže pěti -
Tam cosik člověk skusit musi.

Sem chudy proletař jen z třídy raju,
šak srdce česke přece v nitře chovam,
však v srdcu přece k svemu Bohu plaju
a česke písně pro drahu vlast v srdci
snovam -
Šak ale „vlastencem“, jak ja chcu byti
- a všadě! - hned mě biju karbačnici líti,
ež česku krev mi vystřebaju! -

Opavský týdeník 87, XXXV,
12. 11. 1904

J. S. Kateřinský
Chléb náš vezdejší

(Příteli Jindrovi H. Vršovskému
věnováno)

Na kámen u cesty si sed';
by jedl tvrdý panský chléb.
Měl krví rudou zalit hled
a lety zasněženou leb.

By jedl tvrdý panský chléb,
zastavil v cizí brázdě pluh,
jenž srdce jeho ryl jak hřeb:
neb dusil raba panský dluh.

Zastavil v cizí brázdě pluh
a duši projel vzteku hrot:
„Svou krví kropíš vlastní luh,
však cizinec jí jeho plod -!“

A duši projel vzteku hrot,
když v landauru jel s paní pán:
„Gott, gib uns täglich unser Brot -“
Rob oral tiše panský lán -

Opavský týdeník 83, XXXVII,
24. říjen 1906

J. Vršovský
Buď vesel, synku -!

Kárali přátelé smutné mé písně:
„Pořád jen lkavými stony nám pješ,
nařkáš; zvesela zapěj též, brachu,
rozjasni líce, vesele břínkni
do strun.

A napij se napij se vína,
odhod ty ponuré myšlenky, které
kazí nám náladu; zažeň je v dál -
buď vesel, jásej.“

Tož, přátelé drazi,
napiji vína se, opilý okem
rozmarňe dívám se, nejisté prsty
do strun jsem ponořil, nuž, slyšte zpěv:
Chachacha, dýkou mám protnuté
srdce,

krůpěje poslední z něj vytékají...
Ptáte se, kdo jí tam vrazil?
Pohleďte k Berlínu. Vesele žije
monarcha Modré a veselí jsme my,
tancujem, výskáme, bratrem jej zovem,
hrdi jsme na něj a na jeho slávu.
Hoj, proto, přátelé, dolijte číši
nektarem burgundským, fukneme sobě,
a já vám zapěji zvesela ještě:
Míval jsem milenku v chudičké chýži,
dál stála továrna pruského pána.
Mariičce chamtivý Prušák strh věnec,
Opavice chladná teče hned vedle,
zanesla Mariičku až k moři kamsi...

Dolejte burgundským nektarem číši!

Opavský týdeník 23, XXXVIII,
20. březen 1907

J. Vršovský
Boj

Den narození Mesiáše zavál
svým hebkým křídlem nade světem,
do srdce vnesl pohled nebe jasný.
Však tobě ne, ty chorý slezský muži,
co v bolestech a přece klidně, tiše
náručí smrti chladnou objet zpola
na lůžku dřímáš. Kolem tebe stojí
Tvé drahé děti, milující žena,
proud slzí těžkých smáčí líce horké
a tiché štkání zvedá prsa bolem.
Ty neslyšíš jich, duch Tvůj jinde bloudí
a zrak Tvůj kalí jiná bolest, větší,
co rve ti srdce, v duši chorou pálí.
Ty's v duchu slyšel jásat lid Tvůj drahý
nad Mesiášem darovaným světu...
»Kdy Mesiáše sešleš Slezsku, Bože?«
Tvé bolem pobledlé si šeptly rety.
»Kdy zajásáš, můj dobrý lide slezský:
„Již Mesiáše máme, radujme se“
Kdy chmurný Praděd rozjasní své čelo
a usmířený lid si v náručí padne?«

(Roj černých myšlenek:)

Lid Tvůj v hroby černé klesne
jako klesli bratří Tvoji
tam na Modré; smečky běsné
nade hroby jejich stojí.

Tvrdé pěsti od Berlína
vpřáhnou bratry v jármo klaté,
odměnou jim bude slina,
biče hvízd za žalmy svaté.

Vytrhnou jim srdce z těla,
zadeptají v tvrdou půdu
a krev zemi zbarví vřelá;
kopat budou zlatou rudu

Němcům bratří pokošení;
zapřažení ve pluh budou
klesat v brázdě vysilení,
s čela stírat rosu rudou.

Nač Tvá práce všechna byla?
Rozplynou se ideály
Tvoje, o čem duše snila,
pruské drápy rozedraly.

Usni, usni, bratří Tvoji
za tebou též skloní hlavy,
tmavé hroby bolest zhojí,
tmavé hroby kol Opavy.

(Zpěv andělů v dáli:)

Nezoufej, nelkej, ty dobrá duše,
Tvůj lid se zvedne z poroby hrobů,
nezmírej těžce v neblahé tuše,
slyš vzdorné hlasy německých robů.

Zářivé slunce svobody vzejde
nad zemí Tvoji, zalije jasem,
co dosud ve tmách, i v srdce vejde,
a lid Tvůj dobrý radostným hlasem

pozdraví slunce. Zapadnou v zemi
pochmurné mlhy; katové kletí
bezmocně v koutech svinou se němi,
okovy lidu s rachotem sletí...

Tvé zraky kalné zazářily blahem
a ret se sevřel v tichém pousmání.
Naposled dechlo tělo vysilené
a duše spěla ke sboru bílých pěvců.

Opavský týdeník 101, XXXVII,
25. prosinec 1906

J. S. Kateřinský
Sen

Zde zámek přede mnou. Zdi kryje mech
Tak smutně zří po mnoha roků stech
a chladně tak, jak zemřelého dům:
na stezkách - kopřivy a v sále - rum.

U krbu, na němž rodný oheň zhas,
stařena divná - divnější však hlas,
jímž s dábílím smíchem skuhrá tuto
zvěst:
„Žil národ před věky - dnes zaklet jest.“

Opavský týdeník 102, XXXVIII,
25. prosinec 1907

J. S. Kateřinský
Ukolébavka

Spi, dítětko, spi, mé robě,
zazpívám já k spánku tobě,
spi, mé dítě, spi jen sladce,
smutně v duši dnes
jest tvój matce.

Spi, dítětko, spánek sladký,
pláče srdce tvój matky,
spi jen, jedináčku milý,
v hrud' tvé matky, věz,
se stesky vryly.

Spi, dítětko, andělíčku,
stroji na tě chytro léčku
lidé zlí; tvá trpí máti:
nad kolébkou tvou
jíž stojí kati

Spi, dítětko, drahé robě,
jazyk chtějí vyrvat tobě,
lidé zlí, ach kati krutí:
do školy tě zvou,
řeč cizí nutí.

Opavský týdeník 58, XL,
28. červenec 1909

A. Rudnov
Ostrava s Vítkovicemi

Pohlédni na východ! Vidíš, jak v dáli
škaredá mračna se nad obzor valí?
To Ostrava dýchá s Vítkovicemi;
otec tam se synem robotí v zemi.

Hučí to, rachotí, syčí a tříská,
vzdychá a kvílí, chcechá se, výská -
Tak Ostrava mluví s Vítkovicemi;
dva dni tam žítí už zmrzelo se mi.

Na večer rudé se jazyky plazí
z vysokých hrdel, kterými hází
zlato prý Ostrava s Vítkovicemi
davům, jež valí se cestami všemi.

Jedem čpí slova, dech; oheň kol tebe -
praží a zdraví i mravy ti střebe:
Peklem je Ostrava s Vítkovicemi;
tisíce letí v ně za tisícemi.

HOMEOPATICKÁ HLÍDKA

5. ochranná dávka historického optimismu

Uhlířští chlapi, z dřiny hrbatí,
kteří za sebou mourem sviní.
Nevadí!
Co si za leta vzali jiní,
z nás každý frajersky zaplatil.
Nevadí!
Hřála nás vždycky uhlířská víra.
Nám jste se mohli koukat do všech karet.
Nevadí!
Jsme-li dnes pro vás jen parta pro lazaret,
z něhož se - kampak? - výhled pootvívá...
Nevadí!
Černí jsme. Vrásčítí. Ale s vtípem.
Nám křídlovka soudruha zatroubí
(nevadí!)
až z lazaretu navždy vyjdem „na houby“
v útvaru vždycky hvězdně pěticipém.
Nevadí,
že na nás ti, co nás sotva znali,
dovolí vzpomenout jen jako na čas minulý.
Nevadí!
Nikdy jsme nebyli panské sako, čpící pačulí.
Nikdy jsme nebyli měšťácky malí.
Byli jsme „uhlířští“, otrískaní.
Navždy sobě rovni - a nepoddaní.
Nevadí!
Vždycky s vtípem v útvaru pěticipém.

(Z básně Pavla Bojara Uhlířská víra)

Herbert Trosko

Houplost

Jednou ráno mladichvostovi houplo. To se muselo stát zrovna dneska, pomyslel si rozmrzele mladichvost, takhle přece nemůžu do kuchyně. Jak bych se ukáznil? Přemýšlel, přemýšlel, stan pořad juká po pokoji. Už to mám! A vskutku měl to. Začal myslet na plíčky na smetaně a v mžiku byl tábor zbořený.

Tak tedy šel do kuchyně, kde mu matka připravila snídaní. Seděl, pil čaj, kousal chleba s máslem a marmeládou (oddechový čas) a přemýšlel. Co když to bude zítra znovu? Co budu dělat? No, tak si vzpomenu na plíčky a jsem za vodou. Ano, to je ono! Jenže když každé ráno budu muset myslet na plíčky, bude mi pak tak špatně, že si vůbec nebudu moct čistit zuby, jako jsem si je nemohl vyčistit dneska. (MUDr. Komnata na něj v rouše zahrozil prstem.) A co když to přijde znovu dřív než ráno? To je peklo! Co teď? Rozhodl se, že zajde za jiným mladichvostem, který se již zabíhal, a matce pro jistotu poručil vařit plíček.

Druhý mladichvost řekl mu: „Inu, je ti třeba nějaké baby valchovat. Máš nějakou vyhlídku?“

„Ano. Jednu jambistku ze sousední vsi.“

„Na jambistku sere pes, to bude jistě tělo mindrákem všelijak pokroucené. Chce to nějakou manekýnu.“

„Kdo to je?“

„Ty nevíš? Kurev deset, to jsou přeci ty baby, co všady možné špulí.“

„Kde a co?“

„No, ty baby v časopisech a v televizi, to bych z tebe poslal plot!“

„Aha. Ale jak se k nim dostanu? A vždyť se jim určitě nebudu líbit.“

„Musíš ject do města, zajít za nima a ukecat je.“

„Ukecat? Jak?“

„Třeba já, jó, dělám to tak, že jí nejdřív vysvětlím, že není možný věřit tomu, co vidíme. Vemu jí k zrcadlu a povídám, ta piha, co máš na prave tvářičce, je tady v zrcadle, jako bys jí měla na levej. A vona: No, jó, fakt! No, a pak jí stejně tak ukážu v zrcadle svůj ksicht a řeknu, že to, co vidí, není muj obličej, že je naprosto obráceně, tady že vypadám jako šered, a ve skutečnosti sem přitom fešák, a vona řekne: Aha! No, a je to pod střechou.“

„Tak děkuju,“ poděkoval první mladichvost a s rozzařeným obličejem běžel domů, a ani si nevšiml, že k obědu snědl plný talíř plíček. Jen seděl, zasněně se díval do stropu a říkal si, to bude zejtra ve městě s těma manekýnama jebačka!

Přítom si neuvědomil, že ne každá manekýna má na pravé tvářičce pihu. Jenže čert ví, jestli mu po tom talíři plíček vůbec druhý den ráno houplo.

A jambistka to dál mrskala: důlek, vodorovná, důlek, vodorovná...

...

Vídám je častokrát; v košili modré chodníčkem za humny k Ostravě pílí v neděli večer i v pondělí ráno horníci „na šichtu“. Kěž je Bůh sílí!

V sobotu domů se po krušné práci tatíček se synem na chvíli vrací. U cesty hospoda; staví se rádi, trpký svůj život si - kořalkou sladí.

Rotšild a Gutmann jsou boháčů králi. Robům, co životy v zástavu dali, v Ostravě platí i ve Vítkovicích; - za deset roků - jdi! - Smrt drápy v lících.

Čtrnáct let děvuse. Přede dnem hbitě s uzlíčkem do služby k Ostravě kluše, růžičky ve tváři - nevinná duše. - Satan už rozpíná záhubné síť.

Anděl tě opatruj, chudobné dítě!

Opavský týdeník 25,
XLI, 26. březen 1910

A. Rudnov
Nebezpečí

Kořalka je v modě, pivo já však chválím čistou vodu; není prý to spravedlivé národní tu trhat shodu.

Staří známí do půl noci v hustých mlhách nikotinu, já však raděj za slunečna v přírody se bavím klínu.

Když jsou mračna, když se leje, často hrozné bijí blesky: co se to dnes v Slezsku děje, jak náš trpí národ český.

Trpí - zástím nepřátelským, trpí - vlastních dětí vinou. - Bdělejších nám třeba stráží, supí krouží nad otčinou.

Opavský týdeník 67,
XLII, 30. srpen 1911

Alena Jizerská
- za nápad smělý -

Srdce bych dala, život svůj celý za jedno slovo, za nápad smělý, za jednu píseň dýšící silou, vnuknutou v mysl tajemnou vilou, dýšící silou, dýšící bolem, hrůzou a mstou, jež nese se kolem, zoufalou píseň zvoucí nás k boji, jímž bychom došli k pohádce svojí, k pohádce čárné, z dále jež kyne, v srdce se naše úlisné vine, k svobodě toužné, jež se tu ztrácí, tu se zas před nás vábivě vrací.

Setrást ta pouta chtěla bych písní, zbavit se bolu, zbavit se tísní, ohromnou silou potřásti hlavou, slova nech páli vařící lávou, že žijem nyní, že chceme žít dále, věčně že stát chceme na půdě svojí - že chceme dojít k černému zdroji - odvahu jenž dá, sokolí vzlety, řekne nám všemi slovy a vzněty: že máme žít, k metě své spět, že máme chtít vykřiknout v svět: poslední nejsme v národů radě, poslední nejsme v rozumné radě.

Stále jsme svoji, ve svojí síle i v burné touze do každé chvíle i ve svém bolu, v slabosti každé byli jsme, teď chceme být, budeme zase - hrdinští, rytířští v každíčkém čase: Stále jsme svoji.

Noviny Těšínské 11, XV,
13. leden 1909

Frýdek 21/I. 1909

V taneční síni valčík zazněl něžný a řada dívek, motýlů rej sněžný tak rozptýlil se v tanečním tom ruchu, jak kapky dešťové, jež na květinách září a dívky tančí - úsměv mají v tváři.

Jen jedna netančí a skromně stranou sedí - po roji veselém jen zadumaně hledí... a ruku tlačí k čelu trpkou písní - Ret chvěje se jí sladkobolnou tísní - Proč netančí, proč taký smutek jeví?

Snad o veselí, o veselé hudbě, jež víří sálem dívka bledá neví... a dumá jenom o své kleté sudbě? Když mládí první zdobilo jí líce a v očích měla divů na tisíce, tu hocha poznala, měl jasné oči v jichž jasu div se dívce nezatočí svět celý s každým nejsvětějším cílem a se vším přehádným uměním dílem.

Jej milovala. Sladkým, věčným hledem, jímž oko zahořelo v líci snědém... On líbal ji a líbal tisíckrát a přísahal jí city svoje svaté - Leč čas vše mění. Mění také lásku, v báj mění příšernou tu sladkou zkazku.

Ten hoch, kterému přízeň věnovala, jež potom láskou vroucí milovala, ten zradil ji - však neopustil zcela - dál sáhala svěfepest jeho smělá - To příběh prostý - Spoustu měla statků - krás plno v truhle - Chtěl je „na památku“ -

Pak zmizel - Ona pozbyvši tak klidu i statků pozemských - pak měla bídu.

A teď ten ples, a lidé jásají, a lidé plesají a hýří, nepomní, že duši znavenou tím jenom drásají -

Ba každý diví se, že stařena smrtých očí proč na rej hledí z podobočí a netuší, že dívka vlastně dumná si v myslí opakuje slova šumná - jež děl jí on.

Zestárla předčasně. A četné vrásky a mnohé šedí postříbřené vlásky teď oklamají, hledíš-li jen klidně. A z oka blesk, viz pěst jak se tu svírá, tu s čela bílého zas rosou potu stírá, viz slzy, jak se z očí teskných roní - jak na rukách tu bílých okov zvoní.

Už víte, kdo tou dívkou-stařenou, života vírem časně zmařenou? Už cítíte ten smutek prokletí, jež námi vane celé století? Ha, teď už víte snad též, kdo to byl, jenž v mysl jasnou bol a kletbu vryl?

A my tu jásáme, my tančíme tak lehce, a s lesklých parket ani se nám nechce. - Jí okovy na rukou chřestí temně - Mně též se oko přitom rosí jemně. -

Oh, Těšínsko, ty duše důvěřivá, ty dívkou milující, vzácně snívá, buď hrdější, vždyť v úporném tu boji ty stojíš, za tebou pak bratři řady stojí.

Noviny Těšínské 14,
XV, 23. leden 1909

Připravil ZDENĚK SMOLKA

Mám fůru historek, mohl bych je prodávat všemožným tatrmanům a ještě poslat do televize. Do všech tří. Mám tolik historek, až se bojím, že začnu trpět historickou zkušeností... Tak jo, aspoň jednu, ale víc ani tůk... V prosinci pořádalo Ministerstvo zahraničních věcí konferenci o Rómech, o majoritě a minoritách, o multikulturalitě a multiethnicitě, o toleranci ve střední Evropě (jsme z jedné krve, ty a já anebo všichni lidé bratři jsou). Všechno proběhlo v cajku. Přednášející přednášeli, posluchači poslouchali. K lepšímu vstřebání informací a také možná kvůli přiblížení zkoumaného hrála taktéž cikánská kapela (rómská

kapela mi nejde přes pysky ani přes klávesnici). Když bylo vše odříkáno, přišel zástupce pořadatelů za šéfem kapely a chtěl se s ním domluvit, kam má být poslána faktura. Róm chytí dotyčného pod krkem a „zvýšeným hlasem, emocionálně zabarveným, mu sdělil, že jestliže nedostanou českou měnu v hotovosti, tak mu pomocí zvětšeného úsilí své horní končetiny roztáhne ústní otvor do velikosti odlišné od světového průměru...“ Tak se přednášející i posluchači složili, protože tolerance, ta holt musí být... Ejhle člověk! Za 968 920 minut začíná 21. století.

Knihy

Země česká?
Země dobrá!

Nestává se často, že moderní edice starších literárních děl zasáhnu do aktuálních diskuzí o obecných otázkách české kultury. Knize, kterou zde recenzujeme, se to může podařit. Kromě toho, že máme před sebou edici objevující dosud téměř neznámé prozaické dílo pozdního baroka, jde zároveň o příspěvek k dnešním polemikám o české identitě, o podstatě českých dějin, o oprávněnosti českého národního obrození apod. (nejednou se v těchto debatách dochází až k zpochybnění smyslu národní existence, na tyto hlasy nedávno ve Tvaru [č. 21, 1998] polemicky reagoval článek Oldřicha Čálka Etnicita a ztráta soudnosti).

Už svým názvem se anonymní kniha, která původně vyšla v roce 1754, staví na odpor všem lhotejným a pochybujícím - **Země dobrá, to jest země česká.** Brněnské nakladatelství Atlantis vydalo její edici, graficky pěkně provedenou, v roce 1998 jako první svazek nové řady Thesaurus absconditus. Ta by měla ve vydáních určených širší čtenářské veřejnosti zpřístupňovat dosud málo známá díla starší literatury v českých zemích. Mladé pražské bohemistky, Ivona Kučerová a Lucie Medová, připravily edici pečlivě, zvládnuly obtížný úkol transkripce literárního díla z poloviny 18. století (pro barokní památky totiž neexistují dosud pevně konsolidovaná pravidla přepisu) a své ediční zásady velmi podrobně popsaly. Editorův proklamují úsilí o „maximální zachování charakteru dobového jazyka“, přesto se v několika případech od tohoto záměru vzdávají, např. v rovině syntaktické, kde proti původnímu stavu zavádí v podstatě současnou interpunkci. Podrobně vysvětlivky k edici si nemohly všimnout otázky pravdivosti historických údajů díla (jde o vydání, jež představuje text jako literární, nikoli historickou památku), v několika případech však může nezavěšenému čtenáři komentář chybět při základní orientaci v díle - např. čeští panovníci, kteří nesou jméno Václav, jsou v díle označováni jinak, než je dnes běžné - Václav III., zavražděný v roce 1306, zde figuruje jako Václav V. apod. Vysvětlivky se bohužel neobešly bez chyb: např. na s. 283 je místo českého knížete Břetislava I. uveden Boleslav I.

Jaké literární dílo máme vlastně před sebou? Kniha se opírá o dějepisnou prózu a hojně cituje kronikářské práce svých předchůdců. Daleko nejčastěji se obrací k Poselkyni starých příběhů českých Jana Františka Beckovského, oblíbené četbě 18. století. Přebírá z ní celé dlouhé pasáže, ale využívá ji též jinak než doslovnou citací. Stálo by jistě za námahu podrobněji popsat rozličné mezitextové vazby mezi těmito dvěma díly, ale bylo by zároveň žádoucí vydat v moderní edici také Beckovského knihu. Zařazení Země dobré mezi dějepisné texty ovšem není jednoznačné. Chronologická kompozice, v historických textech humanismu a baroka téměř závazná, je zde mnohokrát porušována a ve velké míře se naproti tomu uplatňuje princip tematický. Eduard Petřů, autor jednoho ze dvou doslovů k edici, věnuje určení žánrové podstaty Země dobré značnou pozornost. Ukazuje, že dílo nenaplnuje žádnou z tehdy běžných funkcí dějepisné prózy, není tedy dílem, které především shromažďuje fakta a historické prameny, není ani historickým textem s dominantní mravně-výchovnou funkcí, ani historickou beletrií, upřednostňující zábavnou funkci (i když je nutno říci, že o zábavné, hrůzostrašné i záračné epizody není v díle rozhodně nouze). Hlavní intencí díla lze vidět v podpoře národního vědomí, v obranném patriotismu.

Právě tato rovina knihy nabízí prostor k obecnějším úvahám. Podnikl je už v Literárních novinách (č. 50, 1998) Alexandr Stich (ten se také už dříve pokusil zrušit tajemství anonymity Země dobré, protože vyslovil hypotézu, že autorem díla by mohl být známý benediktýn Josef Bonaventura

Pitr). Stichův obsáhlý článek zdůrazňuje, že posláni knihy leží v trojici slov jazyk, národ, země, přesněji řečeno v tom, že autor položil mezi tyto pojmy rovnítko, nekompromisně ztotožnil, a to dávno před plejádou obrozenců, českou řeč s českým národem a s českým státem. Je zřejmé, že česká nacionální myšlenka není spekulativním výplodem Josefa Jungmanna a jeho kroužku, jak dnes mnozí tvrdí, ale že žila velmi intenzivně už mnohem dříve. Mezi národními obrozením a barokem je tedy zřetelná kontinuita - s touto tezí Alexandra Sticha, jež se ovšem v naší kultuře neobjevuje poprvé (vyslovoval ji už např. Josef Pekař), lze jistě souhlasit. Našli by se pro ni i další důkazy, a to i na poli čistě literárním, v oblasti poezie nebo dramatu.

Národní nadšení autora je zřejmé z několika pasáží Země dobré. V závěru uvádí, že knihu napsal pro „milé pány vlastence“ a též, aby „milé české vlasti“ prokázal náležitou vděčnost. Toto zanícení pro vlast je mnohokrát velmi vyhoceno. Hovoří se o napjatých vztazích s Němci i s Poláky, ale útočí se též obecně proti cizincům v Čechách: „Čechové přílišnou vhlídností a dobrotou sami sobě velice škodí, neb se vidí, kterak mnozí národové den po dni v Čechách s nemalou újmou vlastencův se osazují, neb samá Praha co cizího lidu vyživuje, dávno jest o ní mluveno, že jest špitál celé říše.“ (s. 216) Řadu let před Zemí dobrou hovoří podobně o krajně nežádoucím pobělohorském přívalu cizinců do Čech Bohuslav Balbín ve své latinské Rozpravě na obranu jazyka slovanského, ale analogické pasáže bychom našli i v literatuře humanistické a renesanční (srov. ostré útoky proti cizozemcům v Pamětech Mikuláše Dačického z Heslova).

Lpění na národě a jazyce v Země dobré je však třeba blíže objasnit, dosavadní úvahy o knize nevystihly plně jeho specifičnost. Při líčení dějin stojí autor pevně na půdě církevní historie, české dějiny programově chápe jako dějiny zápasů katolické víry (klíčovým dějištěm líčení se mnohokrát stává chrám sv. Víta). Proto pracuje s velmi statickým chápáním a hodnocením dějinných událostí. Pravda je už dávno zjevena Písmem a je ji třeba jen odkrývat. Takto se do Země dobré dostává množství rozsáhlých biblických parabol a tak je např. kněžna Drahomíra pravidelně označována podle Starého zákona jako Jezábel. Náboženství je určující také pro vlasteneckou rovinu díla. Dobrý vlastenec musí být podle autora rozhodně dobrým katolíkem, odcizování národu je spojeno většinou se zradou pravého náboženství. Nekatolictví vychází vstříc cizincům, vpuští nečeský prvek do země (viklefský za husitství a luterský v pozdější reformaci). V tomto důrazu na zachování domácích tradic a víry předků se neznámý autor knihy velmi podobá o několik desetiletí mladšímu F. J. Vavákoví. Také tento milčický rychtář a autor svérázných pamětí je národně uvědoměným obdivovatelem české minulosti, nekompromisním zastáncem protireformačního katolictví, s nímž si český jazykový patriotismus pevně spojuje, ale též horlivým čtenářem Bible a Beckovského.

Země dobrá měla ve své době nepochybně oslovit široké publikum. O jejím zaměření na prostého čtenáře svědčí i to, že část knihy byla vydána v podobě kramářského tisku, na což upozorňuje Martin Valášek, autor druhého doslovu k edici. Už samotné názvy kapitol někdy působí kouzlem triviální poetiky kramářské písně (*O udatném hrdinství pánův českých i také o mlynářích z Doupova*). Není jistě náhoda, že právě dílo nižšího stylu, zaměřené na lidové publikum, bylo uprostřed 18. století nositelem národně uvědomovacích snah. Nemusí nás překvapovat, že vlastenecké ideje širší v době začínajícího osvícenství dílo barokní, mnohými slohovými a obsahovými rysy vlastně již archaické. Zdá se, že tehdejší kultura středních a nižších vrstev, pevně zakotvená v atmosféře katolického baroka a často bezprostředně spojená s katolickým kněžstvem, měla na tzv. národní obrození větší podíl, než si dosud myslíme. Edice Země dobré je jedním z významných důkazů pro toto tvrzení. Uvidíme, zdali se brzy dočkáme i dalších.

JAN MALURA

Výbor z korespondence
Jakuba Demla
z let 1940-1961

V nakladatelství Torst vyšla kniha korespondence **Jakuba Demla**, již editoři Marek Nekula a Jiří Olič dali název podle úryvku z jednoho Demlova dopisu **Přiu to při světle nočním**. Už z toho, že se jedná o jeden svazek, je jasné, že kniha je toliko výběrem z Demlovy korespondence z období 1940-1961.

Jsou zde soustředěny pouze Demlovy dopisy a pohlednice. Kromě toho bylo třeba vybrat z některých rozsáhlých souborů jen jejich části, protože jinak by byly překročeny technické možnosti pro vydání jediné knihy (případně by muselo vyjít svazků několik); nadto jsou mnohé originály nedostupné. Jak upozorňují editoři, nebylo možno do přítomného svazku zařadit Demlovu korespondenci s některými osobnostmi (J. Kapinusem, M. Dvořákem, B. Fučíkem, J. Markem a dalšími), protože je korespondence s těmito lidmi velmi rozsáhlá nebo jsou originály nedostupné. I tak museli Nekula a Olič vybírat z dopisů a pohlednic, které Deml adresoval některým známým a přátelům, neboť i tato korespondence má velký rozsah.

Dopisy a pohledy Jakuba Demla doplňují obraz o životě tohoto velkého básníka: především korespondence adresovaná osobám, které neměly s literaturou nic či mnoho společného (rodině Straňákové, Zenobii Vítězové a Janu Vítězovi a d.). Kromě toho jsou to dopisy, jež Deml psal osobnostem spjatým s literaturou, tedy básníkům, spisovatelům, překladatelům, literárním vědcům (O. F. Bablerovi, Janu Dokulilovi, Jaroslavu Durychovi, Vítězslavu Nezvalovi, Bohumilu Novákoví, Dominiku Peckovi, Timotheu Vodičkovi, Janu Zahradníčkovi a d.). Objevují se tu záznamy všedních událostí i tragédií (myslím, že některé části se blíží vrcholným pasážím Zapomenutého světla), stručné soudy o knihách jiných autorů (např. Nezvala, Zahradníčka nebo Čepa, o jehož Polní trávě Deml napsal, že mu poskytla mnoho potěšení a že je to dílo mistra - str. 230), úvahy o víře, církvi apod. Deml byl nucen žít velmi skromně (hlavně v poúnorové době), byl odkázán na dary přátel a známých - a z nich nadto ještě hostit mnohé návštěvníky. Všechna tato sdělení z jeho dopisů vyplývají. Vedle toho je ovšem Demlova korespondence, především po únoru 1948, jeho téměř jediným existováním v literatuře. Jak známo, psal Jakub Deml především v poúnorovém období poezii a prózu minimálně. Způsobem jeho literárního vyjadřování byla korespondence. Vedle toho můžeme ještě hovořit o jakési mluvené podobě literatury, vždyť Deml musel mnohé a mnohé hodiny strávit rozhovory s hosty, kteří ho v Tasově navštěvovali, případně s blízkými lidmi, které navštěvoval on.

Myslím, že do značné míry je touto korespondencí narušena představa o tom, že Deml žil od roku 1948 v izolaci. Z jeho dopisů vyplývá, že byl hojně navštěvován, mnohdy bohužel proti své vůli (extrémem byly prohlídky, které konali příslušníci Státní bezpečnosti), mnohdy bohužel i lidmi, kteří se mu vnutili do domu. Už dříve, v roce 1939, ve svazku Šlépějí XXIV Proč bychom se netěšili uvedl: „Jakmile vypuknou prázdniny a dovolená, každý skaut, každý vrchní rada nebo vrchní inspektor v. v., každý turista a h. c. tramp má právo obtěžovat básníka a rušit jeho práci a klid...“

Komická je např. epizoda, v níž v dopisu Timotheu Vodičkovi popisuje Deml chování Josefa Jelena, který „mluvil, mluvil a mluvil do dvou hodin v noci a vyzýval nás, abychom vůbec nešli spát a poslouchali ho až do rána, ruce se mu trásly nedočkavostí, aby konečně z aktovky v prasečí kůži vylovil dva rukopisné silné svazky svých veršů, které prý psal v kriminále na záchodových papírkách a zná je všechny i nazpaměť, o čemž nemožno pochybovat, neboť paměť jeho opravdu přesná jak deska fotografická...“ (...) Nedovolil, abychom si to čtli sami, nýbrž „ujal se slova“ sám, četl s patosem, maje za to, že jeho hlas nás přesvědčí a zmejlí a dojme k slzám, a omráčí a nevím co. Nepřipustil, abychom si vydechli, a honem začal nový Zpěv, a tak jsme vyslechli všech Pět... A když skončil

svou Fatimu, chtěl ještě číst verše na české Patrony, ale to jsem snad i drsněji odmítl, a tak jsme se spokojili s několika „Epigramy“, zřejmě ironickými a apologetickými, majícími s ironií a apologií společného asi tolik jako malínský křen s tasovskou lebedou. Mermomocí se chtěl seznámit s Vámi, i rozhodl se, že na ten čtvrtek 26. VIII. přijede do Tasova. Toho jsem se tak zděsil, že jsem mu včera napsal list, jež sl. Rosa oklepla a v němž ho přímo žádám, aby tu cestu nepodnikl. (...) V těch 5 „Zpěvech“ o La Salettě, Lurdech a Fatimě neřekl *vůbec nic*... Zdá se mi, že chtěl jen přetrumfnout La Salettu Jana Zahradníčka, aby nastoupil na jeho trůn nebo si sedl po jeho pravici...“ (str. 259-260 - Demlův dopis z 23. 8. 1953) To Demlovo zděšení z Jelena dalšího pobytu v Tasově v přítomnosti Timothea Vodičky je vskutku půvabné. Ostatně stejně takové je i zděšení plynoucí z toho, že musel vyslechnout v noci Jelenu verše. Kdo zná poezii Josefa Jelena, ví, že už jejich četba je velkým utrpením. Opravdu téměř nesnesitelné a jako za trest muselo být, že je Deml slyšel extaticky recitovat autorem samotným. (Takřka souběžně s výběrem z Demlovy korespondence vyšla memoárově laděná kniha Josefa Jelena Jeden z prokletých, v níž Jelen vzpomíná mimo jiné na Jakuba Demla. Četba této Jelenuvy knihy by mohla být rovněž poučná, zvláště ve světle těchto Demlových dopisů. A to se ještě Deml nedožil mravního úpadku Josefa Jelena v době normalizace, v 70. a 80. letech.)

Sám Deml nepochybně považoval svou korespondenci za významnou, byť opět v knize Proč bychom se netěšili v srpnu 1939 píše, že „demokratická chátka a luza (...) žízňivě a chorobně a chtivě pátrá po *soukromé korespondenci* básníků“. Také proto získaly jeho dopisy „docela novou literární formu“. V jednom dopisu manželům Vítězovým, svá psaní adresoval zejména paní Zenobii Vítězové, napsal už za války: „Vám chci říci mnoho, nemohu být nikdy hotov, a nebylo by to ode mne věru hezké, tolik Vám, milostivá Pane, psát, byla by to trestuhodná troufalost, (...) kdyby toto mé psaní nebyla jakási náhražka mých knížek, které mi censura nepovoluje...“ (str. 168 - dopis z listopadu 1941) Po únoru 1948, kdy Demlovy publikační možnosti byly na dlouhou dobu nulové, musel, podle mne, význam jeho korespondence ještě zesílit.

Zdá se, že přítomný svazek Demlovy korespondence rovněž bude korigovat některé soudy a některá sdělení Bedřicha Fučíka z knihy Čtrnáctero zastavení, např. o vlastnostech Marie Rosy Junové, která podle Fučíka vystrnadila všechny nejlepší dlouholeté Demlovy přátele. Podobně Bedřich Fučík uvádí, že Marie Rosa Junová žářila na všechny příchozí a zneprátelila údajně Demla takřka se všemi nejbližšími přáteli. Ani to, zdá se, není příliš spravedlivé konstatování - jak vyplývá z Demlových dopisů. Jak je to s oním dramatickým rozchodem Demla a Junové, lze těžko posoudit. Z Demlovy korespondence nevyplývá nic podobného...

Demlovy korespondenci, resp. její část, měl k dispozici Jiří Olič při sepisování své knihy Čtení o Jakubu Demlovi. Události roku 1945 v Tasově převyprávěl Olič zcela jinak, než jak o nich píše Deml. Olič se plete v datu, uvádí, že k události došlo tři dny před 8. květnem 1945, Deml (v dopisu Janu Vítězovi ze dne 3. 6. 1945) uvádí 6. květen, kdy visel na Liškově hospodě prapor ČSR a vedle něho červený prapor a na něm černé kladivo a černý srp. Celá událost podle Demla trvala tři dny (6. až 8. 5. 1945), tedy nikoli tři dny před 8. květnem. Naprosto nic neuvádí Deml o tom, že by se přihlásil dobrovolně jako náhrada za rukojmí, kteří mají být zastřeleni, jestliže nebudou zjištěni praví viníci, jak to uvádí Olič. Deml celou událost popisuje jinak, píše o několikerém odjezdu a příjezdu německých vojáků a mimo jiné uvádí, co se stalo právě 8. 5. 1945, tedy v době, kdy podle Oliče již tři dny mělo být vše odbyto: „Šel jsem k starostovi v 18 hodin s tím rozhodnutím, že ty Wehrmachty vyčkám a že jim celou tu perzekuci rozmluvím, i kdybych měl kleknout na kolena. (...) My jsme zůstali doma - ano, to musím dopovědět, že Gestapo pro těch 6 našich chasníků v určenou dobu vůbec už nepřišlo...“ (str. 219-220) Snad Olič čerpal ještě z jiných materiálů, těžko říci. Není to mož-

no zjistit, protože jeho publikace Čtení o Jakubu Demlovi je psána formou velmi populární. Navíc neuvádí Olič sekundární literaturu, jen povšechnou informaci, že se mu dostalo potřebných informací z Památníku národního písemnictví v Praze a ze Státního archivu v Olomouci.

Demlovy dopisy mají podobu literatury krásné a je dobře, že kniha vyšla. Přesto by měla být brzy následována kompletním vydáním veškeré dostupné Demlovy korespondence. V Demlových dopisech totiž zcela bez pochyb pokračuje existence jeho Šlépějí.

MICHAL BAUER

Šabachova humoristická retrospektiva

Četba Balady štedrovečerní od Petra Šabacha z povídkového souboru *Jak potopit Austrálii* (1986) patří k mým tradičním předvánočně-pedagogickým rituálům. Děj povídky není komplikovaný, ale zdařile vypointovaný. Roztoužený učitel, čekající o svátečním dnu na svou mladou elegantní kolegyni, se rozhodne prakticky vyvrátit tradovaný úkaz s železnou klikou, na niž se má za mrazu údajně přilpnout lidský jazyk. Čtenáře neokouzlí ani tak přicházející štedrovečerní minitragédie, ale způsob, jakým ji Šabach sekvenci po sekvenci připravuje. Slavnostní, erotickým stimulem podbarvené učitelovo naladění nechá ve filmových prostřích kontrastovat s prázdnotou, fluktuantstvím i pohrdáním jeho protihráče, třídního výlupka Blbštajna. Svou roli zde hrají promyšleně načasované detaily - školní klika, epizoda na záchodcích, kde Blbštajn svádí vítězné boje o nejvyšší dostřík, Blbštajnovy propíchnuté oči atd. A do toho vánoční idyla, třpytící se sněh, vyzvánějící zvonky na vánočních stromcích. Skutečným vrcholem povídky pak není akt učitelova uvěznění a Blbštajnova nabídka osvobození teplou tekutinou z vlastních zdrojů, ale kutálející se slzy na tváři poníženého pedagoga. Onen vládnoucí homérský klid na konci...

Pobavený smích, napětí s překvapivým vyústěním, okouzlení atmosférou, to všechno stačil Šabach zvládnout na ploše krátké povídky. Mnohé z toho si asi přál, aby postihlo čtenáře i při četbě jeho poslední prózy *Babičky* (1998). Obávám se však, že jim k tomu příliš vydařených podnětů nedal, přičemž na vině není ani odlišná vyprávěcí plocha (protentokrát krátkometrážní román), ani absence výjimečného času (mystické období Božího narození nahrazeno diabolickým socialistickým čtyřicetiletím).

Co románu určitě schází, je moment nenadálého překvapení, neotřelé nápaditosti. Myslím jak na oblast námětovou, tak rovinu vedení samotného příběhu. Šabach si musel být vědom, že svou autobiografizující retrospektivou s humoristickou nadsázkou nepřichází v našem desetiletí jako s novinkou. Ačkoli hledání paralel nemám v oblibě, snad každému ve vědomí naskočí porovnání s Vieweghových Bájecnými léty pod psa. Zatímco však Viewegh kromě námětového prvenství svou silně groteskní vyprávěnkou nápaditě oživil několika odlišnými naračnými rovinami (od interview nad vznikajícím rukopisem přes divadelní dialog až ke klasicky lineární se odvíjejícímu románu), Šabach zůstává při tradičním rovnoměrném ukládání tu veselých, tu smutnějších životních epizod hlavního hrdiny Matěje.

Ten přirovnává při svých sedmnáctých narozeninách svůj život k obrazu „obrovského ledního medvěda“ a má „pocit, že život je nevypočitatelný jako medvěd“. S dopadem nepřevídatelnosti v lidském osudu nelze v realu než jen souhlasit. Obdobný zákon nevypočitatelnosti v románovém světě však alespoň na startovní čáře platit nemusí a u Šabacha to v žádném případě s přítomností neznámého také žhavě není. Téměř všechno si může totiž čtenář vykalkulovat předem, nic ho nezaskočí, ve hře není ničím neočekávaným ošálen. Ale on by jistě chtěl být, protože přeče v tom je i jádro pudla snování humoristé, resp. celku nejen humoristického románu!

Vezměme to popořádku. Matějovy životní eskapády začínají na počátku 50. let (se symbolickým datem narození 21. srpna 1951). Do širokého ochranného rodinného kruhu pronikají ozvěny gottwaldovsko-zápotocké éry jen zprostředkovaně. Buď mediálně (televizní robot Emil, Štěpánka Haničincová, Kutásek a Kutilka), nebo názorovými střety rodinných příslušníků. A právě tady se nabízí zjednodušená simulace, která nemůže zklamet. Někdo si musí navléknout rudý levicový šat, jiný zase zaujmout pozici nesmiřitelně pravého. A ten musí být sympatičtější, protože je racionálnější a pravdě bližší! Prostě učebnicový dialektický názorový rozpor, čerstvě prověřený naší historickou zkušeností, který sehraji postavy prarodičů, resp. babiček, s apendixem páru zfanatizovaného a přihlouplého strejdy Míly a oportunistické tety Daniely.

Na jednom pólu tedy stojí babička Irena, manželka mrtvého dědečka-kapitalisty, majitele pily a masarykovce, sama vybraného chování a jazykového vzdělání (režim ostrakizující dialogy s Danielou vedou ve francouzštině), šlechtitelka Matějova ducha a záštita objektivního světápozorování. Role protihráčky (ale v závěrečném objektu vlastně pilíř jednoho a téhož mostu, mezi jehož klenutím Matěj nahlíží do světa) se ujímá méně inteligentní proletářka původem babička Marie, která se v době srpnové spojenecké invaze shání po šlehačce do boršče. Obdobně pravolevě jiskření je aktualizováno několikrát, nejplakátověji v pozdější epizodě Matějova výjezdu do Řecka v sedmdesátých letech, v bratrském soužití leninisty Jorgose a kapitalisty Kostase. V takto daných mantinelech není sice o veselé situaci nouze, leč zůstává pouze u crazy zábavy, která nic spisovatele Šabachových schopností nestojí, ale také nic invenčního nepřináší. Navíc se skrze tyto epizody vtírá pocit nechťného mrakovárství, v němž se tyčí karatelský prst nad hříšníky v zajetí ideologických systémů.

Osvěžujícím prvem se má stát postava Matějova spolužáka a potrháka přítele Rusa Gubajeva, který se spoléhá na svůj národnostní původ, jenž mu umožňuje přitlačet učitele či úředníky ke zdi. S ním prožívá i své nepovedené sportovní experimenty (boxerská vložka, plochá dráha či plavání na gumě), později tragédii vojenské invaze jeho krajanů. Gubajev utápí svá zoufalství v alkoholu a nebyvalé jasnozřivě na svůj věk filozofuje nad ruskou mentalitou. Přiznám se, že se mi nelíbí náhlý přerov dějového naladění, v němž se srpnová atmosféra zahalená do kouře ruských tanků bleskově láme z anekdotické roviny (kdy strejda Míla ničí svá vypěstovaná rajčata ve tvaru pěticipé hvězdy) do roviny tragédie (ruský voják zastřelí mladíka simulujícího poslech rozhlasového přijímače).

K vydařenějším naopak patří anglický part, i když ani tam se Šabach nevyhne zjednodušené zkratce. Matěj krátce po intervenci odjíždí za pomoci „prozápadni“ babičky Ireny do Velké Británie a těžko si zpočátku vydobývá prostředky k nutné existenci, přičemž v dopisech adresovaných oběma babičkám podává o svém životě zcela protikladné reference. Šabachův pohled náhle zvážní, nachází prostor pro reflexe hrdinova téměř zformovaného vnitřního světa. A pak ani nepřekvapí jeho rozhodnutí navrátit se zpět do republiky, i když projíždí drátěným plotem do hermeticky uzavřeného ghetta.

Zatímco etapu dětství a dospívání Šabach prostředkuje formou dosti podrobné kroniky, normalizační éru přibližuje bodově, jako bezčasí, hrdinovo bezživotí. A jak už to začíná v českých prózách polistopadové doby být pravidlem, závěrečnou tečku učiní zvonící klíče na Václavském náměstí se svobodným nádechem. Někdo se ho musí dožít (babička Marie), někdo zase musí umřít (babička Irena). A ani v tomto punktu nejsme zklamáni. Problematická dokonce zůstává samotná Matějova postava, o jejímž vývoji v předchozím dvacetiletí se vlastně nic nedovídáme. Až máme pocit, že na demonstraci tlačí tetu Danielu zase ten právě dospělý mladíček...

Přiznám se, že si Šabacha posledních let více vážím za nepochopitelně kritikou odsouzenou prózu *Zvláštní problém Františka F.* než za splnění rozesmáté autobiografizující povinnosti.

PETR HANUŠKA

Nemocný čas

...To už vstupovala do areálu metra s všudypřítomnými rozdačci inzerátů a nejrůznějších nabídek. Něco ji přitáhlo. Obešla skupinu turistů a vztáhla ruku k ženě, která s nevelkým úspěchem a jako by nerada rozdávala letáčky... Četla. Linka důvěry pro ženy a dívky. Ženy, neotálejte s řešením svých potíží! Obratě se na nás! Školené odbornice jsou vám k dispozici 24 hodin denně! Odpovědí na všechny vaše otázky, poradí ve všech situacích! Absolutní diskretnost. Volejte kdykoliv tel. č. ...

Anna obrátila lístek, zadní strana byla však prázdná. Kdo tuhle linku vede? Která organizace? Kdo školil ty odbornice? V jakém oboru? Kdo za to vše odpovídá? Kolik stojí jedna porada? Kde je adresa?

Podvod. Jednoznačný podvod. Lákání neuvěřitelných... předem smířených se závislostí... připravených dát se ovládat... (úryvek - str. 40-41 z románu *Ludmily Freiové Čas mimo čas*, vydalo nakladatelství Triton).

Tato kniha přichází na knihkupecké pulty jako zpráva v zapečetěné láhvi hozená do mořských vln. Bez informativní záložky, s vírou, že svou cestu ke čtenářům si snad najde.

Ondřej Neff ve Slovníku české literární fantastiky a sci-fi nazval autorku originálním solitérem. S tvrdošjnou vytrvalostí spojuje jmenovaný žánr, v němž dnes převládá spíš horor nebo filozofie, s kresbou reálného prostředí. Důležitější však je, že těžiště jejich prací bývá v problému psychologickém. Fantazijní prvek užívá jako koření, umožňuje, někdy jí i ulehčuje stavbu fabule.

V jejím nejnovějším románu se to týká „teorie informačního pole“, přesněji údajně vzácné schopnosti některých jednotlivců vycítit cosi jako „pachovou stopu“ určitého člověka, trvale existující v prostoru a čase, v němž se kdy pohyboval. Dokonce se na ni může jako němý svědek napojit a uslyšet - bez toho, že by do akcí vstoupil nebo je změnil. Dokáže nahlédnout do minulosti, nikdy do budoucnosti. Tolik pro fanoušky sci-fi, jimž se občas jeví autorčiny příběhy až příliš spojené s duševní hygienou, zdravým životním stylem (snad i proto vydalo tuto knihu nakladatelství zaměřené především na literaturu lékařskou).

Všem ostatním čtenářům, kteří naopak sci-fi zásadně nečtou, sděluji, že autorka tu otevírá - pokud vím, v naší současně beletrii jako jediná - téma lovení a získávání duší pod přitažlivými hesly různých klubů a spolků, nově založených nebo odkudsi k nám připutovavších náboženských směrů. Aby se vyhnula případnému nařčení, že měla na mysli některou konkrétní společnost, volila neexistující ekofeministické hnutí.

Mystické zasvěcovací obřady s psychodelickou hudbou, meditace, studium povinné a doporučené literatury, nácviky „usebrání“ - koncentrace - to jsou lákadla pro lidi, kteří hledají podporu, ochranu. Někým či něčím velice zklamání, často sami sebou.

Patří k nim jedna z obou protagonistek, Leona, jejíž záhadnou smrtí (předávkováni? či dokonce vražda?) se děj dramaticky otevírá. Druhá žena, Anna, pátrající po skutečné příčině její tragédie, již je de facto uměle navozená proměna osobnosti, je ještě tajemnější. Je však bytostí vnitřně pevnou - i když jako každý člověk má k dokonalosti daleko.

Obě literární postavy (a s nimi řada dalších v pozadí) posloužily autorce k zobrazení machinací, jež vábníčkou neznámého, například pohanských mýtů a pseudovědeckých obřadů, jsou využívány k vymývání mozku a placení vysokých členských příspěvků, případně dědičských odkazů. Je to duchovní droga, na niž se v dobrovolných obětech cílevědomě pěstuje závislost.

Z literárně kritického úhlu spisovatelce vytýkám zamřelost, projevující se i ve stylistice: nejistotu, pochybnosti vyjadřované množstvím otázek a otazníků, schováváním významných údajů pod přívalem slov (což navíc brzdit tempo - obzvláště v druhé třetině díla) - takže po poslední stránce se musíte vrátit znovu k začátku, abyste vychutnali, nebo dokonce pochopili předpovídající náznamy a narážky, které jste měli rozluštit, rozšifrovat daleko později.

Nepochybuji, že tak činila s rozvahou a péčí. Kniha, na niž pracovala přes čtyři

roky, nebyla v žádném ohledu ušita horkou jehlou jako svého druhu protidrogová agitka Se zneužíváním halucinogenních látek spojuje toto téma i to, že společenství podobající se zde fabulovanému „ekofeministickému hnutí“ jsou problémem celosvětovým, jsou jedním ze symptomů našeho času.

IRENA ZÍTKOVÁ

Jeden z mnoha?

Nová kniha *Ludmily Klukanové Na příklad jeden život* (Parolaart, Jihlava 1998) má v její tvorbě zvláštní místo: ambice díla nejsou totiž v pravém smyslu slova beletristické, lépe řečeno nejsou jen beletristické. Na počátku byly autorčiny rozhovory s panem Antonínem Štěpánkem, který byl v předúnorových letech lidoveckým mládežnickým funkcionářem na Jihlavsku, brzy po únorovém převratu byl ve vykonstruovaném politickém procesu odsouzen a prožil pak sedm let ve vězeních a jáchymovských lágrech. Štěpánkova osobnost, jeho samostatná životní filozofie i spontánní mluvní projev zaujaly autorku natolik, že si jeho vyprávění začala nahrávat na magnetofon; přitom v ní už zrálo rozhodnutí nějak ony záznamy literárně využít. Nakonec se rozhodla pro svébytný žánrový útvar na pomezí dokumentu a beletrie.

Z nahrávek vybrala ty nejzajímavější, ponechala jim autentický ráz přímé, často útržkovité, eliptické promluvy a své stylizační úsilí zaměřila jednak ke krácení a zhušťování, jednak k celkové kompozici, kterou dotvářejí i názvy jednotlivých kapitol a kratičké metaforické texty v jejich záhlaví. Vznikla tak kniha, která rezignuje na některé rysy dokumentární a memoárové literatury, zejména na celistvost vyprávění, chronologickou přehlednost a faktografickou úplnost, zato se však pokouší individuálnímu lidskému osudu dát univerzálnější rozměr, konfrontovat jej s obecným povědomím o posledním půlstoletí našich dějin.

Jak se autorce podařilo vlastní záměry naplnit? Řekl bych, že *dokumentární* hodnota knihy je nepochybná, její cena *literární* je však už spornější. Zdá se mi, že autorka poněkud přecenila jazykovou originalitu Štěpánkových promluv, že se zřejmě nechala ovlivnit sugestivitou jeho mluveného projevu. Jeho řeč je sice jadrná a dává najevo, že za ní stojí silný lidský charakter, výraznější míru osobitosti a tvořivého citu pro slovo lze však mluvcivou sotva přiznat. Knížce by po mém soudu jen prospělo, kdyby autorka přistupovala k přepisu záznamů s menší pietou a kdyby se pokusila osobnost a svéráz svého modelu vystihnout spíše vlastní stylotvornou prací.

Vzpomínkový materiál je nicméně sám o sobě natolik zajímavý a názory mluvcivého natolik netuctové, že již to knize zajišťuje dostatečnou čtivost. A neplatí to jen o kapitolách popisujících výsledky a procesy, poměry v lágrech, estébácké praktiky apod., nýbrž i o těch pasážích, jež se vracejí k mládí promlouvajícího, k životu na jihomoravském venkově před válkou a v jejím průběhu, anebo naopak glosují dění roku osmašedesátého, normalizace či současnosti. Pan Štěpánek byl jedním z mnoha, které těžce postihla nepřítel doba (přesněji: těch, kteří té době slepě sloužili). Ne každý však ze svého utrpení dokázal získat tolik poznání o lidech a tolik jistot pro život.

dok

Chuchma, Slomek a mezi nimi pohrabáč

Padesátka povídek na asi sto devadesátí stránkách - anekdoty kratičké i o něco rozvedenější, epizody skoro jako z Kaleidoskopu Raye Bradburyho, směs absurdity, ironie, sem tam odskok do sci-fi i do literárního světa. Abych dlouho nenapínal: v povídce Experiment se skutečně vypráví o pánech Slomkovi a Chuchmovi, oba měli svého času šanci na vyléčení, jenže nakonec „Chuchma upustil pohrabáč, který předtím vytrhl Slomkovi z ruky, a posadil se k oknu. Díval se s poklidným úsměvem na tramvaje a chodce pod sebou, dokud ho neodvedla policie.“ Tímto podivuhodným líčením, vlastně zpovědí, se kterou se jistý

psychiatr (?) svěruje své ženě, ale povídka teprve začíná a malá hříčka pro zasvěcené literáty možná příliš brzo končí. Zato o několik stránek dál bere psychiatrova žena do ruky vražedný nástroj...

Pert Ulrych se tak dostává v knize **Přeludy** (Petrov 1998) k jednomu ze svých čtyř či pěti témat, kvůli kterým povídky (mikropovídky) prakticky po celá devadesátá léta psal a porůznu také časopisecky otiskoval. Platí pravidlo skoro jako z učebnice literární teorie - náměty (zámkiny) jsou různé, občas řekněme překvapivé (Slomek s Chuchmou jsou ovšem výjimkou), vesměs spíš banální (několikrát se různí muži probudí u různých žen, vědci, lékaři a další ne zrovna standardní pánové cosí vynalezou, stvoří, provedou), ale témat je skutečně možno vyčlenit jen několik. Asi nejpůsobivější je z nich téma ironického až sarkastického omylu, ať už v povídce přímo Omyl nazvané nebo v řadě dalších. Všechno je relativní, existuje dokonce subrealita silnější reality, jak poučuje na pěkném příkladě profesor studenta v povídce Zápočet, hlavně však platí heslo „všechno je jinak“ a teprve poslední chvíle (řádky) rozhodnou. Omylům začasté propadají slabí muži, i když se může nějaký čas zdát, že zranitelnější a nevinnější jsou jejich partnerky, ale je to jen taková jejich zákeřná lest, po níž se už už chápají pohrabáčů... Řekl bych, že v těchto momentech (tématu) chtě nechtě Ulrych píše o sobě, o svých „Kristových letech“, pochybnostech, dojmech, obdivu i strachu z žen, což konečkonců není nic neobvyklého či nenormálního. Ale je tu také další velké, snad existenciální téma postmoderního světa zblblého z reklam a iluzí a z pochybné nutnosti být dokonalý. Ne vždy je ale pointa opravdu překvapivá - tušíme, že v povídce Soutěž se obě dámy ve stupidní soutěži budou předvádět až doslova do roztrhání těla a že herec v povídce Banalita zřejmě nezahraje děsivý předsmrtný výraz, dokud ho sám v realu nezažije. Zklamáním byla pro mne také Ulrychova nedůslednost v práci s „krvavými“ motivy - v některých povídkách (třeba zrovna s těmi už zmíněnými pohrabáči) se jen cosi naznačuje chytrému čtenáři, ale nakonec se popisy různých mordů a utržených rukou několikrát opakuje, a čteme-li minimálně třikrát o vraždě či sebevraždě spáchané prostřednictvím vypíchnutého oka, nezbyvá než si poněkud odfrknout. Snažil jsem se odhalit, jestli za nápadným výskytem jednorukých a bezrukých hrdinů i ukousnutých prstů se neskrývá další velké autorovo téma (snad něco jako dorozumění, kontakt a jejich překážky), ale jde spíš o obecnou daň shromáždění často chtě nechtě podobných povídek do jedné sbírky.

Černý humor s trochou filozofie si podobně jako Petr Ulrych vyzkoušelo ve své literární dráze mnoho autorů, mám dokonce pocit, že je to jakási vývojová fáze, kterou si prošli mnozí tehdy mladí autoři v sedmdesátých a osmdesátých letech, kdy bylo možné v různých jinotajích říci i něco skutečně vážného a překvapivého (Petr Prouza a jeho skoro klasická kniha Holky a hřbitov, Radoslav Nenadál, byt většina jeho povídek nebyla tak úsečná jako Ulrychovy opusy, z žen bych mohl - částečně a v jemnějším podání - jmenovat Alžbětu Šerberovou), v 90. letech vydal několik podobných knih Pavel Řezníček, byt se orientoval více na domýšlení absurdních souvislostí a asi by se opatrněji vystříhal prvoplánově průhledných hříček, ke kterým má Ulrych také sklony. Není ale náhodou, že všichni jmenovaní patří k nadprůměrně inteligentním, přemýšlivým autorům. Není rozhodně jednoduché napsat skutečně dobrou a dobře vypointovanou „černou“ povídku, není jednoduché přijít s něčím originálním, i když to je jen drobnost (viz Slomek a Chuchma a jejich pohrabáč). A v této společnosti Petr Ulrych, v podstatě stále ještě literární začátečník (sbírka básní Mina v tramvaji, jedna drobnější novela a teď tedy Přeludy), nemusí být brán ani jako outsider, ani jako epigon.

VLADIMÍR PÍŠA

Básník a spolkař

Sedmdesát pět let po smrti Karla Dostála-Lutinova (1871-1923) vychází obsáhlá

knížní monografie, která navazuje na nedávné publikace z pozůstalosti Stanislava Batůška, ale v lecčems je kvalifikovaně přehodnocuje (**Pavel Marek - Ladislav Soldán: Karel Dostál-Lutinov bez mýtů, předsudků a iluzí**; vyd. Arca JiMfa, Třebíč 1998, str. 472). Poněkud patetický titul je případný a téměř nezbytný. Dostál, člověk do značné míry „extravagantní a ambiciózní“ (s. 236), vyvolával permanentně až nepřiměřené reakce odpůrců i podpůrců a v dosavadní literatuře je představován vesměs podjatě buď jako zloduch, nebo jako postava takřka mytologická. - Nebyl jen literát. Je znám jako přední organizátor Katolické moderny, podílel se na realizaci jejího uměleckého programu, ale byl iniciativní i v jejím úsilí v oblasti pastorační, disciplinární i naukové. V neustálých konfliktech jak s církevními představenými, tak s aktivisty proticírkevními i s vlastními spolupracovníky, stal se předním aktérem několika církevně-politických afér, které přerostly lokální rámec (jedna z nich vedla k abdikaci olomouckého arcibiskupa Th. Kohna), jiné se týkaly větších i zcela malicherných sporů s místními politiky a žurnalisty a s prostějovskou radnicí. Jeho kontroverznost zvýraznil loajální prorakouský postoj v první světové válce (P. Marek nezaujatě osvětluje okolnosti). V širokém záběru Dostálova nepokojného ducha rozptýlovala jeho energii a rozměňovala talent jak politická činnost (dr. Šrámek, tvůrce lidové strany, byl jeho přítel) nebo organizace družstevnictví a „katolické“ tělovýchovy, ale mimo jiné také úsilí o náboženskou filmovou produkci (ve dvacátých letech!), sběratelství výtvarného umění atd. atd.

Pavel Marek byl na erudovanou životopisnou práci připraven řadou dílčích průpravných studií, ale také historickými pracemi z novějších dějin Prostějovska, monografií o arcibiskupu Kohnovi apod. a zasadil život prostějovského faráře do širšího dobového rámce, v němž má prvenství vývoj a potlačení Katolické moderny. Úctyhodný je soupis pramenů a literatury a pečlivé odkazy na ně i svědomitý přehled pramenů a dokumentů dosud nedostupných.

Když v listopadu 1923 dvaapadesátiletý Karel Dostál-Lutinov v Prostějově zemřel a krátce nato v lednu 1924 čtyřadvacetiletý Jiří Wolker, napsal Jaroslav Durych do Rozmachu (bylo mu sedmatřicet a vydával právě Smích věrnosti v edici Knihy mladých) poznámku o smrti dvou „tendenčních básníků“, z nichž jeden byl starý (a nezaslouží si příliš pozornosti), druhý mladý, je muž „patří naše vděčnost, náš obdiv a naše závisť“. (Krátce předtím vytýkal Dostál Arne Novákoví, že si vůbec v Přehledných dějinách české literatury všiml „takového literárního embrya, jako je Jiří Wolker“.) Se stářím a mládím básníků, jak se zdá, je to relativní. Zůstane však patrně nepochybný Durychův postřeh, že Dostálova poezie byla stará. Byla blízká neživotu z velké části už při svém vzniku, ač autor po celý život slovem i písmem usiloval o oživení a obrodu české duchovní poezie, o její vyvedení z inferiority. Více než básník byl obratný textař pochodu a patetických „orlich fanfár“ či několika kostelních písní, které téměř zlidověly a zpívají se v moravských kostelích dodnes. V setrvalé nouzovém stavu české didaktické poezie by neměly být zapominány některé Dostálovy epigramatické „šlehy“, svědčící o jeho bojovné letoře a omezené snášenlivosti. Ostatně jako bojovník a polemik bude patrně vzpomínán trvaleji než jako lyrik.

Ladislav Soldán je si zřejmě dobře vědom těchto skutečností. V kapitole, v níž obšírně a důkladně obhlídí a bohatě cituje Dostálovy básnické sbírky a zevrubně zaznamenává jejich dobový ohlas, sřeží se vyslovit soud, ale nepředstírá, že provází živými zahradami poezie; máme co činit spíše s muzejními exponáty. V závěrečné kapitole, aniž by přehnaně zdůrazňoval přínos Dostálova měsíčníku Nový život, rehabilituje tuším dostatečně jeho význam a postavení na přelomu století. Jakkoliv kontroverzní byla Dostálova redakční praxe - indiskreci, nepřetržitými polemikami a nedůtklivou apologetikou odradil nejednoho slibného přispěvatele - úroveň listu v podstatě udržel a obhájil jeho místo mezi dobovými kulturně literárními periodiky. V kontextu Markových životopisných kapitol vyplývá ze Soldánova shrnutí, že de facto je Nový život, orgán Katolické moderny, nej-

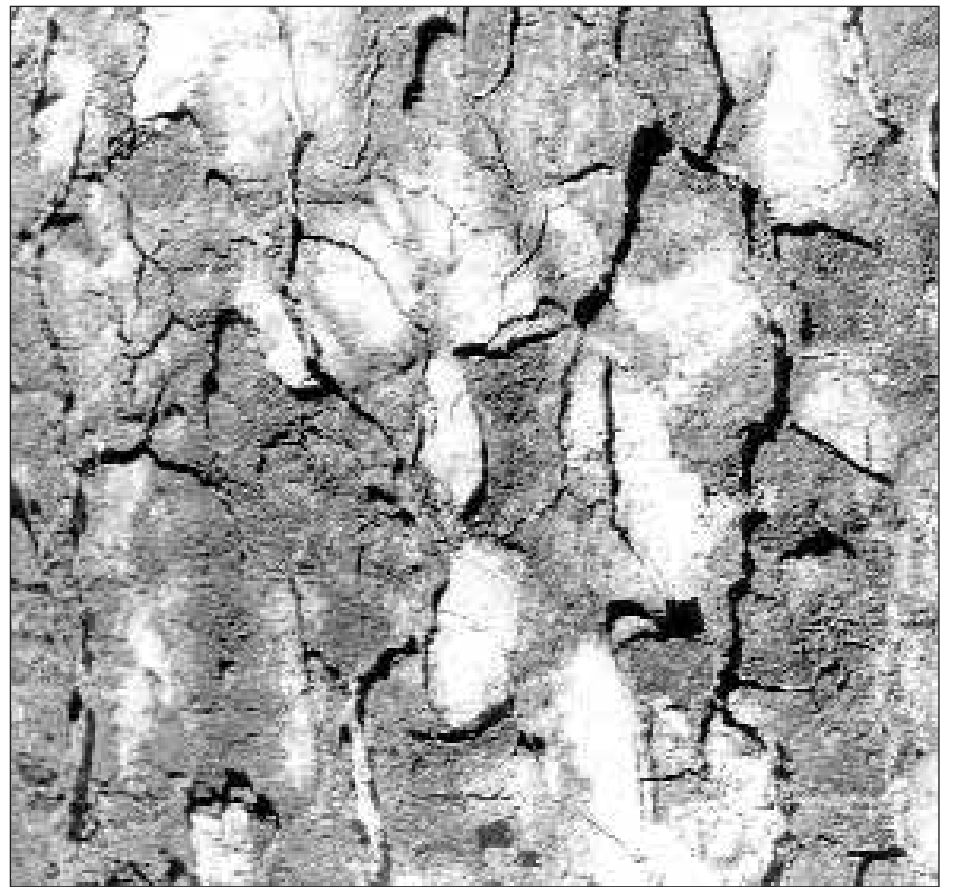

foto Andrea Studihradová

významnější položkou z celého životního odkazu Dostála-Lutinova.

Listopadová prostějovská konference k 75. výročí smrti K. D. L. rozšířila akribický přínos Markovy - Soldánovy knihy pouze o dílčí momenty (zhudebněné básně; porozumivý pohled na didaktičnost jeho poezie apod.). „Básník a spolkař“ nadepsal F. X. Šalda v letech Dostálovy největší aktivity polemiku s jiným autorem. Vztáhneme-li onu titulaturu na Karla Dostála-Lutinova (bez hanlivého zabarvení), ve světle Markovy a Soldánovy monografie pořadí přehodíme.

MOJMÍR TRÁVNÍČEK

Borkovec se nám zabydlel

Jedno se páté sbírce **Petra Borkovce** přiznat musí: její autor zjevně „řemeslem“ vládne. **Polní práce** (Mladá fronta 1998) je souborem kultivovaných, tvarově docevných textů, které vedla lehká ruka. Borkovec umí vykroužit náladu, nezadýchává se překotnostmi, ani tvárnými, ani námětovými, dovede své obrazy ustálit do ideálních proporcí, stejně jako ctí míru pro poměr mezi částí (dílečím obrazem) a celkem (komponovaným textem). A co mu neupřeme především, jsou oči. Petr Borkovec se dívá (jeho obraznost je ve svých nejpůsobivějších místech výrazně barevná a plastická) a svým diváním nechává obrazy ze světa vydělovat velice často v překvapivě ostrých průzorech. „Chalupa po mrtvém, ukamenovaná okna“; „Plachta slunce se v ulici mlátí“; „Stůl končí, začínají židle. Křehce / jdou hodiny. Kamenné lino. Dřez / má prsty utopené v prstenech.“ Oči tedy ve verších tvoří nejenom dominantu, ale též devízu, ba tak trochu i program: „Ztratit se věcem, ztratit věci. / Ztratit se krajině, ztratit krajinu. / Psát oči.“ Všude tam, kde se básník na oči spolehne, děje se tak k dobru. Jeho poezie se tím vždy prokrví, začne se to v ní čerstvým významovým poryvem. Oči jsou tedy pro Borkovce namnoze smyslem rozbíječím, jímž se narušuje splyvavost a všechny hladkosti, tj. ono hladké pěknůstkaření, ke kterému básníkova poezie tak ráda lne. Tím se dostáváme k tomu, co Borkovcovu poezii naopak sráží dolů a co se stalo terčem kritických výtek už nad jeho předposlední sbírkou (Jan Štolba v *Literárních novinách* 40/1996), a sice k básnické rutině, ne-li maše. Jako by mnohde bylo v jeho sbírce už před-básněno dopředu. Báseň se tak často stává jen konkretizací obecného pocitu, pocitu obecného naladění, jímž se vytváří hladká a vnitřně neproblematická nálada. Jsme vedeni po zátiších a momentkách a tím i přesvědčováni, že si lze zabásnit v jakémkoli citovém rozpoložení a z libovolného námě-

tového konce - a ono se to vždycky nějak vyvine. Stačí se jen oddat chvíli, nechat se zhoupnout v rytmu několika slov, další se hned symetricky dostaví sama; něco se zdolá rýmem, něco zase evokační vlnkou. Borkovec má své jisté a moc dobře ví, na co se může spolehnout, a že pokud se spolehne, ono to nedopadne špatně, protože jaksi samo ze sebe je toto básnění už dopředu zachráněno. Samo si udělilo milost i rozhršení.

Jedním z důvodů tohoto rozhršení je to, jak bezpečně se Borkovec spoléhá na archetypy jako jakési prostorové konstanty. Těch *domů, dveří, stolů a oken*; přitom jen málokdy jde o prostory, které mají svou určitou a konkrétní reliéfnost. Hodně často k nim Borkovec sahá jako k zaručeným kvizitám, kterými se rychle dají stvořit prostorové souřadnice, ne příliš prokreslené síce, ale přesto ohraničující. Vzniká tak zátiší, které má svůj základní rozvrh a obrys, ale které je současně pouhou skicou. Z mnoha Borkovcových obrazů zavane pocit dežá vu: vstupujeme někam, kde už jsme kdysi byli, cosi nám tato chvíle, tento pokoj, tento pohled z okna připomínají, něco, co nemáme ve své moci. U Borkovce však jako by se daný pocit rodil naopak: než nastala ona chvíle, už je tu koncept, jistota archetypu. Jako u dětských omalováněk: obrys je dán, teď jenom je vybarvit pastelkami. Napovídá tomu i ledasco z lexika sbírky, které si libuje zejména v přidavných jménech. Přitom není ani tak podstatné, kolik jich je, ale jaká jsou. U Borkovce čteme především množství přímých barevných charakteristik: nábytek se pokrývá látkami *modré černě, modrým* křídlem pohupuje vítr, stejně jako vlna je *modravá mírná*, jinde se to zase *mírně modrá* vánočními svátky, lampy mají zbarvení *stříbřenkové* atd. I na nich se dá poznat, že Borkovec si vypomáhá zvětškovou představou není nazřena, nýbrž druhotně dotvořena; archetypy dodaly základní prostorovou situovanost, (přívlastkové) barvy zase udělaly z této situovanosti obrázek, náladovou skicku. Je to často pěkné a téměř vždy i kultivované, což o to, avšak místo toho, aby se představa udála, proběhla jako významový děj, zůstává se u pouhého dekoratérství.

Za osm let stačil Petr Borkovec stihnout pět sbírek, přičemž jeho psaní v nich dosahovalo stále větší kultivovanosti a řemeslné jistoty. Z jeho poslední sbírky se dá poznat, že mnohemu se naučil v poezii, na poezii i o poezii. Řečeno jinak: Borkovec se nám už v poezii zabydlel.

JÍŘÍ TRÁVNÍČEK

Vykladač světem

Dvacátým devátým svazkem edice Poésie nakladatelství Torst je **Poesie ZMilana Exnera** vydaná v roce 1998. Její autor se do

čtenářského povědomí uvedl již dříve jako prozaik svou Strukturou štěstí a knihou A přeče zázrak chtít... (1987, resp. 1989), básnická sbírka Ve slově hlína z roku 1989 jako soubor kratších textů má stále ještě tak trochu podobu samizdatovou.

Exner dozajista nebyl tvůrcem povýtce „podzemním“, zatvrzele své texty odmítajícím předvádět na veřejnosti v nesvobodné společnosti, z vlastní zkušenosti mohu doložit, že jejich čtení probíhalo v pořadu Mírka Kovářka Zelené peří a Requiem, věnované památce F. G. Lorcy, otištěné v almanachu Oheň III (ostravský Profil, 1981) v sobě nese dokonce celé sloky, buď „vytrhané“ z Noci Majestátu, či naopak zde „testované“ pro další použitelnost tamtéž.

Exner, ročník 1950, v Poesii Z prezentuje své tvůrčí období z let 1976 až 1982 a je snadné spočítat věk jeho „básnické zralosti“ či toho, co už on sám s šestnáctiletým odstupem kodifikoval jako básnické dílo, aby v doslovu současně vše ostatní s definitivní platností určil k **nevydání**.

Považoval-li tenkrát vznikající knihy za nemožné v „letech Charty“ vydat v tom tvaru, v jakém je dnes prezentuje Torst, což je úvaha vzhledem k praktikám byvších nakladatelství víceméně racionální, je možná pro mnohé překvapením jeho tehdejší paralelní intenzivní styk s anglickou revue Montemora (Londýn, New York).

Titul sebraného, vlastně **vybraného** celku zní Poesie Z. Vyjímá se docela pikantně psané po archaicku na obalce pod Stoilovovou poezií. Už z něj lze uvažovat o mnohém: lapidárnost a základ: poesie, nic víc, nic méně. A jestliže ne nic více a nic méně, pak vše, vybalancované od letů do propasti přes pády do nebes k jakémusi zklidněnému stavu. Poesie psaná se s odkazuje ke svým pradávným kofenům a zdrojům, k nejbytošnějšímu bytí básníka, v tomto případě Milana Exnera, který se přiznává se k tomu, že poesie je mu smyslem i v dnešním postmoderním světě, kde vše je zrelativizováno na stejné právo a nárok skrz bytosti různé dlít na stejné energetické hladině. Ale pro někoho může být psaní poesie také něčím (byť i uvnitř a třeba podvědomě pocítovaným) jiným než zábavou a existencí - libovolnou - v čase: totiž **prací**. A bez té nejsou koláče, byť připouštím, že když někdo velmi umně umí jezdit na skateboardu, může se žít i tím. Přesto nepovažují Milana Exnera ani za staromilce, ani za zkostnatělého, nýbrž za člověka povýtce moderního a velmi teoreticky vzdělaného a vědomého si své pozice. Pozice nikoliv kroku vpřed, ale rozhodného kroku vzad posledního lancknechta knížete Schwarzenberka. Ono apendixní Zet je trošku matoucí, jako by i graficky předchozí eS popíralo a nabízí možné výklady: Z jako poslední písmeno abecedy, tedy koda. Z jako předložka výběrová, z koho, čeho: oné doby, z Exnera, z duše, ze všeho tehdy napsaného. Ač na první pohled lapidární, naznačuje, že i uvnitř to nebude snadné.

Královův most je z let 1976-1977, čítá osm básní o rozsahu 29 stran, na jednu tedy připadá 3,625 stránky.

Elegie o těch, kteří... patrně buď navazovala v průběhu roku 1976 či vznikala s některými opusy souběžně, byla psána do roku 1978, sedm básní, rozsah 26 stran, průměr 3,714.

Đábel podle Darwina (paralelní), 1977-1978, deset básní, 47 stran, průměr 4,700.

Následující Noc Majestátu 1979-1980 je poema členěná v osm oddílů, 19 stran, průměr 2,375.

Závěrečná skladba je jediná báseň, nese titul Otec morem nakažených v Kutné Hoře, psána v roce 1982, členěná ve tři oddíly, 34 stran, průměr na oddíl 11,333.

Ríci, o ČEM autor píše, je lehce zavádějící a nezdá se mi smysluplné rozebírat tituly jednotlivých básní či oddílů v poemách, ve zkratce lze konstatovat, že oblouk jeho sklenutí je nesmírně široký, protože pro Exnera, jako (uhaduj) až mikročivně vnímavého a široce se v svět rozvírajícímu/ho svým **sebeschoulením**, je jakýkoliv podnět jakékoliv intenzity příčinou zachvění se zapisovátka seismografu. Byť samozřejmě (a u básníka jaksí logicky navíc) zde nemusí nutně existovat přímá úměra mezi pikem křivky a silou a mocností popudu. Přečasto vlastně je vnitřní napětí a koherence s **bytím** transponovaná nikoliv vylíčením konkrétního zážitku, ale literárním opisem. Jako kdyby nejlustnější vnímání svě-

ta Milana Exnerovi bylo v abstrakci, ustavičně, denní, v níž převažuje spíše pocit marnosti nad normálním fungováním.

Proto i témata jsou vážná, zabývající se polemikou o samotném smyslu existence. A co udělat, aby čas vyměřený nám vyhnáním nebyl neomluven. Nebylo učiněno pokusu o omluvu. A je-li třeba mluvit o Exnerových hrdinech, protože všechny své postavy heroicky vnímá, pak daleko víc vztahovačně k jejich mytické legendárnosti jako sebereflexi než pro pocit víry (Kristus). Zotožnění, namátkou: Mácha, Lorca, Bedřich Bridel, Kichot. Mácha velmi erbovně, důvěrně: Hynku, ty! A ač nejmenovaný, zajisté Vladimír Holan: Skutečnost přiráží! Ale děšť / ševelí pozpátku... (str. 114) Holan jako DOSlovný učitel. Nenapadá mě nic bližšího než Příběhy v souvztáhnosti k Poesii Z. A ovšem: přesnost.

Pár výpisků z četby: Hory uzenin! Ha! / ...Pravice. Nesmrtelnost. Finis / Latinorum! Zženělí. Paně hrabě? Ó, / mé nohy! Límce mé! Zavřený světe kurev! / Žena = snob polhlaví. §§§ satanáše! Leč? : To je kulometná kadence, jednoslovné věty, tečky, přesto latina, vykřičník, slovo: zženělý, slovo: paně, nejistota, nemá-li být pane, oblíbená básnická rekvizita ó, matematické znamínko, tři paragrafy! (str. 105)

Hrbáčovský obraz: ze zvichřeného jahodníku kaně rudá štáva (Hrbáč, aniž by o Exnerovi věděl, myslil (?) v Králově Poli v téže hudbě obrazů, zajisté náhoda nenáhodná, neboť o kousek níže: žilobití jitrocele... (str. 127 a 128)

Pro mne snad nejkrásnější obraz z celé knihy, v Noci Majestátu, v části Horský křišťál, kde nepadne ani slovo o Stifterovi, zato o JINÝCH ČESÍCH... (A je to jen zjitřená fantazie, která mne nutí k drobnému odbočení, není to podvědomí vyhnání poválečného Podještědí, Jizerských hor?!): Noc, ve které Johana Mužáková na druhé straně Ještěda / se nad dětskou rakvičkou měnila v Karolinu Světlu. (str. 121)

Vykladačství, jehož je autor schopen jako recenzent vůči dílům svých kolegů, je dozajista spolupodmíněno erudiicí, ale nemůže být na ní založeno. Je to jen rozvíjený dar. Zcela právem v obsáhlém doslovu Bohumil Nуска právě Exnerovu recenzní činnost vysoce vyzdvihl a stačí si přečíst z posledních doby hodnocení Večeře Boženy Správcové. Ono vykladačství je typické i pro Poesii Z: jako vykladačství světa.

JIRÍ STANĚK

Ano, kam se poděla ta palma?

Ten křehce a dobromyslně vyhlížející pán s knirkem, ve tváři občas tolik připomínající Edvarda Beneše zamlada, poslední rakouský císař a český král Karel I. prý docela dobře mohl zachránit Evropu; se svým osvíceným humanismem však přišel v nejméně vhodnou dobu, uprostřed první světové války; a protože síly národních a sociálních revolucí už v Evropě dávno převážily nad silami každého konzervativně smýšlejícího jedince, skončil jeho osud fiaskem, „tragický“, jak se někdy v historii říká. Historik **Jan Galandauer** je u nás v posledních víc než deseti letech nejnámějším a patrně nejčtenějším interpretem dějin rakouského panovníckého domu, k nimž přistupuje se sympatií, jejíž podstatu netvoří jen nostalgie: spolehlivě fungující mocnářství a kvalitní života v něm pro Galandauera nebyly překonány v bezprostředně následnických režimech, přestože jejich protagonisté obvykle tvrdili opak. Konzervativní civilnost starého Rakouska se zdá v podtextu Galandauerových knih morálně vítězit nad revoluční teatralností režimů, které ve střední Evropě zavládly po roce 1918. Se zjevnou starorakouskou sympatií byly ostatně napsány i předchozí Galandauerovy práce jako Osud trůnu habsburského (1982) nebo životopis Františka Ferdinanda d'Este (1993). V knize **Karel I. - Poslední český král** (Paseka 1998) tato tendence zatím vrcholí, mimo jiné v otázce položené už na záložce knihy: „Kde je ta palma vítězství z roku 1918?“

Císař, píše Galandauer, byl podivuhodný muž; je zobrazen a sledován hlavně prostřednictvím svého vztahu k Čechům, kteréžto vztah se posléze rozšíří na další po-

četné národy říše a vyvrcholí v Karlových snahách o federalizaci Rakousko-Uherska. Že Karel před válkou podobně jako František Ferdinand strávil v Čechách značnou část života, je celkem známo; na rozdíl od svého strýce však Karel mluvil s Čechy vždycky česky a i jinak se projevoval jako kultivovaný vládce, citlivý k složitým místním, hlavně národnostním otázkám. Kolem hluk a vřava blížících se zápasů a v jejich středu příští panovník, v jehož povaze jako by si do náruče padali Don Quijote s Oblomovem. I kolem Karla jako by bylo zvláštní ticho, které se zdá (v knihách) obklopat posledního ruského cara Mikuláše II. v letech a měsících před revolucí a před masakrem v Jekatěrinburgu. Karlovi byl souzen o něco méně tragický osud - i když kdoví jak se věci jeví z pohledu monarchie: nepadl rukou vrahů, ale zemřel v roce 1922 na Madeíře, tři měsíce po druhém nezdařeném návratu domů. Krátké období mezi oběma daty dost dobře nedovoluje nevidět mezi nimi souvislost.

Na rozpoutání světové války Karel podíl neměl, píše Galandauer; usedl na trůn až v samém závěru třetího válečného roku, když zemřel František Josef. Náčelníka generálního štábu, vůdce rakouských militaristů, pověstného Conrada von Hötzendorfa, který si dokonce dovolil obviňovat Karla z defetismu, dal císař po několika týdnech sesadit, ale dál už jako kdyby se choval neuvěřitelně: jako hlava jedné z mocností, jež válku vyvolaly, nepřestal vysílat signály, že má v úmyslu válku zastavit, občas dokonce - což byla slova, nevyskytující se často ve slovníku císařů - „za každou cenu“. Je otázka, zda při jeho povaze měl tento záměr věcný základ: podle všeho byl Karel nesmírně citový člověk, milující ženu a rodinu. Všim dával najevo, že těžiště jeho života leží mimo dění, jež se odehrává v jednáních a přijímáních sádech. Mnoho času strávil na frontách, neboť k tomu byl nucen, neméně (nepočítaného) času však pobyl mezi svými dětmi (měl jich celkem osm). Kdyby mohl, byl by vládl spíše jaksi mimochodem, tak, aby nikoho neobtěžoval. Nemohlo být většího paradoxu, než že muž s takovýmto srdcem vedl zemi do války.

Jeho pokusy vymánit zemi z boje a zachránit tak její územní celistvosť byly proto dost absurdní, zvláště ten nejvýznamnější z nich, jehož důsledky se veřejně provalily jako takzvaná Sixtova aféra: císař učinil nabídku míru Francii, po jejímž přijetí měla Francie získat zpět Alsasko-Lotrinsko. To však bylo v německém držení; aby Karel zažehnal tento určitý rozpor, nabídl Vilému II. svoji, rakouskou Halič. Byla to osvícenost mírotvorce, nebo naivita, která se vymyká základním parametřům politiky? Jan Galandauer se přiklání k první variantě. Karlovi váleční protivníci, hlavně Spojené státy, si však jeho chování vyložili jako signál, že říši už nikdo a nic neudrží pohromadě.

Z hlediska českého čtenáře je významné, jak velký prostor Galandauer věnuje líčení vztahů mezi císařem a českou politikou reprezentací. Jeho práce se jako obvykle dobře čte a tentokrát má i bohatý obrazový doprovod, rozmístěný průběžně v textu. Je to kniha napsaná s velkou sympatií k ústřední osobě, nevykládá však ani jiné, skeptičtější výklady Karlovy osobnosti. A nabízí syntetický pohled na dobu, z níž vzešla „světová revoluce“, řečeno s Masarykem.

PAVEL KOSATÍK

Časopis

Weles

Tak vám chci napsat o čísle 1/98 toho vendryšského poetického magazínu, otevřu ho a čtu: Myslíš, že ti patří / i vikýř na půdě / a že jím máš ke slunci blíž / Rozvaž si co říkáš. Taky by vás to vylekalo. A já jsem navíc děsně plachý. Jako kdyby to ten korunní princ z Welesu a spol. věděli.

Jenže, holenkové, já jsem palice umanutá, máčená ve vodě rybníka Dvořiště, a já jen tak zbraně nesložím. Tak se prostě této básni Domovské právo od Libora Slívy vyhnou (ovšem nikoli s odporem). Doprava?

Doleva? Doleva, doleva. Podél zdi a doleva. A jsem u básně Jakuba Grombříře Kostelany. Tu bych sem nejráději přepsal celou, ale znáte to, hned by v tom někdo viděl něco podezřelého a jistě by neváhal a šel se podívat do matriky, jestli nejsme s tím Grombřířem nějak z přízně. Takže jen první sloku: Kostelany nad Moravou / nad Moravou Kostelany / Rozemnutou vlhkou travou / voní dneska postel Anny.

Poesie je ve Welesu ostatně vagon. Jaké třídy ten vagon je? Rozhodně stojí na kolejkách a snad se i pohybuje. Víte, nejsem si jistý, protože špatně vidím na dálku, ale mohu vám ještě zarecitovat kousek z básně Ondřeje Slabého Srpnová neděle: Dopiješ pivo / a autobusem dojedeš až na konec města, / abys u malého rybníčku hluboko v lesích / našel opuštěný krajíc ženy, / natřený lepkavým medem, / a nemohl se do něj zakousnout...

Jinak než v superlativěch nelze mluvit o výběru citací Vojtěcha Kučery Taky věda (o alkoholu trochu jinak) z rozsáhlejší studie nejmenovaného autora a o Trojakové bitovském referátu Genius loci Slezska, který přímo vybízí k výjezdu směr východ (ale zase ne to přehnat), přestože z věže frýdeckého zámku už kozly na sv. Jakuba pro chudé neshazují. A to náhodou i vím, kdy je sv. Jakuba, protože u nás na chalupě je na sv. Jakuba pouť (aspoň myslím).

Ukázky z Kahudovy Houštiny do mé hlavy (ano já mám hlavu) zanesly otázku, kolikrát se ještě vyspím, než vyjde. Počítám (ale moc to neumím), že to bude jedna z velkých událostí roku 1999 (knižních, takže Michal David s Coca-colou v zádech žádný oslavný song, aspoň doufám, neseouloží).

Za prózu nastoupily také dvě horské povídky Andrzeje Stasiuka v překladu Jolanty Kamińské a ani v tomto případě by, myslím, nebylo vydání v Čechách k zahoezení. Velmi zajímavě píše Věra Rosí ve studii Otevírat světy o Hrbáčově Kalhotovém pahýlu. O to víc mrzí, že se text hemží formulacemi: „Hrbáč vypráví...“, „Hrbáč není pouhým pozorovatelem...“, „Hrbáč nepodává žádná vysvětlení...“ atd.

Toto číslo Welesu se mi jeví jako opravdu povedené. Kdybych chtěl být škodolibý (či objektivní?), tak bych řekl, to taky není žádné umění udělat jedno číslo za rok, ale co.

Vyvedenost Welesu vynikne ještě více, když se porovná s přílohou Jihovýchodní pošta, která je sto sloních za ním. Většinu prostoru zabírají příspěvky dvou lidí, Zdeňka Mitáčka a Petra Motýla. Druhý jmenovaný v recenzi románu Malina od Ingeborg Bachmannové píše toto: „Román (...) ve mně vzbuzuje dojem, že jeho autorka byla pozoruhodná žena, ale jen průměrná spisovatelka. (...) Pod nánosem řečí, které mají především vzbudit dojem, jak je Bachmannová skvělá, ale cítím zajímavou a silnou osobnost.“ (Něco pro fajnšmekry.)

Článek Zdeňka Mitáčka První čtvrtletí v našich literárních časopisech pak polemizuje s články v Literárních novinách, Tvaru a v Hostu. Nic proti tomu, spíše naopak, ale myslím, že už kvůli periodicitě by bylo vhodnější polemizovat přímo v těchto časopisech.

V článku Ve virtuálním státě se pak Mitáček k literárním časopisům vyjadřuje ještě jednou: „Vydavatelé časopisu Host si mohou 100krát hrát na elitu, ale já je nemohu za elitu považovat, pokud se do jejich tvorby nedostane téměř nic z toho, co okolo sebe vidím. Ostatní, Literární noviny, Tvar, Revolver Revue, jsou na tom zrovna tak. Zbývá asi jenom čekat na zázrak...“

Víte, měl bych nápad. Vezměte své oči a pošlete je do redakce některého z těchto časopisů. Snad by bylo i možné uspořádat vašim očím takové turné po redakcích. Problém by ale byl v tom, že o tom, co okolo sebe vidíte, by mohl psát vždy jen jeden z časopisů. A pokud byste se pak případně chtěl podívat, jak literární časopisy (ano, jsou to časopisy literární, nikoliv okolo se rozhlížející) díky vašim očím vzkvétají, tak by vám je měli vrátit, protože většinou přeče píšou, že nevracejí jen nevyžádané příspěvky.

Ale vyhnul jsem se tomu pěkně. Tak to vidíte, neměl jsem pravdu, že jsem palice umanutá, máčená ve vodě rybníka Dvořiště? Přeji tak Welesu vše nejlepší do dalšího ročníku.

ONDŘEJ HORÁK

5. V olšanské vile

Kdy se Marie Majerová poprvé objevila v proslulém útočisti pražské intelektuální bohémy, přesně nevíme. Zmínky o olšanské vile se v její korespondenci objevují až na podzim r. 1901, tehdy už však byla v tomto prostředí bezpečně zabydlena. Tím, kdo ji tam uvedl, mohl být A. P. Veselý, eventuálně J. Stivín. Ten byl v říjnu 1901 odvelen na dvouměsíční vojenské cvičení a Majerová jej ve svých dopisech pravidelně informovala o tom, co s přáteli z Neumannovy družiny podnikala. Díky tomu se v jejích dopisech dochoval poměrně detailní výsek ze života pražské bohémy v průběhu dvou podzimních měsíců r. 1901, cenný zejména svou autenticitou.

Tento obraz je nepochybně poněkud jednostranný. Majerovou jako by vůbec nezajímala literární aktivita jejích přátel; nedočkeme se tu například téměř nic o vydávání Nového kultu, přestože to jistě byla důležitá součást tehdejšího kolektivního života v olšanské vile. Svědčí to o tom, že Majerovou tehdy ještě více zajímal život (zejména vlastní citové problémy, jimiž byla v té době ztírána) než umělecká tvorba. A pakliže se přece jen zabývala literaturou, bylo jí nesporně bližší žurnalistická prostředí sociálně demokratického tisku než estetizující výlučnost Nového kultu, v němž přes přátelské vztahy s jeho vydavatelem otiskla pouze jednu báseň. Její obraz životního stylu Neumannova kroužku je jaksi obyčejnější, než bychom možná čekali. Je to záznam veselých flámů a bujarých výprav noční Prahou, zážitků, jež nejsou ničím šokující ani výjimečné. Je možné, že střízlivý zrak devatenáctileté Marie Majerové zde zachytil onu skutečnou, „všední“ tvář proslulé bohémy, ještě nezatíženou pozdějšími mytami:

„Sešla se obyčejná parta u obligátního Hartmanna. Pravoslav, Reis, Neumann, Míla, Hevera, Pfuster, Bouček, JÁ. Kristýna byla seriózní, zpívala hrozné valčíčky, měla nový kostým, Francouzka je dál sprostá a protivná, vzbuzující soucit, Dánka zas jako liniál a s tělem hodným dědičky milionáře. Kohn má nový kuplet, Kohout je nedostupitelný ve svých Pepíkách a světla Angličanka se zlatými zuby měla fialový kostým, který jí ale tak nesluší, a s hladkou, ohebnou elegancí (zvedala nohy až ke stropu) házela nožičkami, patičkami, kramflíčkami. /.../ Neumann četl nám psaní, jež psala Meno panu Hartmannovi; píše mezi jiným, že je zdravá a jí jako kráva. Doslova. Neumann se červenal a my smáli, až se hory zelenaly. /.../ Pravda po včerejšku zase stůně, odpoledne jsem u něho byla a ležel. Všem jsme to taky včera natáhli! Od Hartmanna šli či skákali jsme do Kaisrovky, Pravoslava, Neumana a Boučka jsem přinutila skákat, ztratila jsem přitom můj krásnej černej pás - ch! V Kaisrovce se k nám připojil nějaký Chorvat, Stáňův přítel, dělal nám po cestě ostudu a otrávil nás nadobro. Z dešperace šli jsme do Stoletý, kde nás to došlo. /.../ Ale upřímně se přiznávám, že mám dnes morální kočku. Tak je mi to všecko hnusným a špinavým, i ten tvůj prerafaelovský andílek. Ale: „Ještě jednou se vrátíme“; a to v pondělí, přijede Gellner. Je prý to mladíček dvacetiletý, hrozně feš, jak nadšeně rukama tleskají sdělovala mi Míla; jsem fakticky zvědavá. Ale nemusíš se bát, je prý „blondák“ a mně se světlovláslí lidé protiví. Hehe!“

Už v předchozím pokračování jsme konstatovali, že dopisy Majerové se po periodě okouzlení secesním stylem stávají v průběhu r. 1901 opět až provokativně neliterárními. V mnohém se tím podobají jejím raným listům z Budapešti - jako by se po vstřebání módních kulturních vlivů vrátila k sobě samé. Jistě v tom lze spatřovat vliv Neumannovy družiny a jejího neformálního životního stylu, v němž se obdiv k Umění rozhodně nenosil, byl se v obsahu Nového kultu či v charakteru samotné Neumannovy tvorby stále ještě projevoval. Z tohoto hlediska byla Majerová nejbližší poezie F. Gellnera, kterou ostatně ve svých

dopisech nejednou citovala, a to i předtím, než jejího autora osobně poznala. Informace o chystaném Gellnerově příjezdu je v citovaném Mariině dopisu utroušena jaksi na okraj důležitějších sdělení. Majerová v té chvíli ještě netušila, že za několik dnů jí zkrátí cestu zřejmě nejosudovější muž jejího života. Dopisy J. Stivínovi zajímavě zrcadlí počátky tohoto dlouholetého rozporného vztahu, který ukončí až Gellnerovo zmizení na haličské frontě.

„Brutální, zpěvnou, lehkou, lehkovážnou chasu/ v svém srdci jsem si zamiloval ted.“ Oh, milý hochu, ten Gellner je výtečný chlapec! Abych ti ho vypodobnila, in persona vypadá zrovna, jako na tom autoportretu, jenže ve skutečnosti je mnohem mladším, než tam se zdá. Jenže nosí ted brejle. Co u něho, flámiska, překvapuje, jsou: hrozná spousta světlých vlasů a zdravím kypící, běloučká a narůžovělá tvář, a pysky jako když si je Raková nejlíp namaluje. Po-

Neznámé mládí (Z rané korespondence Marie Majerové) DAGMAR MOCNÁ

stavou je statný junák, kterého při odvodu slíznou jako jahodu. Nejlepší, co se mi u něho zamlouvá, jsou jeho posudky o ženských. Je vidět, že je hodně přesycen těmi tzv. radostmi života a že dělá nejraději jen brajgl, který ale přirozeně nikde jinde nekončí než zas - v bordelu. Není se co divit konečně. Přebytečná energie, jak říká Pravoslav. /.../ Jeho cynism (Gellnerův) imponuje. Zajímavé bylo pozorovat výrazy jeho obličejů při vystupování různých ženských. Rakovými byl hrozně štvaný, nevěřil, že cos takového jako ony může existovat v šantánu - byly mu hrozně fádny, o Dánce řekl, že musila před dvaceti léty být slušná holka, o Francouzce nechtěl ani mluvit, o tvém „prerafaelském andítku“ řekl: „Brr, to je perverzní ženská! To už je asi hodně dlouho, co ztratila věneček, to byl Bouček ještě malým klukem!“

Nevím, co řekl o mně, nechci to ani vědět, protože při jeho neskonalem cynismu, který však není nijak afektovaný, musila moje osobička prašpatně dopadnout. **Choval se jinak dosti slušně, říkal mi Mařko jako druží, skákal s námi přes celou Jindřichskou ulici i Václavák, vůbec, hoch, Překypující Mládí.**

Zasažen byl i dvacetiletý Gellner. Už za několik dní vznikla jeho báseň Z protějšího břehu, věnovaná Majerové: „Já jsem k tobě nepřišel/ v roztozřeném tklivém./ Ruce jsem si zahřát chtěl,/ mrtvé ruce zahřát chtěl, /na tvém srdci živém.“ Báseň měla být otištěna v Moderní revui, ale A. Procházka se obával, že by se Majerová urazila, a Gellnerovi ji vrátil (vyšla proto až v Radostech života 1903). Gellner začal hovořit dokonce o svatbě, byt to ex post žertovně zlehčoval: „V pondělí ráno jsme se setkali se starým Stivínem v jakési kavárně. Veselý do něho hrozně ryl. Byl jsem už trochu opilý a prohlásil jsem starému Stivínovi, že bych si Tě vzal, kdyby tě Foltýn nechal sedět. Věř mi, že jsem tuto poznámku neudělal ze zlomyslnosti. Bývám v opici hrozný dobrák.“ (F. Gellner M. Majerové 13. 11. 1901)

Stivín, zavřený v českobudějovických kasárnách, ovšem Mariino nadšení pro Gellnera nesdílel - a důvodem nebyla pouze žárlivost, nýbrž i zcela jiné osobnosti založení a odlišný hodnotový žebříček:

„Líbí se ti Gellner. Neznám ho sice osobně - ale vytušil jsem hodně z tvých poznámek. Nebyl bych jím asi tak nadšen jako ty. (Nehledej v tom žárlivost - probůh!) Dvacetiletý mladík nemohl tolik prožít, aby byl cynikem. Ostatně nebudu to rozprávět.

SAUVILLOST SUVILLOSTI

/.../ Gellner buď je, nebo se dělá vyžilým flamendrem (zjevem jinak zajímavým a pro umělecké vyjadřování vysoce váženým u mne, zrovna jako ten nešťastný Annunzio). A já takovým nebudu, protože bych to zkrátka nedovedl. Znáš mne přece? Znáš lepší cesty k vývinu než šantány a bordely.“ (J. Stivín M. Majerové, České Budějovice 11. 10. 1901)

V jednom se ale ukázněný sociální demokrat Stivín se svými bohémskými přáteli shodoval: v bytostném odporu k armádní mašinerii. Jeho dopisy z budějovických ka-

a přemýšlela a hádala se sama se sebou a nevěřila a žasla a ošklivila si život. Krátce - snad to vysvětlíš z jednoho Gellnerova upřímného verše; který je docela vážně míněn a o němž ted nemohu pochybovat: Neumřu já od práce, / nezahynu bídou, / nenechám krk v oprátce, / zajdu syfilidou... Takový hoch! To MLÁDÍ, ten ŽIVOT! My jsme proti němu hadr! Aspoň dle zevnějšku. Tak krásné čerstvé jablko skrz na skrz prohnile... Divíš se ted ještě jeho cynismu, o němž jsem ti psala, že imponuje?“

Stivínův návrat do Prahy pak na několik příštích let rozřešil onen vznikající citový trojúhelník a také ukončil období Mariina bezstarostného flámování s bohémskými přáteli a života ze dne na den. Důsledkem kýženého shledání odloučených milenců se stalo Mariino těhotenství a s ním vyvstala nutnost existenčního zakotvení. Bohémská Praha se Marii, vržené náhle doprostřed všednodenních starostí, dokonale znechutila a s lehkým srdcem ji opustila (přestupní stanicí se jí a Stivínovi staly Rokycany, kde v létě 1902 porodila syna Pravoslava, a pak už následovala Vídeň). Éra olšanské vily se stala uzavřenou kapitolou jejího života; za pouhé tři roky se ovšem Neumannovým odchodem do Vídně s novou přítelkyní Boženu Hodačovou a následným zánikem Nového kultu náhle stane minulostí i pro všechny ostatní zúčastněné. Prizmatem blednoucích vzpomínek pak tato éra začala postupně nabývat poetizujících a idylizujících rysů, až se stala jakýmsi mýtem o svobodném mládí jedné literární generace:

„Jednou v neděli jste s Pepkem přišli s balíkem buřtů a navrhla jsi, uvař, Mílo, hodně bramboračky, ty buřtů do toho rozkrájej, najíme se všichni a půjdeme ven, do polí, na výlet. Uděláno, vykonáno a šlo se. Bylo to někam ke Strašnicům nebo k Hrdlořežím. Večer jsme se vraceli rozjařeni, veselí. Bylo nás hodně, nevím, kdo vječko. Ty, já, Stáňa, Pepek, Bouček a Šrámek, možná, že ještě někdo, to už nevím. Když jsme přicházeli k Olšanům, zastavila jsi se a ukázala jsi na vyvezený rum a řekla jsi patky: Hle, město se vyplivlo! Bylo to tak čerťácky vysloveno - že jsme se všichni rozesmáli. Jak jsme byli všichni chudí, ale tolik šťastní a veselí.“

(Kamilla Neumannová Marii Majerové 28. 4. 1954)

konec

Naše téma

Muzikál Rusalka: Originál nebo plagiat? Umělecké dílo nebo dobrý obchod? Ve dnech 8.-10. března vždy v 9 hodin dopoledne a v repríze v 16.30 na stanici Vltava. Od loňského podzimu diskutovali hudební odborníci na stránkách denního a odborného tisku i na veřejné besedě o zásadní otázce: je či není umělecky mravně přijatelné použít operu Antonína Dvořáka na libreto Jaroslava Kvapila Rusalka ke zpracování do muzikálové podoby? Navzdory odporu strážců Kvapilova a Dvořákovy tvůrčího odkazu navštěvují od první předpremiéry, která se konala 26. ledna, nově vybudované divadlo Milénium v Holešovicích stovky zájemců o pěvecké a herecké výkony Bary Basikové, Kamila Střihavky, Petra Muka, Yvetty Blánarovičové, Yvonne Přenosilové a dalších v inscenaci, kterou podle libreta Michala Prostějovského a na hudbu Zdeňka Johna na motivy Dvořákovy a Kvapilovy opery nastudoval režisér Jozef Bednárík. Ve třech půlhodinách pořadu Naše téma budou tvůrčí muzikálové verze hájit své dílo v otevřené diskusi s hudebními kritiky a teoretiky; ke slovu se dostanou také právníci a skladatelé. Pořady připravil a uvádí publicista Petar Zapletal, jehož recenzi premiérového představení muzikálu Rusalka si můžete poslechnout v Kritických rozhledech v 10 hodin na stanici Vltava 25. února.

Kam jsme dopluli aneb Konec námořní plavby v Čechách je název dvoudílného pořadu Naše téma, který můžete poslouchat ve dnech 11. a 12. března, opět vždy v 9 hodin dopoledne a v repríze v 16.30 dopoledne. Byla československá námořní plavba kulturním statkem, o který jsme nenávratně přišli? Zajímavé hosty si do studia pozvala Helena Tyburcová.

Vltava
ČESKÝ ROZHLAS 3